© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

БЕЛАРУСКІ ДАЙДЖЭСТ

BELARUSIAN DIGEST

ГАЗЭТА БЕЛАРУСКАГА ЗАМЕЖЖА ў АМЭРЫЦЫ

1086 Forest Hills, SE.
Grand Rapids, MI 49546-3616 USA.

№ 5(112) Верасень 2003 September Год выд. 11.

...Надзею беларусаў на выратаванне ад поўнай русіфікацыі дала распачатая ў сярэдзіне 80-х гадоў перабудова. Пераважная большасць з іх прыхільна паставілася да надання роднай мове статусу адзінай дзяржаўнай у краіне. Пачалося ўздымнае нацыянальна-культурнае адраджэнне, спыніць якое можна было толькі шляхам поўнай рэвізіі прынятага курсу.

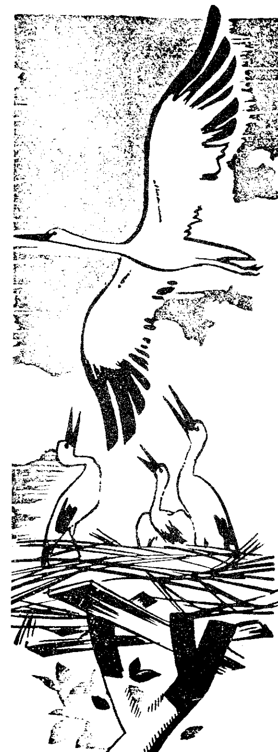
І дзяржава ў хуткім часе пайшла на гэта. Пры прэзідэнце А.Лукашэнку была пастаўлена першачарговая задача ў самы кароткі тэрмін юрыдычна "ўраўняць" рускую мову з беларускай. Пра фактычнае іх ураўнаванне і слова не гаварылася, хаця на той час руская мова ў сотні разоў перасягала беларускую па маштабах функцыянавання ва ўсіх сферах грамадскага жыцця. Гэта ў поўнай меры задавальняла зрусіфікаваны чыноўніцкі апарат.

Пагаджалася з такой моўнай палітыкай і значная частка інтэлігенцыі, паколькі на працягу ўсіх пасляваенных гадоў яе рыхтавалі ў рускамоўных навучальных установах. Не дзіва, што да беларускага слова такія "кадры" не цягнуліся. Адарваныя ад нацыянальных культурна-моўных традыцый палітыкі пры згодзе большай часткі інтэлігенцыі ў маі 1995 г., пасля належнай ідэалагічнай апрацоўкі, атрымалі на "рэферэндуме" згоду на юрыдычную роўнасць беларускай і рускай моў. Пры гэтым улады ўсяляк перашкаджалі нацыянальна-патрыятычным сілам давесці народу, што юрыдычная моўная роўнасць прывядзе да таго, што ў нашых варунках фактычна і немінуча пераможа руская мова.

Пры незапатрабаванасці беларускай мовы ў грамадскім жыцці ўдзельнікі так званага рэферэндуму прагаласавалі акурат так, як і разлічвалі арганізатары антынацыянальнай акцыі. У выніку пры прадастаўленні права на нібыта вольны выбар ужывання беларускай і рускай моў у службовым справаводстве, дзейнасці ўсіх устаноў адукацыі, культуры і навукі, сродках масавай інфармацыі, публічных выступленнях, у рознага роду культурна-асветніцкіх, святочных і спартыўных мерапрыемствах і г.д. магчымасці рэальнага выбару людзей пазбавілі: мова суседняй краіны стала паўсюдна выцясняць мову карэннага насельніцтва краіны.

Зараз спрэс стаўка робіцца на рускую, з тым каб паказаць кіраўніцтву Расіі сваю падрыхтаванасць да "зліцця" з ёю ў адзінай дзяржаве. У выніку пры канстытуцыйнай роўнасці беларускай і рускай моваў усё няўхільна ідзе да франтальнага занядбання, адмірання "непатрэбнай" беларускай мовы, а разам з гэтым і этнічнага вынішчэння яе прыродных носьбітаў - - беларусаў.

Леанід ЛЫЧ,

доктар гістарычных навук, прафесар

Багна асіміляцыі

Як ні сумна, прыклад ігнаравання дзяржаўнага статусу беларускай мовы паказаў Нацыянальны сход Рэспублікі Беларусь -- той самы вышэйшы заканадаўчы орган, які павінен быць узорам для ўсіх, як трэба шанаваць гэты статус. Але ні Савет Рэспублікі, ні Палата прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу не праводзяць пасяджэнняў на беларускай мове. Тут, як і паўсюдна, пануе і раскашуецца -- адна. І вядома якая. З прынятых парламентам Беларусі за 1997--2000 гг. 450 законаў толькі 9 былі складзены на роднай мове. Гэта не што іншае, як дзяржаўная палітыка дыскрымінацыі беларускай мовы.

Сёння для многіх відавочна, што рэферэндумам 1995 г. улады спалілі мост да будучыні нашага народа. Ад таго моманту пачаўся перыяд сапраўднай моўнай апрычніны. Мэтай жа рэферэндуму якраз і з'яўлялася канчатковае выкараненне беларускай мовы з усіх сфер грамадскай дзейнасці, у выніку чаго яна робіцца непатрэбнай, у тым ліку і ў асабістым жыцці людзей.

Тое, што ў ролі заўзятых апрычнікаў выступіў шматлікі чыноўніцкі апарат, наўрад ці каго здзіўляе. А вось тое, што яны знайшлі сабе апору сярод значнай часткі работнікаў культуры і адукацыі, варта здзіўлення і абурэння. Бо ва ўсіх народаў інтэлігенцыя звычайна -- самая актыўная сіла ў захаванні і ўзбагачэнні сваіх жа этнакультурных каштоўнасцяў. Толькі не ў нас. Прайшоўшыя школу ў рускамоўных навучальных установах, пазбаўленыя нацыянальнага духу беларускія настаўнікі, дзеячы культуры і іншыя катэгорыі інтэлігенцыі ў асноўнай сваёй масе аказаліся не толькі няздольнымі стаць на абарону роднай мовы, а, наадварот, выявілі нават нейкую зацятасць у выштурхоўванні яе са сваіх устаноў. І аб гэтым, як ні горка, трэба сказаць адкрыта, у вочы. Такога дзікунства ніколі не назіралася ў народаў са здаровай нацыянальнай самасвядомасцю.

У цывілізаваным свеце ўжо даўно стала нормай, што ў кожнай дзяржаве, дзе тытульнай з'яўляецца адна нацыя, у грамадскім жыцці выкарыстоўваецца яе родная мова. Больш таго, вельмі часта выкарыстоўваюць адну мову нават і тады, калі дзяржава з'яўляецца поліэтнічнай -- да прыкладу, Расійская Федэрацыя: там гэтую функцыю спрэс на ўсёй тэрыторыі выконвае руская мова. Зразумела, падобную практыку ніяк нельга апраўдаць, бо калі народ той ці іншай шматэтнічнай краіны жыве на сваёй гістарычнай тэрыторыі, а сферу яго грамадскай дзейнасці запаланіла не родная мова, яму ў любым выпадку наканавана паступовае выміранне. Ён немінуча страціць сваю этнакультурную самабытнасць і растворыцца ў асяроддзі таго народа, чыю мову яму навязалі.

Не лічачыся са станоўчай практыкай цывілізаваных краін па рэгуляванні моўных працэсаў, калі найперш абараняецца нацыянальны інтарэс, сучасныя ўлады ў Беларусі працягваюць курс на свядомае стрымліванне пашырэння роднага слова. І гэта выклікае заканамерны пратэст у неабыякавых да лёсу Бацькаўшчыны людзей. Улады ж не спыняюцца на ўвесь голас заяўляць, нібыта ў краіне ажыццяўляецца палітыка дзяржаўнага беларуска-рускага двухмоўя і няма моўных праблем! Гэта і блізка не адпавядае рэчаіснасці.

Але ні ў якім разе нельга ўсё зводзіць толькі да фармальнага забеспячэння за беларускай мовай статусу дзяржаўнай. **Нельга ігнараваць такую немалаважную акалічнасць: зараз у нашых рэспубліканскіх органах улады і кіравання прыкладна палова агульнай колькасці работнікаў прыпадае на прадстаўнікоў некарэннай нацыянальнасці, ды і з беларусаў бадай не больш як толькі 5--10 працэнтаў валодаюць роднай мовай.** Разлічваць у падобных варунках на іх прыхільнасць да замацавання рэальнага статусу нашай мовы як адзіна дзяржаўнай няма аніякіх падстаў. Неабходна, лічу, ратацыя чыноўніцкага апарату, арганізацыя са службоўцамі спецыяльных заняткаў па вывучэнні мовы. Без валодання ёю ніхто не павінен знаходзіцца на кіраўнічых пасадах.

Масавым адрывам беларусаў ад роднай мовы наша краіна б'е ўсе сусветныя рэкорды па культурна-моўнай асіміляцыі. А тут жа -- дзесяцімільённы народ -- з багатай гісторыяй, з разнамайтай, самабытнай культурай. Толькі пры наяўнасці ўласнай дзяржаўнасці сёння ён цалкам застаецца ў асіміляцыйнай багне. І ніякіх сур'ёзных прыкмет не падае на самавыратаванне.

І што дзіўна: у гэтым пад'ярэмным стане прывольна пачуваюць сябе многія дзяржаўныя кіраўнікі, прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі. Паасобныя небаракі, нават прафесійна працуючы на ніве беларускай нацыянальнай культуры, ужо да такой ступені паддаліся русіфікацыі, што без паперкі не могуць весці дыялог на беларускай мове. Хто б што ні казаў, а гэта ўжо практычна сыход з гістарычнай арэны беларускага народа, яго вялікая трагедыя. Па сутнасці здзяйсняецца тое, да чаго нас рыхтавалі ад першых дзён далучэння Беларусі да Расійскай імперыі ў выніку трох падзелаў Рэчы Паспалітай (1772, 1793, 1795).

Аналага такой франтальнай культурна-моўнай асіміляцыі, як гэта адбылося з намі і працягвае мець месца на пачатку XXI стагоддзя, не ведае сусветная практыка. Гэта пераканаўча даказвае, што сапраўднай нацыянальнай дзяржавай не з'яўляліся ні Беларуская Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка, якая існавала са студзеня 1919 да верасня 1991 года, ні сучасная Рэспубліка Беларусь. Каб яны адпавядалі статусу нацыянальнай дзяржавы, то не аддалі б на поўнае

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

BELARUSIAN DIGEST
Беларускі Дайджэст

1086 Forest Hills, SE.
Grand Rapids, MI. 49546-3616
U.S.A.
Phone: (616) 942-0108; Fax: (616) 942-6364
E-mail: bdigest@iserv.net
Publisher & Editor — Nikolas Prusky
Выдавец і Рэдактар — Мікола Прускі

Belarusian Digest, (ISSN 1079-7696) is published monthly by Belarusian Digest, 1086 Forest Hills, SE. Grand Rapids, MI 49546-3616, U.S.A.
Артыкулы і допісы могуць выяўляць погляды, з якімі Рэдакцыя не згаджаецца.

зняважанне адну з самых багатых і прыгожых славянскіх моў, -- не выцеснілі б на задворкі нашу культуру. І пакуль нашай мове не будзе адведзена належнае месца ў грамадскім жыцці -- а гэта абавязак найперш дзяржавы, а не адных толькі самаадданых рупліўцаў роднага слова, -- свет не ўспрыме Беларусь як суверэнную краіну, а будзе атаясамліваць яе з перыферыяй Расіі. Калі ўсё пакінуць так, як яно ёсць зараз, беларусы апынуцца канчаткова ў становішчы эмігрантаў на сваёй зямлі. А затым і наогул непазбежна будуць паглынуты як нацыя.

Рэферэндумам-95 пасадзіў свой тытульны народ на чужы моўны корань. Палітыкі і пастаўленая ім на службу частка інтэлігенцыі з упартасцю, вартай лепшага прымянення, пераконваюць беларусаў, што ў іх, у адрозненне ад іншых народаў планеты Зямля -- дзве адналькава родныя мовы: свая і руская. І нібыта няма "нічога такога" ў тым, што спрэс адна руская мова выкарыстоўваецца ў афіцыйным жыцці паўсюдна.

Экстрэмальная моўная сітуацыя ў краіне вымагае ад палітыкаў і інтэлігенцыі неадкладна ўзняцца загрунтоўнае вывучэнне і ратаванне роднага слова тытульнай нацыі, -- так, як гэта зрабілі падчас міжваеннай беларусізацыі высокія дзяржаўныя і партыйныя дзеячы былой БССР. Тое быў станоўчы прыклад, варты перайманья.

Каб хутчэй спыніць раўназначную гібелі асіміляцыю беларускага народа, трэба неадкладна надаць роднай мове статус адзінай дзяржаўнай. Гэта будзе вяртаннем гістарычнай справядлівасці, бо да далучэння беларускіх земляў да Расійскай імперыі руская мова тут не функцыянавала. У наш край яе занеслі чыноўніцкі апарат царскай Расіі, Руская Праваслаўная царква, руская сістэма адукацыі. З іх рукі, што жорстка падаўляла любое супраціўленне, узгадавана не адно пакаленне, якое на чужое глядзіць як на сваё, а на сваё як на чужое. Лічу небяспечным для будучай краіны тое, што адарваныя ад уласных каранёў асобы пераважаюць сёння ва ўсіх эшалонах улады і не пускаюць нікуды роднае слова, садзейнічаюць далейшай русіфікацыі.

Увесь цывілізаваны свет у недаўменні, чаму беларусы не пасылаюць сваіх дзяцей у беларускія школы, чаму ў Рэспубліцы Беларусь практычна скрозь чуваць толькі руская мова? Усё проста: пасылаць ужо няма куды. Дзяржаўная ж палітыка рускай культурна-моўнай асіміляцыі доўжыцца ў нас больш за 200 гадоў! І трэба яшчэ нізка пакланіцца нашаму народу, што, насуперак гэтаму, ён да канца не забыўся на сваю родную мову і яшчэ ў стане вылучыць з уласнага асяроддзя здольных да актыўнай нацыянальнай дзейнасці сыноў і дачок, абаронцаў і творцаў яе будучыні і духоўна-культурнага набытку.

У мяне няма сумнення ў тым, што руйнаванне культурнага жыцця беларусаў, якое ўжо трэцяе стагоддзе мэтанакіравана вядзецца на нашай гістарычнай тэрыторыі ў форме русіфікацыі, хутка спрычыніцца да знікнення ў Еўропе аднаго з народаў з багатым гістарычным мінулым, самабытнай духоўнай спадчынай. Усе нацыянальна свядомыя грамадзяне нашай краіны шчыра спадзяюцца на практычны ўдзел сусветнай цывілізацыі ў вырашэнні лёсавызначальнага беларускага пытання, сутнасць якога гучыць у вуснах шэкспіраўскага Гамлета: "Быць ці не быць?".

&&&&&&&&&&&&&&&&&&&&&&&&&&&&&&&&

На 1000 шлюбаў — 668 разводаў

За шэсць месяцаў гэтага года ў Беларусі зарэгістраваны 25.543 шлюбы, што на 2,5 працэнты менш, чым за адпаведны мінулагодні перыяд.

Менш стала і разводаў. Іх колькасць знізілася на 9 працэнтаў — з 18.749 да 17.055. Як паведамілі ў Міністэрстве статыстыкі і аналізу, калі ў першым паўгоддзі 2002 года на 1000 шлюбаў прыпадала 714 разводаў, то ў студзені—чэрвені гэтага — 668.

****

Васіль ЯКАВЕНКА

Буралом на ніве адукацыі

Год таму ў Доме літаратара на Фрунзе, 5 у Мінску праходзіў Міжнародны сімпозіум аб разнастайнасці моў і культур у кантэксце глабалізацыі. Было шмат цеплыні і не меней даверу, сардэчнасці ва ўзаемаадносінах гасцей і гаспадароў гэтага найважнага форуму, які праводзіўся пад эгідай ЮНЕСКА і ў якім прымалі ўдзел вучоныя, мовазнаўцы, культуролагі, гісторыкі, філосафы ды, само сабой, літаратары больш як з 20 краін свету. Сам пан Каіціра Мацуура, Генеральны дырэктар арганізацыі ААН па адукацыі, навуцы, культуры (ЮНЕСКА), прыехаў з Парыжа і выступіў на сімпозіуме з прадмовай.

"Разнастайнасць культур з'яўляецца агульначалавечым багаццем, крыніцай заможнасці, якая ўвесь час аднаўляецца ў выніку чалавечай дзейнасці. А мовы -- гэта адзін з найбольш каштоўных чалавечых скарбаў. Гэта не толькі сродак перадачы інфармацыі, але і цэлы космас значэнняў, з дапамогай якіх можна тлумачыць свет, ствараць сімвалы і вызначаць каштоўнасці", -- сказаў ён.

Не для ўсіх было зразумелым адно: дзеля чаго Саюз беларускіх пісьменнікаў раптам ініцыяваў ды пры падтрымцы шэрагу грамадскіх аб'яднанняў і дзяржаўных устаноў, у тым ліку і Міністэрства адукацыі краіны, правёў гэты форум?

А чаму было не правесці? Надта ж трывожна складалася сітуацыя з вывучэннем, ужываннем, шырокім, як мае быць, дзяржаўным выкарыстаннем беларускай мовы -- мовы тытульнай нацыі. І цяпер мне, каардынатару праекта сімпозіума, лучыць прызнацца, што за асноўную мэту ў гэтай нашай міжнароднай акцыі, дзе, апроч чыннага двухдзённага сімпозіума, папярэдне было праведзена каля дзесятка тэматычных "круглых сталоў", ставілася прапаганда, так, прапаганда ў беларускім грамадстве Усеагульнай Дэкларацыі ЮНЕСКА аб культурнай разнастайнасці і ў цэлым палітыкі міжнароднай супольнасці ў адносінах да моў і культур невялікіх, а тым больш карэнных народаў. Думалася ж: нашы чыноўнікі -- таксама людзі і грамадзяне сваёй краіны. А раптам, чуеце, яны наслухаюцца (на сімпозіуме) разумных людзей, спецыялістаў у галіне адукацыі, якая фарміруе духоўнае аблічча народа, адчуюць літаральна сваёй скурай, які ў Еўропе і па ўсёй планеце гаючы вецер дзьме (насупраць буралому), і, нарэшце, адумаюцца, перастануць руйнаваць і нішчыць сваю мову, культуру.

Варта зазначыць, што міністр адукацыі нашай краіны Пётр Іванавіч Брыгадзін быў тады, як нам падалося, вельмі далёкі ад усведамлення нацыянальнай драмы, што разыгрывалася (з ягоным непасрэдным удзелам) у сістэме вышэйшай, сярэдняй і прафесійна-тэхнічнай адукацыі. Менавіта ў ягоным міністэрскім, залітым сонцам кабінеце прагучалі словы: "Не хвалюйцеся (а хваляваліся пісьменнікі. -- В.Я.) -- мова не знікне. Намі заўважана тэндэнцыя: чым больш мы прыціскаем, тым больш жадаючых вучыцца па-беларуску!".

Ці не дзіва пачуць гэткія словы? Сапраўды, у краіне шмат жадаючых вучыцца па-беларуску? У Беларусі з 10-мільённым насельніцтвам каля 82 працэнтаў насельніцтва лічаць сябе беларусамі. Толькі ж ці ўсе яны мелі і маюць магчымасць атрымліваць адукацыю на роднай мове? На ўсіх узроўнях -- ад дзіцячых дашкольных устаноў да вышэйшай школы?.. Не-е! І міністр гэта ведае. У Мінску -- сталіцы суверэннай нашай дзяржавы -- засталося ўсяго некалькі беларускамоўных школ з іх 6,4 працэнтамі вучняў. Багата ў якіх гарадах і раёнах краіны -- ніводнай беларускай школы. Ніводнай вышэйшай навучальнай установы ў краіне! І ў гэтай да дзікага парадаксальнай сітуацыі ў самым цэнтры Еўропы з вуснаў высокапастаўленых асоб горда, уявіце, горда (за свой народ ці што?) гучыць: "Намі заўважана тэндэнцыя: чым больш мы прыціскаем...".

Многія ўвогуле баяцца разважаць на беларускай мове. Страх уласцівы асабліва начальнікам, каб, крый Божа, іх не папікнулі здрадай дзяржаве, якая шукае сваю ідэалогію і... наўрад ці знойдзе. Бо, як слушна заўважыў філосаф У.Конан: "Нацыя -- мэта". Гэтак -- заўжды ў людзей. І ўжо пад мэту, ці паводле яе фарміруецца ідэалогія. А дзяржава, піша ён, -- сродак кансалідацыі нацыі. І далей літаральна: "Нацыя далучаецца да вечнасці праз сваю мову і культуру, сімвалічна выяўленую ў нацыянальнай мове".

То куды ж болей ціснуць і, галоўнае, навошта ціснуць на суверэнны люд? Як зразумець вас, васпане ў міністрах?

Пытанне, аднак, павісла ў паветры і дагэтуль вісіць.

На сімпозіуме багата якія паведамленні і даклады з Беларусі чырвонай ніткай прашывала думка: беларуская мова і культура свядома разбураюцца -- ужо не адно стагоддзе, але ж асабліва актыўна, цынічна, нахабна -- на нашых вачах. Прычым Мінадукацыі паскарае гэты працэс, міністэрства не выконвае нават свае пастановы, а дакладней -- "Праграму дадатковых мер па пашырэнні сферы выкарыстання беларускай мовы", зацверджаную яшчэ 27.08.2002 г. (пры былым міністры сп.Стражаве). Не выконваецца і Закон "Аб адукацыі ў Рэспубліцы Беларусь" у тым, што тычыцца гарантый на права выбару мовы навучання, да рэалізацыі якога грамадзяне часам даходзяць праз пракуратуру і суд.

Найбольш яскрава становішча было намалявана ў дакладзе паэта, філосафа Леаніда Яўменава:

"Белорусы, являющиеся физическим большинством и титульной государственной нацией в своей стране, продолжают оставаться культурным и лингвистическим меньшинством. Целенаправленно подавляемые русским языком и русской культурой белорусская культура и белорусский язык и в царские, и в советские, и в постсоветские времена были и до сих пор остаются в своей стране дискриминируемым достоянием меньшинства. Вымирающей культурой. Вымирающим языком. Это может привести к полному исчезновению нации. Проимпериалистические, шовинистические русофильские силы в Беларуси делают все от них зависящее, чтобы процесс этой "меньшевизации" белорусской национальной культуры в Беларуси, процесс умирания одного из наиболее богатых славянских языков нарастал".

Аб дыскрымінацыі беларускамоўнага насельніцтва яскрава даводзілі Зінаіда Дудзюк, Эрнест Ялугін, Алена Анісім і многія іншыя. "Падаўленне нацыянальнай мовы, крытычнае паніжэнне яе актыўнага функцыянавання на дзяржаўным і грамадскім узроўнях ёсць генацыд, які павінен карацца нацыянальнымі і міжнароднымі законамі як цяжкае злачынства", -- падсумаваў У.Конан. Адно, каб яшчэ больш прынізіць ролю і значэнне беларускай мовы, Мінадукацыі падчас падрыхтоўкі да сімпозіума адмяніла ў сярэдніх школах экзамен па беларускай мове.

І вось мінуў год. Што далей? Як і наколькі палагоднелі пасля сімпозіума, пераарыентаваліся, прыхінуліся да беларускай мовы і культуры нашы чыноўнікі? Эге-е!.. Не на тых разлічвалі! Шмат прыкладаў маем адваротнага кшталту. Яскравыя сведчанні: за адзін год закрыты 152 беларускія школы... У беларускамоўныя першыя класы летась на Міншчыне і ў Мінску пайшло адпаведна 38,2 і 2,9 працэнта вучняў! Для параўнання: у 1994 годзе было 91,3 ды 58 працэнтаў. І гэтак іх мала цяпер не па прычыне дрэннага стаўлення бацькоў да навучання дзяцей на роднай беларускай мове, а па прычыне небеларускай палітыкі Мінадукацыі, міністэрства, якое здратавала ранейшую сістэму асветы і не распрацавала новай, каб з дзяцей выраслі не іншаземцы, не манкурты, а паўнакроўныя, адухоўленыя, з непадрэзаным гістарычным і патрыятычным карэннем беларусы.

У заключным дакуменце ўдзельнікі Міжнароднага сімпозіума выказалі сваю занепакоенасць моўнай сітуацыяй на Беларусі, якая (сітуацыя) "не адпавядае прынцыпам захавання і развіцця нацыянальных культур і ўзмацняе разбуральныя працэсы ў культуры ў век інтэграцыі". Сімпозіум выказаўся за захаванне этнакультурнай самабытнасці і зазначыў, што праблемы нацыянальнага культурнага развіцця павінны знаходзіцца ў цэнтры ўвагі ўсіх дзяржаўных, грамадскіх і прыватных структур.

У пераліку рэкамендацый, дарэчы, запісаны пункт аб стварэнні і ўдасканаленні механізмаў абароны і свабоднага развіцця беларускай культуры, і ў гэтым кантэксце -- адкрыццё беларускамоўнага ўніверсітэта або пертварэнне Белдзяржпедуніверсітэта імя Максіма Танка ў Нацыянальны педагагічны ўніверсітэт. Гэта -- як мінімум. Але ж на заклікі і рэкамендацыі Міжнароднага сімпозіума аб разнастайнасці моў і культур у кантэксце глабалізацыі кіраўнікі Мінадукацыі і вухам не павялі.

Больш за тое, напрыканцы мая гэтага года, працягваючы наступ на чынныя астраўкі беларускасці, якія пакуль яшчэ не змыты хвалямі русіфікацыі і ірадаманіі, яны пачалі наступ на Нацыянальны гуманітарны ліцэй імя Якуба Коласа ў Мінску, адзіны ліцэй падобнага профілю. Дарэчы, такое было ўжо... Колькі год таму "бацькі" нацыянальнай адукацыі наважыліся адабраць памяшканне ў ліцэя і гэтак зусім развітацца з ім, але ж бунт бацькоў і дзяцей-ліцэістаў сарваў іхнія планы.

Цяпер міністэрства вырашыла заслаць у ліцэй "свайго" чалавека, які б, вобразна кажучы, падарваў гуманітарны ліцэй знутры, навязаўшы яму чужы дух, новыя праграмы і планы. Прынамсі, педкалектыў ліцэя адчуў такую небяспеку. І ніякія пратэсты, прашэнні, хадайніцтвы бацькоў перад міністрам П.Брыгадзіным не дапамагаюць.

Складваецца ўражанне (відавочна, не ў аднаго мяне), што ў Беларусі ідзе зачыстка адукацыйнай прасторы з выбаўленнем яе ад патрыятычна настроеных кадраў, настаўнікаў, дырэктараў. Гэта пацвярджаецца не толькі фактам грубага адміністравання і зняважлівых адносін кіраўнікоў міністэрства да Уладзіміра Коласа, заснавальніка Нацыянальнага гуманітарнага ліцэя, але і звальненнем з працы настаўніка Андрэя Аляхновіча ў Крупках, Алеся Сядзякі, дырэктара СШ № 2 ў Мінску. Усе яны выдатныя і незвычайкавыя да лёсу дзяцей педагогі, чаму і заўважаны на ўдзеле ў грамадскім жыцці, напрыклад, у выбарах, са сваімі поглядамі на

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

рэчы. А гэта ж на сённяшні дзень -- крамола. Таму неяк і няёмка ўжо цытаваць радкі з даклада, зробленага на тым жа сімпозіуме А.Вайтовічам, акадэмікам, старшынёй Савета Рэспублікі Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь: "Беражыце і шануйце родную мову -- гэта не толькі наш нацыянальны скарб, гэта і скарб сусветнай культуры".

А што ж Пётр Іванавіч Брыгадзін? Можа, ён не разумее, якое злачынства творыцца перад нацыянальнай культурай і тым, што з'яўляецца рошчынай гэтай культуры, -- нацыянальнай адукацыяй? Ці ён нявольнік таксама і мае пэўнае заданне на знішчэнне беларускай мовы, беларускага духу, матэрыяльнай і духоўнай культуры народа. з якога выйшаў?.. Размовы ж, якія я меў з беларусабоязнымі, беларусафобістымі чыноўнікамі сістэмы адукацыі, наводзяць на думку, што яны замбіраваныя.

Хіба не таму шмат якімі дзяржаўнымі мужамі не ўспрымаюцца ні крык душы беларуса, ні парады і рэкамендацыі сусветна прызнанай арганізацыі ААН -- ЮНЕСКА? " Narodnaja Vola "

Пра самае галоўнае

Суверэнітэт -- гэта...

У інтэрв'ю прэзідэнта РБ беларускім тэлеканалам 30 чэрвеня прагучала пытанне: што для вас азначае суверэнітэт? Паслухаўшы адказ Аляксандра Рыгоравіча, я стаў разважаць: а што асабіста для мяне азначае гэтае жыццёва важнае пытанне? Мае думкі такія.

Суверэнітэт -- гэта калі ў маёй сям'і ўсе здаровыя, дзеці знайшлі сваё месца ў жыцці, я сам атрымліваю годную пенсію ці заробак, каб хапала добра харчавацца, апранацца, за розныя паслугі разлічыцца, хаця б час ад часу адпачываць па-людску на курорце ці ў турыстычным падарожжы.

Але нічога з гэтага ў мяне не збылося. Пенсіі ледзь хапае на аплату камунальных паслуг ды вельмі сціплае харчаванне.

Суверэнітэт -- гэта калі я маю права без усялякага страху ўдзельнічаць у грамадзянскіх акцыях, патрабуючы ад дзяржавы стварыць умовы для паляпшэння жыцця простага чалавека, пра клопат аб якім так многа гаворыцца, але мала робіцца.

У нас жа ўдзельнікаў такіх акцый затрымліваюць, збіваюць, судзяць, штрафуюць, кідаюць на нары.

Суверэнітэт -- гэта калі ў краіне паважаюць гістарычную спадчыну і сімволіку: бел-чырвона-белы сцяг і герб "Пагоня" з іх гордай шматвяковай "біяграфіяй", калі я маю права карыстацца гэтай сімволікай паўсюдна і прылюдна. Але дзе тое вы бачылі?

Суверэнітэт -- гэта калі я святкую Дзень незалежнасці сваёй краіны тады, калі тое прызначыла сама гісторыя, а не прыдумаў нехта. Гэтым днём я лічу 25 сакавіка, у які ў 1918 годзе была абвешчана Беларуская Народная Рэспубліка. Калі б не БНР, не было б і сучаснай Беларусі. Хто гэтага не ведае? Пэўна, нашы ўлады і затлумленыя афіцыйнымі СМІ абывацелі.

Суверэнітэт -- гэта калі навучанне ў школах, каледжах і ВНУ ідзе пераважна на роднай мове, а іншыя, у тым ліку і руская, вывучаюцца як замежныя.

Суверэнітэт -- гэта калі апаненты ўладзе не знікаюць бясследна, а бесперашкодна дапускаюцца ва ўсе сродкі масавай інфармацыі. Калі не пераследуюць незалежныя выданні і журналістаў за праўдзівыя артыкулы пра нашу рэчаіснасць.

Суверэнітэт -- гэта калі ў краіне паважаюцца і выконваюцца ўсімі без выключэння грамадзянамі, установамі, ўладнымі структурамі, кіраўніком дзяржавы Канстытуцыя і заканадаўства краіны. Калі пільна абараняюцца правы чалавека, выконваюцца міжнародныя пагадненні, Усеагульная дэкларацыя правоў чалавека, прынятая ААН. Назіраем жа якраз адваротнае.

Суверэнітэт -- гэта калі краіна мае свае ўласныя грошы, устойлівую валюту, а на грашовых банкнотах -- выявы слынных сыноў Бацькаўшчыны, якія навечна ўвайшлі ў нашу гісторыю. Сярод іх -- Рагвалод, Усяслаў Чарадзей, Еўфрасіння Полацкая, Вітаўт, Францішак Скарына, Леў Сапега, Кастусь Астрожскі, Тадэвуш Касцюшка, Кастусь Каліноўскі, Янка Купала, Якуб Колас, Васіль Быкаў і шмат хто іншы.

Суверэнітэт -- гэта калі я гуляю па вуліцах і плошчах свайго горада і чытаю на шыльдах беларускія назвы, беларускія імёны -- хіба ў нас няма каго ўвекавечваць? Пакуль жа нярэдка -- імёны тых, каго не назавеш прыхільнікам незалежнай Беларусі.

Суверэнітэт -- гэта... Але чытачы "Народнай волі" самі могуць прадоўжыць уласныя разважанні на гэтую тэму, якая кранае лёс усіх і кожнага, нават калі хто і не ўсведамляе гэтага.

Суверэнітэт і незалежнасць нашай краіны зараз пад вялікай пагрозай -- нягледзячы на ўзнікшую апошнім часам "незалежніцкую" рыторыку з дзяржаўных трыбун. У мяне асабіста няма веры тым словам, бо на справе робіцца зусім іначай.

Усе мы, грамадзяне Рэспублікі Беларусь, незалежна ад нацыянальнай прыналежнасці, веравызнання, сацыяльнага становішча, узросту павінны абараніць сваю краіну, яе суверэнітэт, калі пануючая зараз улада паспрабуе аддаць Беларусь у склад суседняй Расіі. Мы там ужо былі аж два стагоддзі. Урокі ж гісторыі трэба ўлічваць, каб не застацца зноўку ля разбітых ночваў.

Ілля КОПЫЛ, жыхар Мінска. /Н.В./

^^

„Gazeta Wyborcza" пра русыфікацыю Беларусі

Цэнтрысцкая ўплывовая „Gazeta Wyborcza" зьмясьціла шырокую публікацыю пра спосабы русыфікацыі Беларусі прэзыдэнтам Аляксандрам Лукашэнкам. Русыфікацыя грамадзкага жыцьця ў Беларусі прагрэсуе – заўважае менскі карэспандэнт штадзёнкі Цэзары Галіньскі.

Улады ў Менску сапхнулі „Сталіцу" – адзіную радыёстанцыю, якая вяшчае па-беларуску – з дыяпазону ФМ у дыяпазон ультракароткіх хваляў, якія можна знайсьці толькі ў старэйшых радыёпрыёмніках ды ў г.зв. радыёкропках. У аўтамабілі альбо дома, дзе няма старога прыёмніка, ужо нельга будзе паслухаць перадачу па-беларуску. Па словах старшыні дзяржаўнай Тэлерадыёкампаніі Ягора Рыбакова, месца „Сталіцы" зойме новая радыёстанцыя Радыюс ФМ, якая будзе мець формулу „гарадзкога гіта" й будзе надаваць 20 гадзін у суткі па-расейску музычна-забаўляльную праграму, скіраваную да актыўнага слухача ва ўзросце ад 18 да 27 гадоў. Тымчасам такіх радыёстанцыяў ёсьць ужо 10 – адзначае на старонках „Gazety Wyborczej" Ц. Галіньскі.

Адбываецца гэтак, нягледзячы на тое, што беларсукая мова была прызнаная роднай мовай 85% жыхароў Беларусі. Аднак у штадзённым жыцьці карыстаецца ёю толькі 37%. У 10-мільённай Беларусі асноўнае насельніцтва беларускае – 78%. Да расейскай нацыянальнасьці прызнаецца 11% жыхароў. Другой нацыянальнай меншасьцю зьяўляюцца палякі – 3.9%.

З моманту, калі краінай пачаў кіраваць Аляксандар Лукашэнка, які сам вельмі неахвотна размаўляе па-беларуску, па-за выдзеленымі энклявамі – культурнымі ўстановамі – карыстаньне беларускай мовай у Беларусі ўспрымаецца як прызнаньне да дзейнасьці ў антыдзяржаўнай апазыцыі. Ужо некалькі гадоў таму, на пачатку ўлады А. Луканэнкі, калі карэспандэнт "Gazety Wyborczej" адазваўся па-беларуску ў аўтобусе, сустрэўся са зьдзіўленьнем пасажыраў і насьмешкай, што, відаць, зьяўляецца эмігрантам з Канады. Пару гадоў таму незалежныя СМІ падалі шакуючую вестку – трое маладых чалавек былі затрыманыя міліцыяй за тое, што адважыліся па-беларуску размаўляць у публічным месцы.

На пачатку 90-х гадоў, пасьля атрыманьня Беларусяй незалежнасьці, было інакш – прыгадвае Ц. Галіньскі. Была прынятая праграма павольнага пераводу цягам 10 гадоў на беларускую мову дзяржаўных установаў. Здавалася, што існавалі шанцы рэалізаваць гэта – сказаў „Gazecie Wyborczej" Зьміцер Падбярэскі, былы тэлежурналіст і журналіст Радыё 101,2. Тагачасны кіраўнік тэлевізіі Генадзь Бураўкін – знакаміты паэт і былы амбасадар Беларусі пры ААН – запатрабаваў, каб кожны журналіст умеў размаўляць па-беларуску. А цяпер турысты, слухаючы радыёперадачы, ня здолеюць сарыентавацца - у Беларусі яны, ці ў Расеі. Радыюс ФМ – гэта ж чарговае расейскае радыё.

Зьміцер Падбярэскі прыгадаў, што падобным чынам зьнікла з эфіру 10 гадоў таму „Беларуская Маладзёжная, якая перад першымі прэзыдэнцкімі выбарамі запрашала ў студыю А. Лукашэнку, якога тады ніхто не любіў. Потым зачыненая „Маладзёжка" пераўтварылася ў незалежнае беларускамоўнае Радыё 101,2, якое канкуравала на рынку зь некалькімі расейскамоўнымі станцыямі. Яно таксама было зачыненае – 5 гадоў таму, ужо А.Лукашэнкам.

Ліквідуюцца ня толькі электронныя СМІ. Незалежныя газэты таксама зачыняюцца. Зь беларускамоўных газэтаў асталася толькі адна дзяржаўная штадзёнка, аднак перапоўненая ўрадавай прапагандай. „Зьвязда", якая поўнасьцю выходзіць на беларускай мове, не паяўляецца па чацьвяргах. Летась была яна прымушаная праглынуць „Чырвоную Зьмену" – адзіную моладзевую беларускамоўную газэту, на фінансаваньне якой не хапіла дзяржаве грошай. Цяпер „Чырвоная Зьмена" – гэта толькі штотыднёвы дадатак да „Зьвязды".

Сытуацыю найбольш трапна, – заўважае „Gazeta Wyborcza" – хоць зусім выпадкова, акрэсьліла новая дырэктарка Гуманітарнага Ліцэя ў Менску. Калі вучні спыталі яе, чаму размаўляе зь імі па-расейску, адказала, што беларускай мовы ня мусіць ведаць, таму што ў краіне ёсьць дзьве дзяржаўныя мовы. Пасьля бунту вучняў, бацькоў і настаўнікаў, якія трактавалі школу як энкляў роднай мовы, ліцэй быў зачынены.

Паводле дадзеных Таварыства Беларускай Мовы, русыфікацыя грамадзкага жыцьця ў краіне ўзмацняецца. Беларускамоўныя тэлеперадачы складаюць менш чым 8% цэлай праграмы. Яшчэ тры гады таму было іх больш за 10%. На радыё сытуацыя выглядае яшчэ горш. Пасьля ліквідаваньня 5 гадоў таму незалежнага Радыё 101,2 толькі дзяржаўная „Сталіца" перадавала праграму па-беларуску.

Такая самая сытуацыя назіраецца ў школьнай сыстэме. Цяпер ужо меней за чвэрць вучняў пачатковых школаў вывучае беларускую мову – сказаў „Gazecie Wyborczej" Алег Трусаў – старшыня Таварыства.

Беларускі пісьменьнік зь Беласточчыны Сакрат Яновіч патлумачыў штадзёнцы, з чаго гэта вынікае. Мы ў Польшчы не разумеем, што Беларусь сталася незалежнай дзяржавай нечакана даля самой сябе. Грамадзтва не было падрыхтаванае да гэтага. Беларусь не зьяўляецца незалежнай дзяржавай у нашым разуменьні. Кіруюць ёю саветы, якія паводзяць сябе так, быццам бы Беларусь належала яшчэ да Савецкага Саюзу. Сапраўдных беларусаў у Беларусі няшмат, нейкія 20%. 80% - гэта савецкае насельніцтва. Гэта саветы, а не расейцы, якіх нават ня любяць у Беларусі за тое, што разваліл Савецкі Саюз.

Таму калі нехта хоча дабіцца чагосьці ў Беларусі, не павінен экспанаваць сябе як беларуса, бо прайграе. Сьведчыць пра гэта лёс забытага апазыцыянера зь Беларсукага Народнага Фронту Зянона Пазьняка, які ня мог гэтага зразумець. Можа таму, што паходзіць з Заходняй Беларусі, менш саветызаваный.

Калі гаварыць пра Аляксандра Лукашэнку, то Сакрат Яновіч ацэньвае яго як чалавека , адзіным сэнсам жыцьця якога зьяўляецца ўлада. Так як, дапусьцім, Туркмэн-баша ў Туркмэніі ці Фідэль Кастра на Кубе. Калі Лукашэнка хоча захаваць уладу, дык ён ня можа быць беларускім патрыётам, таму што савецкі электарат не прагаласуе за яго. Ён мусіць выконваць ролю савецкага чалавека, з чым - як аказваецца - ня мае ніякіх праблемаў – сказаў „Gazecie Wyborczej" Сакрат Яновіч.

^^

"На Беларусі Бог жыве"

Не толькі на Беларусі. Бог – паўсюль. Уся прыродная (сусветная) створанасць пазначана Боскай сутнасцю. Ёю ахоплены дзейнасць далёкіх ад нас галактык і жыццё кволай травінкі на зямным узгорку, рух кузуркі на ёй. Усё асветлена прыроднай духоўнай энергіяй – мэтанакіравальнай сілай у бясконцых узаемасувязях усяго існага на свеце.

Аднак Боскія праявы на тэрыторыі, якую цяпер на планеце называюць Беларуссю, і ў прылеглых да яе рэгіёнах – адметныя. Тут акумулявана агромністая колькасць прыроднай (касмічнай) духоўнай энергіі. Лясы і балоты, вадаёмы, рэчкі і лугі дапамагаюць не толькі ўспрымаць і затрымліваць касмічную энергію, а і назапашваць яе і працяглы час сілкаваць ёю насельнікаў краю.

Больш за трэць тэрыторыі Беларусі занята лясамі і гаямі. З асноўных лесаўтаваральных парод пераважаюць хвоя і елка. Гэтыя вечназялёныя дрэвы рэтрадукуюць духоўную энергію нават зімой, калі замірае жыццё ў прыродзе, замярзаюць рэкі, вадаёмы, балоты.

На Беларусі каля 21 тысячы рэк і ручаін, больш за 10 тысяч азёр. Рэкі і рэчкі цякуць у розных напрамках – з поўначы на поўдзень, з усходу на захад і наадварот – і тым самым ствараюць своеасаблівую кругазваротную сістэму духоўнага субстрату на нашай зямлі. Супрацьлеглы бег водных артэрый (Прыпяць – Заходняя Дзвіна, Бярэзіна – Нёман і інш.), акаймленне межаў краіны рэчышчамі буйных рэк з шматлікімі прытокамі актывізуюць віхурны рух духоўнай энергіі ў беларускай прасторы, дапамагаюць прыродным духоўным плыням утрымацца ў ёй і не пакідаць гэты адметны геаграфічны рэгіён.

Высокі патэнцыял духоўнага субстрату ў беларускай прасторы паўплываў на фармаванне светапогляду, характару і паводзінаў насельнікаў гэтага краю. Выкрышталізаваліся такія іх лёсавызначальныя якасці, як памяркоўнасць, разважлівасць, здольнасць тонка адчуваць душэўны свет іншых асоб і ў роўнай ступені (а часам і ў большай) суперажываць іх боль і радасць. Імкненне насельнікаў краю да духоўна-інтэлектуальнай дзейнасці (нават звычайную фізічную работу напаўняць духоўнасцю), да гарманічнай суладнасці з наваколлем засланяюць сацыяльную цягу да кіравання (гэта як-ніяк дзейнасць на фізічным узроўні)...

...Сапраўды, на Беларусі Бог жыве – і людзі гэтага краю імкнуцца спазнаць і памножыць яго сутнаснае выяўленне на духоўным узроўні.

Міхась ШАВЫРКІН.

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

Пра адну сустрэчу ў Чыкага і пра тое, што болей такіх сустрэч, на жаль, ня будзе

Гэтая нядаўняя сустрэча была нечаканай і зусім незвычайнай. Дзесяць маладых журналістаў з Беларусі прыехалі ў Чыкага на прафесійную стажыроўку па праграме "Грамадскія сувязі", якую ажыцьцяўляе мінскае прадстаўніцтва IREX – Савета па міжнародных дасьледваньнях і абменах, некамерцыйнай арганізацыі, галоўны офіс якой месьціцца ў Вашынгтоне. Дабрачынная дзейнасьць гэтага Савету фінансуецца Дзярждэпартаментам ЗША.

На здымку: група маладых беларускіх журналістаў на кватэры ў Веры і Вітаўта Рамукоў. Чыкага, ліпень, 2003 г.

Тры тыдні ў нас у Чыкага былі гасьцямі Юрка Базан, галоўны рэдактар менскай радыёстанцыі "Аўтарадыё", Натальля Беразоўская, прадстаўніца міждзяржаўнай радыёкампаніі "Мір" у Беларусі, Вера Дашкевіч, беларускі карэспандэнт маскоўскай тэлекампаніі ТВЦ, Сяргей Дарафееў, журналіст менскай радыёстанцыі "Альфа", Ігар Карней, менскі карэспандэнт радыё "Свабода", Вікторыя Касянюк, якая працуе на радыё "Unistar" Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэту, Іван Мірскі, загадчык аддзела інфармацыі радыёстанцыі "Альфа", Андрэй Мохар, які ўзначальвае аддзел навін на радыё "Рокс" у Менску, Алена Панкратава, супрацоўнік менскай рэдакцыі радыё "Свабода" і Вольга Тарапіла, журналіст прыватнай тэлекампаніі "Фіт", якая здымае дакументальныя фільмы пра людзей, якіх лёс разлучыў падчас вайны. Усе яны жылі ўвесь гэты час у валанцёрскіх амэрыканскіх сем'ях, канкрэтна пазнаючы побыт і звычаі нашай краіны. Госьці падрабязна знаёміліся з працай чыкагскіх тэлевізійных і радыёстанцый, асабліва іх цікавіла арганізацыя і практыка радыёвяшчаньня на хвалях FM. Адбылося мноства цікавейшых сустрэч і размоў з амэрыканскімі калегамі, завязаліся новыя прафесійныя знаёмствы. Сабраўшыся разам у адзін з апошніх дзён на развітальны абед у доме ў Веры і Вітаўта Рамукоў, маладыя журналісты наўзахваткі сталі расказваць пра свае яскравыя, незабыўныя ўражаньні. Давайце паслухаем некаторых з іх.

Іван Мірскі. Вядома, мы вельмі хацелі прыехаць сюды ў Амэрыку. Давялося прайсьці ў Менску два туры адмысловага адбору. З сямідзесяці чалавек адабралі вось гэту дзесятку нашых радыёжурналістаў і тэлежурналістаў. Двое з нашай групы – Ігар і Алена – працуюць на радыё "Свабода", астатнія – у мясцовых менскіх тэле- і радыёкампаніях. За гэтыя тры тыдні ў кожнага было мноства найцікавейшых сустрэчаў. Нам расказвалі пра жыццё і працу журналістаў тут, у Амэрыцы, у дэмакратычным грамадстве. Мы падрабязна вывучалі арганізацыю працы на тэлестанцыях і радыёстанцыях, атрымалі мноства каштоўных арганізацыйных і прафесійных навыкаў. Атрымалі поўную інфармацыю, неабходную для нас, у тым ліку і пра тое, якое тут заканадаўства, як жывуць і працуюць людзі. Ды наогул – што казаць – убачылі мы многае.

Юрка Базан. Мяне цікавіла арганізацыя вяшчаньня мясцовых радыёканалаў, праграмы якіх могуць прымаць і слухаць у сябе ў машынах аўтааматары. Бо тут жа такая колькасьць аўтамашынаў, як нідзе ані ў якой краіне. Але ж і ў нас у Менску з'яўленьне такой станцыі як наша звязана з рэзкім павелічэньнем колькасьці асабістых машынаў – пра гэта, напэўна, ня ўсе тут ведаюць. Я атрымаў у гэтыя дні вельмі многа карыснай і важнай інфармацыі. Вельмі добра і тое, што за гэтыя дні мы пазнаёміліся з жыцьцём звычайных амэрыканцаў, бо мы ж пра гэта анічога ня ведалі, яны для нас былі як людзі з іншай плянэты.

Наталля Беразоўская. Вядома, мы ўсе ехалі сюды ў Амэрыку з пэўнымі стэрэатыпамі, калі можна так сказаць. Адно ўяўленьне пра Амэрыку мы атрымліваем, напрыклад, з праграмаў Беларускага тэлебачаньня, іншае – з аповедаў тых, хто тут пабываў. Адны кажуць, што Амэрыка – гэта свабода і казка, другія клянуць яе і заяўляюць, што яны сюды болей ніколі не паедуць. Таму было цікава ўсё гэта самім адчуць, перажыць, дазнацца пра ўсё. Першае наша ўражаньне: хмарачосы, хмарачосы і не хапае неба. Але потым усё праясьнілася, з'явілася над намі агромністае неба, і мы хутка ўпісаліся ў дзелавы амэрыканскі стыль жыцьця. Вядома, мне як жанчыне цяжка адразу апрануць шорты і "т-шорт", харчавацца, на першы погляд, толькі гамбургерамі ды сэндвічамі. Але гэта ўсё ня так, выбар, як аказалася, усё роўна вялізнейшы. Я знайшла для сябе тут даволі многа адказаў на пытаньні, якія задавала сабе. Асабліва, напрыклад, на тыя, якія звязаны з журналісцкімі дасьледваньнямі. Я даведалася, як яны праводзяцца, як захоўваюцца крыніцы інфармацыі, дзе шукаць навінаў. Многія казалі, што навіны варта шукаць альбо ў народзе, альбо ў тых асобаў у кіраўніцтве краіны, якія апантаны якой-небудзь ідэяй, працуюць на гэту ідэю. Мы стажыраваліся і ў тэле- і ў радыёкампаніях і ў рэдакцыях некаторых газэтаў, усё ішло па добра складзенаму пляну.

Я мяркую, што ўсе ў нашай групе зрабілі такі вывад: амэрыканскім журналістам жывецца тут зусім няблага. У іх ёсьць усё: неабходнае тэхнічнае забесьпячэньне, крыніцы інфармацыі, ёсьць пра што пісаць, таму што ўвесь час нешта цікавае адбываецца. Цікава, як бы амэрыканскія журналісты працавалі ў нашых умовах, калі шэсьць чалавек на адзін кампутар, калі ў адным рэдакцыйным пакоі сядзяць дваццаць асобаў. Адзін са стэрэатыпаў, якія ў нас былі, гэта тое, што для амэрыканцаў грошы – перш за ўсё, яны для іх значаць усё. Але ў тых сем'ях, дзе нас прымалі, мы адчулі, што ўсё для нас робіцца абсалютна бескарысна і шчыра. Наша гаспадыня Джудзі, у якой мы жылі разам з маёй калежанкай, на дазваляла нам ані рыхтаваць ежу, ані прыбіраць, яна ўсё рабіла сама. Гэта выклікала толькі павагу. І многія нашыя ранейшыя ўяўленьні пра Амэрыку зараз поўнасьцю разбураныя. Калі мы вернемся, мы раскажам усім пра тую Амэрыку, якую мы ўбачылі і адчулі.

Вера Дашкевіч. Я ехала сюды баючыся, з асьцярогай. Але многае, што склалася раней у сьвядомасьці, тут хутка развеялася. Уражаньні сталі болей аб'ёмістыя. Амэрыканскае жыцьцё зрабілася болей зразумелым нам, яно ўжо не палохае, а зусім наадварот, прыцягвае. Людзі жывуць цікава, многія іх праблемы падобныя на тыя, што і ў людзей у нашай краіне. Значна меней, вядома, бытавых праблемаў. Але ўсе астатнія праблемы існуюць у розных асьпектах і вымярэньнях – і адносіны паміж людзьмі, і нават свабода слова. Мне здаецца, што калі хто-небудзь з нас прыедзе сюды, дык працаваць нам тут будзе вельмі проста.

Падкупае цудоўная ветлівасьць амэрыканцаў, іх адкрытасьць, імгненныя прабачэньні, калі што здарылася ня так. У Менску, напрыклад, людзі зачаста даволі злосныя, можа, праз ня вельмі лёгкае жыцьцё. Мы бачылі цудоўную дабрачынную сталоўку для беднаты. Мы працавалі там валанцёрамі. Усё нас зьдзівіла: і смачная ежа, і адносіны да наведвальнікаў. Людзі туды прыходзілі чыстыя, у сьветлых кашулях.

А наогул тут усё вельмі спадабалася. Дзякуючы сем'ям, якія нас прымалі, часьцінкі нашых сэрцаў застануцца тут, у Чыкага, і мы дзякуем усім, асабліва "Heartland International" – арганізацыі, якая тут у Чыкага ўсё арганізавала. І, вядома, тыя сем'і, дзе мы жылі.

Праграма "Грамадскія сувязі" ("Community Connections") ажыцьцяўляецца Саветам IREX у Рэспубліцы Беларусь з 1998 году. За гэты час каля 400 чалавек з Беларусі прынялі ўдзел у прафесійнай стажыроўцы ў ЗША. На падставе адкрытага конкурсу для паездкі ў Амэрыку адбіраліся спецыялісты, у асноўным маладыя, у галіне мэдыцыны, народнай адукацыі, сельскай гаспадаркі, супрацоўнікі фінансавых установаў, установаў культуры, экалогіі і іншых галінаў гаспадаркі, бізнесмэны. Карысьць ад такіх паездкаў найвялікшая. Маладыя беларусы ня толькі праходзяць у Амэрыцы высокакваліфікаваную прафесійную стажыроўку, набываюць новыя практычныя веды і ўсталёўваюць новыя карысныя кантакты. Вельмі важна і паглыбленьне ўдзельнікаў праграмы ў сферу існаваньня свабоднай рынкавай эканомікі, знаёмства з іншымі, чымсьці на радзіме, звычаямі і стылем жыцьця.

Нядаўна на прэс-канферэнцыі ў менскім гатэлі "Плянэта" мэнаджэр праграмы "Community Connections" Говард Чанг, расказваючы пра дзейнасьць IREX, прывёў шэраг канкрэтных прыкладаў посьпехаў і дасягненьняў беларускіх спецыялістаў пасьля стажыровак у ЗША. Малады ўрач-артапед з Гомельшчыны Яўген Гаркуша зусім ня ведаў ангельскай мовы, калі прыехаў у Амэрыку. Тым ня менш ягоныя кантакты з калегамі былі вельмі плённымі. Вярнуўшыся дадому, ён стаў пасьпяхова практыкаваць павязкі дзеля фіксацыі пасьля пераломаў, а не абавязковы гіпс, як гэта ўжывалася звычайна. Прававеда Вера Данілава пасьля леташняй стажыроўкі ў Амэрыцы адкрыла ў Менску юрыдычную кансалтынгавую фірму. З новымі ідэямі, якія можна ўжыць у педагогіцы і грамадскім жыцьці, вярнуўся дадому педагог з Брэста Валянцін Лазарэнка. Говард Чанг ня толькі прывёў мноства падобных прыкладаў, але і гаварыў пра значэньне такіх кантактаў і для амэрыканцаў, якія шмат даведваюцца пра далёкую краіну – Беларусь, пра яе традыцыі, побыт, гісторыю, культуру, пра яе духоўнасьць.

Ужо тут, у Амэрыцы, у самы апошні дзень знаходжаньня, маладыя беларускія журналісты даведаліся, што праграма "Грамадскія сувязі" на іх радзіме, на жаль, зачыняецца. Міністэрства замежных справаў Беларусі адмовіла IREX у далейшай акрэдытацыі. Зусім неабгрунтавана было заяўлена, што гэты Савет нібыта "парушае беларускае заканадаўства і мае нейкія схаваныя мэты". У заяве ў адказ Пасольства ЗША ў Беларусі гаворыцца пра суцэльную хлусьлівасьць такіх абвінавачваньняў. IREX і іншыя інстытуты, якія фінансуюцца Урадам ЗША, дзейнічаюць на падставе двухбаковага пагадненьня паміж ЗША і Рэспублікай Беларусь, падпісанага ў 1996 годзе. Акрамя гэтага, падкрэсьліваецца ў Заяве пасольства, кожныя шэсьць месяцаў Савет IREX рэгулярна прадстаўляе Міністэрству замежных справаў Беларусі поўную справаздачу пра сваю дзейнасьць і праходзіць праверку з боку мясцовых падаткавых органаў. Пасольства ЗША выказала глыбокае шкадаваньне ў сувязі з тым, што ў рэспубліцы разгортваецца антыамэрыканская і антыдэмакратычная кампанія, зачыняюцца незалежныя сродкі масавай інфармацыі, высылаюцца непажаданыя карэспандэнты з замежных краінаў.

На жаль, у Беларусь вяртаюцца старыя савецкія часы, толькі, магчыма, у больш абвостраным, антыдэмакратычным выглядзе. Асноўную пагрозу сваёй дыктатарскай уладзе цяперашні прэзідэнт бачыць з Захаду, у "падкопах амэрыканскіх імпэрыялістаў". Знаёмая карціна, знаёмая тэрміналогія. Трэба ж насуперак Канстытуцыі застацца начале дзяржавы яшчэ на трэці тэрмін. А каб народ маўчаў, трэба ўсяляк ізаляваць яго ад "шкоднага ўплыву Захаду і Амэрыкі". Таму зачыняецца IREX, ствараюцца невыносныя ўмовы для інвестараў ("Ford", "Motorola" ды іншыя кампаніі вымушаны былі спыніць у Менску сваю вытворчасьць і прадстаўніцтвы), перапыняюцца ў самым пачатку многія беларуска-амэрыканскія кантакты, якія б маглі стаць для рэспублікі вельмі карыснымі і плённымі.

Такія вось сёньня справы ў Менску. І вельмі шкада, калі паездка да нас на стажыроўку маладых журналістаў, пра якую мы расказалі ў гэтых нататках, будзе наогул апошняй у высакароднай і бескарысьлівай праграме сувязяў паміж народамі Беларусі і ЗША, у той праграме кантактаў, што праводзіць IREX.

Ванкарэм Нікіфаровіч. (Chicago)

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

"Я спакойна мог глядзець любому ў вочы"

сяргей законнікаў

На пытанні журналістаў аб сёньняшняй сітуацыі ў грамадстве адказвае пісьменнік Сяргей Законнікаў.

— Сяргей Іванавіч, у савецкія часы вы займалі адказную пасаду ў ЦК КПБ — загадчык сектара мастацкай літаратуры аддзела культуры. Ці ёсць падабенства таго часу і сёньняшняга?

— Такой жорсткай рэгламентацыі і падпарадкавання ўсяго нашага грамадскага і гаспадарчага жыцця "вертыкалі", як у нас зараз, не было нават тады. Гэта я кажу як чалавек, які назіраў тую сістэму знутры. Людзі і ў апараце ЦК, і на месцах у абласцях, раёнах і гарадах, адчувалі сябе адказнымі за свой участак працы. А не так, як сёння. Усё вырашае адзін чалавек. У такой сітуацыі ніякага парадку ў дзяржаве быць не можа. Таму што людзі, якія толькі глядзяць яму ў рот, не могуць забяспечыць нармальную работу любой галіны. З самага пачатку ішоў на гэтую пасаду цяжка. Адмаўляўся, бо і сёння лічу: калі Бог даў нейкія здольнасці, то трэба іх выкарыстоўваць па прызначэнні. Любая чыноўніцкая работа, любая служба паглынае не толькі многа часу, але і тваю душу. Таму што душы нельга быць раскіданай. Але мяне ўгаварылі сябры. Сказалі: "Ідзі, бо калі прыдзе другі, будзе горш".

Браў мяне на працу Пётр Міронавіч Машэраў. Тады такая завядзёнка ў ЦК была, што новых інструктараў, загадчыкаў сектараў прымаў на працу сам першы сакратар. І адразу ж ён у мяне спытаў: "Ці з жаданнем вы ідзеце сюды працаваць?". Я шчыра прызнаўся: "Не". Ён пацікавіўся: «Чаму?» «Таму, — сказаў я, — што хачу займацца творчай работай. Мяне ўгаварылі.» Тады Машэраў запытаўся: "А ведаеце вы, чым павінны займацца?". Я кажу: "Ну, відаць, трэба спрыяць літаратурна-мастацкаму працэсу, дапамагаць пісьменнікам выдаваць кніжкі, вырашаць іх праблемы". І Машэраў сказаў: "Малайчына! Я згодны з такой пазіцыяй. Будзем працаваць!"

— Для вас гэта страчаны час?

— Я прасіўся сысці з ЦК тры разы. Гэтыя заявы сакратар па ідэалогіі Аляксандр Трыфанавіч Кузьмін рваў і выкідаў у сметніцу. І ўсё ж я вырваўся, калі адбылася перабудова, у канцы 1986 года. Мікалай Нікітавіч Слюнькоў на адной сустрэчы, а потым і на другой угаворваў мяне: "Ну што гэта вы на такую пасадзу ідзеце? Тут вам будзе месца міністра культуры або старшыні камітэта па друку. Вось туды пойдзеце, на годную пасаду". А я: "Мікалай Нікітавіч, адпусціце Хрыста радзі. Гэта самае лепшае, што вы можаце зрабіць для мяне за маю амаль дзевяцігадовую працу ў ЦК". Таму, калі мяне накіравалі на работу галоўным рэдактарам часопіса "Полымя", я быў вельмі шчаслівы.

Але я не шкадую аб тым часе. Я меў магчымасць знаёміцца з літаратурай, якую я ніколі не прачытаў бы, калі б быў, як раней, карэспандэнтам газеты "Звязда". Бо многа літаратуры, што хацелася пачытаць, было засакрэчана ў сховах КДБ і ў іншых архівах. Таму шмат твораў і выданняў я прачытаў менавіта адтуль.

У ЦК я з вялікім задавальненнем працаваў над дзвюма праграмамі. Першая — выпуск мастацкай літаратуры і яе прапаганда праз кнігагандлёвую сетку і бібліятэкі. Другая — адукацыйная. Разам з аддзелам навукі наш аддзел культуры распрацоўваў праграму карэннага змянення ўсёй сістэмы адукацыі ў рэспубліцы — вышэйшай школы, сярэдняй, сярэдне-тэхнічнай і агульнаадукацыйнай. Найперш, у плане нацыяналізацыі, а па-другое — надання сістэме адукацыі больш высокага інтэлектуальнага ўзроўню. На жаль, гэта праграма засталася пад сукном. Яе не прынялі, таму што ў Маскве палічылі нацыяналістычнай. Хаця там ніякіх рэвалюцыйных закладзена не было, а прадугледжвалася паэтапна перавесці адукацыю на нацыянальныя рэйкі.

— Ці даводзілася ўступаць у канфлікты?

— Канешне, ворагі ў мяне былі. Таму што заўсёды там, дзе была графаманія, дзе чалавек, не маючы здольнасцяў, таленту, пнуўся сябе сцвердзіць метадам лакейства, я гэтага не прымаў і не прымаю. Наогул, чынашанаванне — наша страшнейшая хвароба. Любы мужычонка, п'яніца горкі, які валяецца пад плотам, калі толькі яго паставяць брыгадзірам, то людзі забываюцца на ягоныя якасці. Бо ён — начальнік. І людзі яго слухаюцца, і як робаты выконваюць яго дурныя загады. Мы гэта назіраем сёння знізу даверху.

Давялося займацца многа чым, і шчаслівы, што з "Высокага дому", як называлі ў той час ЦК, мне было лёгка вяртацца ў жывое пісьменніцкае асяроддзе, бо я спакойна мог глядзець любому ў вочы.

— Ваш дзядзька, вядомы паэт Сяргей Ракіта, быў рэпрэсаваны ў 30-я гады. Як склаўся яго лёс?

— Мой дзядзька, Сяргей Васільевіч Законнікаў (Сяргей Ракіта — яго літаратурны псеўданім), у 30-я гады быў арыштаваны ў 26 гадоў, асуджаны сталінскім судом і згінуў у лагерах. Нават не ведаем, дзе ягоная магіла. Адзінае вядома, што апошняе яго месца заключэння — станцыя Сухабязводная Горкаўскай вобласці (сёння Ніжагародская вобласць). На тым месцы, дзе быў сталінскі лагер, вырас сасновы лес, дзе-ндзе засталіся рэшткі баракаў, зусім спарахнелыя, і дрот калючы. Можа, ён там і загінуў.

— Шмат хто за савецкім часам пісаў творы ў стол. А беларуская пісьменнікі стваралі пратэстную літаратуру ці былі талерантныя да ўладаў?

— У параўнанні з пісьменнікамі Расіі, Украіны, канешне ж, на Беларусі было менш тых, хто ў пасляваенныя гады пісалі ў стол. У асноўным гэта былі працы, звязаныя з успамінамі. Успамінаў і дзённікаў было многа. Што тычыцца мастацкіх твораў — раманаў, аповесцяў, паэмаў — такой практыкі не было. Сярод недрукаваных твораў былі некаторыя вершы. Але масавага пісання ў стол, як на Украіне і ў Расіі, не было. Калі браць 20–30-я гады, то, вядома, Беларусь мае самы унікальны прыклад, як выпрацоўвалася тэхналогія вынішчэння інтэлектуальнага патэнцыялу нацыі. Трэба аддаць належнае нашым пісьменнікам, таму што калі б не беларуская літаратура, то на сённяшні дзень сітуацыя з нацыяфармаваннем была б яшчэ горшая. У першую чаргу трэба дзякаваць пісьменнікам, а потым навукоўцам, святарам, ваенным і іншым людзям, якія стаялі за ідэю незалежнасці і дзяржаўнасці Беларусі.

Гаварыць пра тое, як некаторыя, што наша літаратура не ўяўляе вялікага значэння, нельга. Яна не лепшая, але і не горшая за любую еўрапейскую літаратуру. Іншая справа, што ў кожнай літаратуры ёсць свае асаблівасці. Наша літаратура занадта традыцыйная, засяроджаная на ваеннай тэме, калектывізацыі, вёсцы. Гэта не значыць, што не было выдатных твораў. Калі мы возьмем "Знак бяды" Быкава — там і пра вайну, і пра калектывізацыю, але твор выходзіць і на агульначалавечыя маштабы, узбуджае высокафіласофскія праблемы — захавання чалавечага ў чалавеку.

Не трэба спісваць і Івана Мележа з рахунку. Ягоныя "Людзі на балоце" — выдатны твор, які на сваім этапе зрабіў вельмі многае, каб абудзіць новае пакаленне пісьменнікаў. Паглядзіце, колькі за Мележам прыйшло — і Віктар Казько, і Анатоль Кудравец, і Віктар Карамазаў, і Алесь Жук, і Генрых Далідовіч, і Вольга Іпатава. У нас паявілася вельмі многа празаікаў, якія былі ўжо не проста вясковыя або ваенныя. Яны выйшлі на больш сучасны, агульначалавечы ўзровень.

— А зараз беларускія пісьменнікі, якія не займаюцца лакействам, таксама, як і ў савецкія часы, пішуць у стол? Ці маюць магчымасць выдавацца?

— Ідзе павальнае пісанне ў стол. Няма дзе друкавацца. Зараз дзесяткі кніг ляжаць у сталах пісьменнікаў. І гэта пытанне не толькі фінансавае, але і ідэалагічнае. Ганарары нават у параўнанні з 90-м годам зменшыліся ў 9–17 разоў. Пісьменнікі сёння з'яўляюцца адной з самых неабароненых катэгорый насельніцтва ў духоўнай сферы. Яны аказаліся ў вельмі цяжкім матэрыяльным становішчы.

— Над чым вы працуеце зараз?

— У стол я пішу ў асноўным вершы. Напісана кніжка эсэ, кніжка літаратурных партрэтаў сяброў, памфлетаў... кніга "Прадонне" з прадмовай Васіля Быкава. Некаторыя з іх друкаваліся, іншыя не так шырока вядомыя. Гэты зборнік абяцалі выпусціць яшчэ ў 1996 годзе, але ён так і не выйшаў. А не ў стол пішу публіцыстычныя роздумы пра тое, што адбываецца ў свеце.

— Як складваюцца справы з выданнем часопіса "Дзеяслоў"?

— Ідзе сабатаж. Не бяруць у падпісны каталог, у дзяржаўныя кіёскі. Хаця пры цвярозым розуме ў гэтай сітуацыі дзяржава, наадварот, павінна была б быць зацікаўлена ў выхадзе новых часопісаў. Бо выдаўцы не патрабуюць ні адной дзяржаўнай капейкі, а, наадварот, будуць плаціць дзяржаве падаткі. У той жа Польшчы літаратурна-культуралагічных часопісаў такога плану каля 300. У Літве — 100. І там дзяржава падтрымлівае іх. Мы пра такое і не марым нават. Але ўлады цвёрда паставілі бар'ер, каб не было новых літаратурных выданняў. Занятая пазіцыя, каб знішчыць усё, каб была пустыня, дзе ніякага жывога слова, якое будзіць думку. Чаго баіцца ўлада? Літаратурныя выданні — свабодалюбівыя. Яны не могуць быць у клетцы. Так ці інакш яны выходзяць на праблемы, якія не падабаюцца ўладзе.

^^^

Амэрыканскія беларусы аддалі Касьцюшку палякам

Жнівеньскімі днямі чвэрць стагоддзя таму ў Чыкага з'явіўся помнік нацыянальнаму герою Беларусі, Польшчы, Францыі і ЗША Тадэвушу Касцюшку. Але сярод мноства надпісаў на пастаменце пра талент брыгаднага генерала арміі Поўначы няма нават узгадкі пра беларускае паходжанне Касцюшкі. Спробы прадстаўнікоў беларускай дыяспары ў Чыкага аднавіць гістарычную раўнавагу аказаліся марнымі. У часе камандзіроўкі ў ЗША карэспандэнт Радыё Свабода сустрэўся з тымі, хто спрабуе данесці амерыканцам праўду пра выбітнага нараджэнца Беларусі.

Конная скульптура Тадэвуша Касцюшкі ў цэнтры Чыкага з'явілася ў жніўні 1978 года з ініцыятывы польскай дыяспары – дарэчы, колькасна самай вялікай пасля мексіканскай. Зусім натуральна, што на велічным манументе сярод пераліку вайсковых заслугаў генерала па-польску напісана: «Вялікаму грамадзяніну Польшчы і ЗША». Ні слова пра тое, што Касцюшка – беларус, што нарадзіўся ён у фальварку Мерачоўшчына на Берасьцейшчыне, што неадноўчы вяртаўся на радзіму і жыў там. Амерыканскія палякі не пазначылі на пастаменце, што паўстанне 1794 года, якое ён ачоліў, было нацыянальна-вызвольным аднолькава як для палякаў, гэтак і беларусаў. І што самы дзейны чын бралі ў ім беларусы.

Зрэшты, Касцюшка – не адзіны, каго стагоддзямі не могуць падзяліць паводле нацыянальнай прыналежнасці беларусы і палякі. Тое ж тычыцца і Міцкевіча, і Ажэшкі, і Агінскага. Але ў той час, як палякі актыўна прапагандуюць у свеце «сваіх», з іхнага гледзішча, нацыянальных герояў, беларусы ў шэрагу выпадкаў ледзьве не добраахвотна адмаўляюцца ад уласных знакамітых продкаў.

Такога меркавання трымаецца сакратарка Беларускага каардынацыйнага камітэту ў Чыкага Вера Жызьнеўская. Пра свае пачуцці падчас адкрыцця помніка «польска-амерыканскаму грамадзяніну» Касцюшку яна распавядае так: «Балела сэрца, але што мы маглі зрабіць? Тут увесь час афішуецца, што Касцюшка – паляк, маўляў, гэта першы паляк, які даслужыўся да генеральскага чыну ў Амерыцы. Бяда ў тым, што беларусы не дамагаюцца свайго, сваёй праўды. Нашыя людзі працавалі шмат для каго. І проста аддаюць свае таленты чужым нацыям. І гэта найгоршая бяда – самі не цэнім свайго. А сваё цаніць мусім. Дарэчы, помнік адразу стаяў у Гамбульпарку, а потым яго перанеслі да самага Мічыгану, бліжэй да гэтак званай польскай секцыі. Цяпер, праўда, у гэтым месцы больш мексіканцаў жыве. Так што, усё памянялася».

– Але не вельмі мяняецца стаўленне беларусаў да сваіх нацыянальных герояў як у самой Беларусі, гэтак і на чужыне, у эміграцыі, – лічыць былы старшыня беларускага каардынацыйнага камітэту Вітаўт Рамук.

Ён кажа, што найбольшая актыўнасць беларусаў прыпадае на 1960-70-я гады, калі былі людзі, фізічна здольныя да працы. Аднак паўстае натуральнае пытанне: чаму, калі палякі жывуць разам, трымаюцца адзін другога, украінцы маюць свае калоніі, то беларусы адпачатку адасобленыя. І маладыя, якія цяпер прыязджаюць, таксама не папаўняюць шэрагі беларусаў?

Спадар Рамук распавядае, што ўкраінцы некалькі гадоў таму заснавалі village – уласную вёску. Палякаў у Чыкага жыве амаль столькі, колькі ў Варшаве. А беларусы заўсёды былі расцярушаныя па горадзе. Да таго ж, міжваенная эміграцыя была пераважна заробкавая, працоўная. Кантакты з імі былі вельмі цяжкія, яны больш былі радыкалізаваныя: у часе вайны тут досыць моцна працавала савецкая амбасада, і з імі было мала кантактаў.

Ля помніка Тадэвушу Касцюшку ў Чыкага заўсёды шмат людзей. Усе ахвотна фатаграфуюцца: скульптура вершніка сапраўды вельмі эфектная, а заслугі генерала перад Амерыкай уганараваныя яшчэ 220 гадоў таму Кангрэсам ЗША. Апроч усяго, гэта своеасаблівае месца паломніцтва палякаў: польская мова тут – звычайная. А вось беларусы, якія ў Чыкага жывуць даволі адасоблена і нават не могуць сказаць, колькі іх там ёсць, такога нацыянальна афарбаванага месца ў шматмільённым горадзе не маюць.

Ігар КАРНЕЙ

****

Справа зьніклых: новы паварот

22 лістапада 2000 году старшыня КДБ Беларусі Ўладзімер Мацкевіч пастанавіў затрымаць Зьмітра Паўлічэнку на 30 сутак. Апроч подпісу старшыні Камітэту пад дакумэнтам стаіць санкцыя намесьніка генэральнага пракурора Сьнігіра. Сэнсацыйны дакумэнт апублікаваў «рэспубліканец» Валеры Фралоў. Свае крыніцы інфармацыі ён не раскрывае.

Пра лёс Захаранкі, Ганчара, Красоўскага, Завадзкага гавораць і пішуць, здымаюць фільмы. Толькі высьвятліць гэты лёс сьледзтву ніяк не ўдаецца. І кожны новы віток цікавасьці да іх справы прыпадае на абвастрэньне адносінаў беларускага кіраўніцтва з Расеяй.

Упершыню пра «расейскі сьлед» у справе зьнікненьняў напісаў нейкі Віктар Клінко. У 2001 г. яго нарыс выйшаў асобнай брашуркай. Паводле Клінко, атака на Лукашэнку плянавалася з дапамогай справы журналіста Зьмітра Завадзкага. Аднак «яшчэ ня позна» Лукашэнку нанесьці прэвэнтыўны ўдар і вычысьціць беларускія органы ўлады і сілавыя структуры ад расейскай агентуры, пісаў таямнічы Клінко.

Справа ішла да прэзыдэнцкіх выбараў у Беларусі. Зьніклыя, як гэта ні цынічна гучыць, сталіся небясьпечнай зброяй у руках розных палітычных сілаў. Апазыцыя спадзявалася, што ўлада б... дыскрэдытаваная інфармацыяй пра яе саўдзе... злачынствах. Зноў жа чакалася, што не застанеш... баку і Расея, якая «была ў курсе ўсіх падзеяў»... выкіду ў прэсу самага сур'ёзнага кампрамату... беларускі рэжым не адбылося. Ці то Масква ня...

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

чаго сказаць, ці то вырашыла пакуль устрымаецца.

Адказ Алкаеву

Нагадаем, што ўпершыню падборка дакумэнтаў у справе зьніклых палітыкаў была абнародаваная ўлетку 2001 г. Спачатку ў чэрвені з заявай выступілі супрацоўнікі пракуратуры Зьміцер Петрушкевіч і Алег Случак, якія зьехалі ў ЗША.

А ў ліпені 2001-га кандыдат у прэзыдэнты Уладзімер Ганчарык агучыў адразу некалькі сэнсацыйных дакумэнтаў. Гэта былі цяпер ужо ўсім добра вядомыя рапарты генэрала Мікалая Лапаціка і начальніка сьледчага ізалятару Алега Алкаева.

Зьяўленьня новага дакумэнту давялося чакаць два гады. У лютым 2003-га А.Алкаеў на старонках «Для служебного пользования» пісаў: «І яшчэ пакуль ніхто не адказаў на пытаньне: што было напісана ў пастанове аб арышце Паўлічэнкі? Так, ён быў арыштаваны прэвэнтыўна, але ўсё роўна трэ было б штосьці напісаць у пастанове». Пасьля публікацыі ксэракопіі «Пастановы аб прымяненьні прэвэнтыўнага затрыманьня» ў газэце «Народная воля» ад 29 ліпеня 2003 г. адказ на пытаньне Алкаева быў дадзены:

«У матэрыялах апэратыўнай распрацоўкі маюцца пэўныя звесткі пра тое, што Паўлічэнка Дзьмітры Валер'евіч зьяўляецца арганізатарам і кіраўніком злачыннай групы, якая займалася выкраданьнямі і фізычным зьнішчэньнем грамадзянаў. У прыватнасьці, кіраваная Паўлічэнкам Дз.В. злачынная група мае дачыненьне да забойства 5 жніўня 2000 гр.Самойлава Г.В., лідэра незарэгістраванай Беларускай рэгіянальнай арганізацыі «РНЕ», а таксама да забойства іншых асобаў».

Фралоў крыніцаў не раскрывае

На падставе гэтага 22 лістапада 2000 г. старшыня КДБ Уладзімер Мацкевіч пастанавіў затрымаць Паўлічэнку на 30 сутак. Апроч подпісу старшыні Камітэту пад дакумэнтам стаіць санкцыя намесьніка генпракурора Сьнігіра.

Дакумэнт апублікаваў «рэспубліканец» Валеры Фралоў. Свае крыніцы інфармацыі ён не раскрывае. Вэрсію, што ксэракопія была ім прывезеная з Масквы, у размове з карэспандэнтам «НН» генэрал пакінуў без камэнтару. На пытаньне, чаму дакумэнт зьявіўся толькі цяпер, кажа: «Так склалася».

«Я адправіў ксэракопію ў Пракуратуру, КДБ і Вярхоўны Суд, — кажа Фралоў. — Каб улічвалі, што была такая пастанова. Што, напэўна, былі падставы для затрыманьня Паўлічэнкі, калі дакумэнт падпісалі такія сур'ёзныя людзі».

З аднаго боку, у дакумэнце няма нічога сэнсацыйнага — толькі пацьверджаньне ўжо вядомых ісьцінаў (хіба толькі заслугоўвае ўвагі згадка пра забойства Самойлава). Найважнейшае — сам факт абнародаваньня пастановы за подпісам Мацкевіча. Хтосьці падае беларускаму кіраўніцтву сыгнал. І робіць гэта яўна ня беглыя апазыцыянэры. Каб гэты дакумэнт і раней быў у іх руках, ён ужо быў бы надрукаваны ў апазыцыйнай прэсе.

Пастанову аб затрыманьні Паўлічэнкі, верагодна, выцягнулі з дасье, якое можа знаходзіцца ў Расеі. Характэрна, што перад гэтым у Маскве была надрукаваная кніга «Нашествие», прысьвечаная мэханізмам «чорнага» бізнэсу ў Беларусі, зьнікненьням вядомых людзей. «Нашествие» распаўсюджваецца ў Беларусі нелегальна, пераважна ў ксэракопіях, але ў Інтэрнэце зь яго зьместам мог пазнаёміцца кожны. Расейская «Независимая газета» ў чэрвені паведамляла пра пачатак псыхалягічнай вайны супраць Лукашэнкі і пра тое, што яго «ў Маскве замовілі». Ці не ў працяг гэтага генэрал Фралоў і атрымаў зь невядомых крыніцаў згаданы вышэй дакумэнт?

Завадзкаму зламалі хрыбетнік

Незадоўга да публікацыі копіі пастановы Мацкевіча было аднаўленае сьледзтва па факце зьнікненьня Ю.Захаранкі, В.Ганчара, А.Красоўскага і З.Завадзкага. Яно цягнулася ўжо некалькі гадоў. За гэты час было ўсё: «уцечкі інфармацыі», гучныя заявы, загадкавыя сьмерці апэратыўніка Камітэту па арганізаванай злачыннасьці пры МУС Уладзімера Француза, сьведкі, былога амапаўца 26-гадовага Антона Кабзара ды іншых. І толькі адна справа была даведзеная да суду — па ёй праходзіла «група Ігнатовіча».

14 сакавіка 2002 г. былыя спэцназаўцы Ігнатовіч і Малік атрымалі пажыцьцёвае зьняволеньне, а іх саўдзельнікі — вялікія тэрміны зьняволеньня. Аднак суд, прызнаўшы іх віну ў выкраданьні Завадзкага, так і ня даў адказу на пытаньне, што ж сталася з журналістам. Яговы калега Павал Шарамет лічыць, што Зьміцер быў захоплены беларускімі спэцслужбамі, якіх цікавіла, што ведае ОРТ і Шарамет пра іх апэрацыі ў Чачэніі: «Яго катавалі, зламалі хрыбетнік. Пасьля гэтага вырашылі дабіць, бо ўжо нельга было схаваць гэтае злачынства. Гэта вэрсія, якой трымаўся падчас нашых размоваў былы генпракурор Алег Бажэлка. І мне яна падаецца найбольш праўдападобнай».

Міністар ня памятае

Генэрал Юры Сівакоў, якога дапытвалі ў якасьці сьведкі, адмаўляў, што аддаваў каманду аб выдачы «расстрэльнага» пісталета. «Я гэтага ня памятаю», — сказаў ён сьледчаму. Зьмяніў свае паказаньні ад'ютант міністра Калеснік, які заявіў, што пісталет ляжаў у яго сэйфе.

Стала вядома, што пасьля выкраданьня Ганчара і Красоўскага невядомыя людзі, якія прадстаўляліся работнікамі міліцыі, зьдзяйснялі абход кватэр у раёне здарэньня. Яны цікавіліся, ці хто што-небудзь бачыў, — шукалі сьведкаў...

20 студзеня 2003 г. сьледчы пракуратуры Уладзімер Чумачэнка прыпыніў папярэдняе расьсьледаваньне. Тацяна Процька ўпэўненая, што гэтым ён паказаў: «нічога не магу зрабіць больш, чым зрабіў».

Аднак у пачатку лета 2003-га расьсьледаваньне справы зьніклых было нечакана аднаўленае. Пракурор сталіцы Мікалай Кулік замяніў сьледчага, і цяпер справай займаецца Сяргей Кухаронак. Прычынай гэтага кроку пракуратуры стаўся найперш шырокі розгалас, у тым ліку і за мяжой, беларускіх «гучных справаў». Алег Воўчак, кіраўнік грамадзкай арганізацыі «Прававая дапамога насельніцтву», якая цяпер ліквідуецца Міністам, лічыць, што мэта аднаўленага сьледзтва — выправіць ранейшую памылку сьледчага Чумачэнкі. Студзеньская пастанова Чумачэнкі сьведчыла пра існаваньне ў нашай краіне «эскадрону сьмерці», хоць і не называла яговых удзельнікаў і гаспадароў. Цяпер жа гэты факт можа зьнікнуць з высноваў аднаўленага сьледзтва.

Жонка Віктара Ганчара Зінаіда лічыць, што аднаўленьне сьледзтва — гэта чарговая спроба ўлады заблытаць расьсьледаваньне. Ня верыць у станоўчы вынік сьледзтва і Ірына Красоўская. Прагноз генэрала Фралова таксама не аптымістычны: «Будуць цягнуць справу». Таму працягваецца работа над падрыхтоўкай пазову на ўлады Беларусі ў адзін з зўрапейскіх судоў.

Алег Тачоны /Наша Ніва/

****

Капітуляцыя

Аказваецца, беларусы не дараслі да таго, каб мець свае грошы...

Днямі ў Савеце Рэспублікі Нацыянальнага сходу Беларусі адбылося пасяджэнне "круглага стала" на тэму: "Праблемы пераходу беларускай эканомікі на адзіную валюту ў рамках саюзнай дзяржавы". На ім былі публічна агучаны некаторыя палажэнні праекта пагаднення па ўвядзенні ў нашай краіне расійскага рубля. Яны пераконваюць, што збываюцца самыя змрочныя прагнозы.

Вось што расказаў прысутным першы намеснік старшыні праўлення Нацыянальнага банка Беларусі Павел Калаўр. Падаем толькі некаторыя фрагменты яго выступу з паведамлення агенцтва БелаПАН.

"Па сутнасці, мы маем справу з элементарным замяшчэннем нацыянальнай валюты іншай валютай, але са сваёй спецыфікай, -- гаварыў банкір. -- У сусветнай практыцы няма аналагаў такому манетарнаму саюзу, і гэта накладвае свой адбітак на перамоўны працэс, робіць яго больш цяжкім".

Словам, ніякая гэта не агульная валюта, а проста расійскі рубель "акупіруе" Беларусь. Вядома, што такога няма ў сусветнай практыцы і наўрад ці будзе.

Далей са слоў Калаўра вынікае, што курсавую палітыку ў рамках саюзнай дзяржавы будзе праводзіць выключна Цэнтральны банк Расійскай Федэрацыі. А па асобных пытаннях, якія непасрэдна звязаны са стабільнасцю расійскага рубля, прэваліраваць будуць рашэнні Цэнтрабанка. Праектам пагаднення прадугледжваецца стварэнне інструмента кантролю за эмісіяй на тэрыторыі Беларусі і наогул за станам эканомікі, -- зазначыў банкір.

У Нацбанка застаецца нагляд за банкаўскай сістэмай, рэгуляванне развіцця плацежнай сістэмы дзяржавы і некаторыя іншыя. Прадугледжваецца норма, у адпаведнасці з якой у склад савета дырэктараў Цэнтрабанка ўводзяцца два прадстаўнікі Беларусі. Гэта, паводле слоў Калаўра, "дазволіць даводзіць пазіцыю Рэспублікі Беларусь пры прыняцці рашэнняў, атрымліваць інфармацыю, карыстацца аналітыкай, якая будзе распрацоўвацца пры разглядзе тых ці іншых рашэнняў". Паводле яго слоў, "трэба да 2005 года стварыць аднатыпныя эканомікі, для таго каб зменшыць наступствы ўвядзення расійскага рубля".

Што ж атрымліваецца? "Прэваліраваць" будуць рашэнні расійскага Цэнтрабанка, які будзе кантраляваць на тэрыторыі Беларусі не толькі эмісію грошай, але і сачыць "наогул за станам эканомікі". А што атрымае Беларусь? Аказваецца, яе два прадстаўнікі ўвойдуць у склад савета дырэктароў і будуць толькі "даводзіць пазіцыю Беларусі і атрымліваць інфармацыю". Не ўплываць на рашэнні, а толькі атрымліваць інфармацыю аб іх. А наш Нацыянальны банк будзе займацца "наглядам за банкаўскай сістэмай".

Ці не здаецца вам, паважаныя чытачы, што гэта па сутнасці поўная капітуляцыя. Якімі б прыгожымі словамі і абяцаннямі ні афармлялі яе. Невыпадкова прэзідэнт Расіі Уладзімір Пуцін настойвае перад Дзяржаўнай Думай у пісьме яе спікеру Селязнёву: разглядзець пытанне аб увядзенні расійскага рубля ў Беларусі ў "першачарговым парадку".

Зразумелі? У Расіі няма больш тэрміновых і неадкладных спраў, акрамя гэтага. Яны "куют железо, пока горячо".

Але давайце задумаемся, што на самай справе азначае ўвядзенне ў нас расійскага рубля. Уявім, у вёсцы па суседстве жывуць два браты. І вось старэйшы вырашыў забраць грошы малодшага сабе, а яму потым выдзяляць пэўныя сумы. У якіх выпадках такое робіцца? Толькі тады, калі малодшы -- альбо "умалишенный", альбо малы ці інвалід, і над ім патрабуецца апякунства блізкага родзіча. Тое пагадненне аб увядзенні расійскага рубля, ці расійскага "грашовага апякунства", па-сутнасці выстаўляе Беларусь перад усім светам у падобнай прыніжальнай ролі. Аказваецца, беларусы не дараслі да таго, каб мець свае грошы і ўмела карыстацца імі, і яны просяць у Расіі ўзяць над імі апякунства.

Яўген ТАЎГЕНЬ. (Н.В.)

^^

Расейцы прызначылі дату страты незалежнасьці Беларусі -- 1 студзеня 2005 году

Цэнтрабанк РФ будзе выступаць у якасьці адзінага эмісійнага цэнтру пры ўвядзенні рубля як адзіна законнага плацёжнага сродку на тэрыторыі Расеі й Беларусі. Пра гэта паведаміў журналістам першы намесьнік міністра фінансаў РФ Аляксей Улюкаеў па выніках паседжання расейска-беларускай працоўнай групы па падрыхтоўцы міжурадавага пагаднення па ўвядзенні адзінай валюты. Такім чынам, Улюкаеў абверг ранейшае паведамленне аб магчымасьці стварэння двух эмісійных цэнтраў саюзнае дзяржавы. Згодна дакументу, ***рубель як адзіны законны плацёжны сродак на тэрыторыі Беларусі павінен быць уведзены з 1 студзеня 2005 году.***

"Эмісію будзе ажыццяўляць Цэнтрабанк РФ", - падкрэсьліў першы намесьнік міністра.

Ён паведаміў, што на паседжанні працоўнае групы пагадненне аб увядзенні рубля на тэрыторыі "саюзнай дзяржавы" "нарэшце было ўзгодненае, і ў тэксце дакументу больш не засталося ніводнага пункту, які б выклікаў бы пярэчанні расейскага ці беларускага боку".

Зараз дакумэнт павінен быць падпісаны на ўзроўні ўраду РФ і Банку Расеі і ўраду Беларусі і Нацыянальнага банку рэспублікі.

Улюкаеў паведаміў, што курс абмену беларускіх рублёў на расейскія пакуль не ўстаноўлены. Гэта будзе зроблена ў прамежку паміж падпісаньнем міжурадавага пагаднення і пачаткам 2005 году.

Тэрміны абмену беларускіх рублёў на расейскія таксама пакуль не ўстаноўленыя, паведаміў Улюкаеў. Аднак паралельнага хаджэньня дзьвюх валютаў на тэрыторыі Беларусі ня будзе, падкрэсьліў ён. **"З 1 студзеня 2005 году ў Беларусі будуць хадзіць толькі расейскія рублі"**, - сказаў ён.

****

Пайшлі вы са сваёй рэабілітацыяй!..

9 жніўня ў Зэльве збіраліся людзі, якія шануюць памяць аб вядомай паэтцы Ларысе Геніюш. Яна нарадзілася ў гэты дзень у 1910 годзе. Пасля вызвалення з ГУЛАГа жыла ў Зэльве, дзе і пахавана. Збірацца 9 жніўня – традыцыя шанавальнікаў творчасці паэткі і яе асобы, якая паказала сапраўдны нязломны беларускі характар.

У зэльвенскай царкаўцы адбылася літургія, на якой успаміналі Ларысу Геніюш. Упершыню адбылося ўсё на беларускай мове: правіў службу айцец Аляксандр з Каложы, і спяваў таксама – каложскі царкоўны хор. Ля магілы паніхіду адправіў зэльвенскі святар айцец Аляксандр.

Як заўсёды, каля магілы выступалі тыя, хто адмыслова прыехаў у Зэльву ў гэты дзень. Дарэчы, найбольш было гродзенцаў, яны прыбылі вялікім «Ікарусам». Прамовы былі кароткія, але ёмістыя. А галоўным рэфрэнам гучала тэма рэабілітацыі паэткі. Як вядома, напярэдадні Беларускі Хельсінкскі Камітэт звярнуўся да А.Лукашэнкі з просьбай рэабілітаваць Ларысу Геніюш. Гэты крок для шмат каго быў нечаканасцю, абсурдам. Добра вядома, што ў значна больш спрыяльныя часы – пры Кебічу і Шушкевічу – у рэабілітацыі вялікай беларускай паэткі КДБ у хаўрусе з уладай адмовілі. Які сэнс было звяртацца паўторна, ды яшчэ да Лукашэнкі? Сама яна ніколі б падобны крок не ўхваліла, а значыцца, падобны зварот можна расцаніць, як не маральны.

Сапраўды, хіба магла б Ларыса Геніюш прасіць у посткамуністычнай улады рэабілітацыі? Улады, якая цалкам апраўдвае камуністычны тэрор, знішчэнне ўсяго беларускага, рэпрэсіі супраць беларускіх патрыётаў, якая паўторна знішчыла беларускія школы, нацыянальныя сімвалы? Добра сказаў над магілай паэткі Пятро Рашэтнік з Баранавічаў, які яе ведаў з часоў ГУЛАГа – яна ні ў чым не вінаватая перад беларусамі, таму няварта прасіць яе рэабілітацыі ў Лукашэнкі... Варта дадаць, што ў незалежнай дэмакратычнай Беларусі Ларыса Геніюш будзе адной з самых шанаваных асобаў нацыянальнай гісторыі.

****

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

Пераседзець Пуціна!

Ён перастаў хадзіць па цэхах, калгасныя палі азірае зь верталёта, не рызыкуе прайсьціся па менскай вуліцы... Агульная схема — ад абагаўленьня, ад усеагульнае любові да расчараваньня і нянавісьці — спрацавала і ў Беларусі. Цяпер ён баіцца свайго электарату.

Варта было б кінуць яму выклік: калі ты мужчына, калі сапраўды лідэр, дай згоду на правядзеньне мітынгу на тым самым Бангалоры, прыйдзі сам на гэты мітынг і выступі на ім, распавядзі пра посьпехі ў гаспадарцы, ахове здароўя, паляпшэньне дабрабыту... Ты дай згоду на правядзеньне такога мітынгу, а мы забясьпечым яго масавасьць. Можа стацца, што ты паўторыш рэкорд свайго старэйшага сябра Фідэля. Той любіў выступаць на пляцы перад народам.

У яго неспакойнае сумленьне. Ён баіцца сьмерці. «Апазыцыя вострыць шаблі», — паведаміў ён прыкормленым расейскім журналістам. Ён ня можа ўявіць, як гэта дэмакраты не папомсьцяцца на ім, як гэта Эўропа ня выдасьць яго кашчавай і бязносай. Ён баіцца суду. Яму хацелася б пазьбегнуць усякае адказнасьці. Бо трэ будзе адказаць на пытаньні: хто загадаў зьбіваць народных прадстаўнікоў у зале паседжаньняў парлямэнту, дзе абяцанае кіно з гэтым зьбіваньнем, дзе Юры Захаранка, Віктар Ганчар, Анатоль Красоўскі і Зьміцер Завадзкі? Ён баіцца (бо такое ў гісторыі не навіна), што ягоныя ж паплечнікі, міністры, пракуроры і судзьдзі стануць галоўнымі сьведкамі абвінавачаньня і плакацьмуцца, як яны пакутавалі ад свайго шэфа, звальвацьмуць на яго ўсю віну і адказнасьць. Таму ён увесь час тасуе адну і тую ж калоду і запалохвае яе.

Яму нічога не застаецца, як аберуч трымацца за ўладу. Улада патрэбная яму і каб пазьбегнуць адказнасьці, і таму што ня выветрылася мара пра «шапку Манамаха». Ну, не ўдалося абыграць Крэмль у бізантыйскіх гульнях у першым раўндзе, не ўдалося ўскочыць на ўсерасейскі прастор у 2000 годзе — мажліва, удасца другі раз: а раптам у Пуціна, які ў 2008 г. пойдзе ў адстаўку, будзе слабы пераемнік, а раптам у самы бліжэйшы час у Расеі здарыцца форс-мажорная сытуацыя?

Мы нават не здагадваемся, колькі сродкаў траціцца дзеля «шапкі Манамаха». У прыватнасьці, якія сумы выдаткоўваюцца на рэклямна-інфармацыйныя мерапрыемствы ў расейскіх рэгіёнах, на працу ў маскоўскіх калідорах улады. Дзеля гэтае мэты й вядзецца далейшая русіфікацыя Беларусі, дзеля яе й стараюцца ўбіць у галовы паспалітага люду, што саюз Беларусі й Расеі — рэальнасьць.

Гэтай мэце падпарадкаваная сёньня й галоўная задача — пераседзець Пуціна. А каб пераседзець Пуціна, трэба ўтрымаць уладу ў Беларусі. Якімі сродкамі і мэтадамі? Яшчэ ў 1998 г. было вядома, што пры захаваньні старога выбарчага закону, на падставе якога ўдалося прыйсьці да ўлады, выбары выйграць ня ўдасца. Нават для таго, каб вырваць «элегантную перамогу» паводле новага выбарчага закону, у 2001 г. спатрэбіліся не абы-якія намаганьні. А тым часам электаральная падтрымка ўпала ніжэй ад калена. І гэта — праблема сродкаў і мэтадаў утрыманьня ўлады ў Беларусі — ёсьць прычынаю галаўнога болю, які даймае яго і ягонае найбліжэйшае атачэньне.

Анатоль Сідарэвіч /Н. Н./

****

Анатоль Лябедзька

"Ненармальныя"

Будзем шчырымі Афрыка -- кантынент далёкі, але нам не чужы. Магчыма, мы не такія ўжо і блізкія суродзічы, але агульнага ў нас шмат. Сістэма кіравання, адносіны да правоў чалавека, прэсы, парламентарызму, самакіравання. Мы, быццам той агурок з агульнай бананавай звязкі. Забаронены ў нас для паказу спектакль "Прынц Мамабук" -- рэч аўтабіяграфічная, што для рэжыму ў Беларусі, Ліберыі, Лівіі ці Судана. Гэта якраз пра нашу і іх рэчаіснасць.

Дарэчы, і на перавароты ў Афрыкі няма эксклюзіўнага права. Мы тут з імі канкуруем, і не беспаспяхова. У лістападзе 1996 года ў нас публічна згвалцілі Канстытуцыю і правялі класічны дзяржаўны пераварот. Гвалтаўнікі атрымалі... 10 гадоў праўлення ў Беларусі. Тэрмін дастатковы, каб гвалт, страх, насілле сталі дзяржаўнай палітыкай. Сем гадоў назад мясцовы матрос Жалязняк не пусціў дэпутатаў Вярхоўнай Рады 13-га склікання ў залу пасяджэнняў. Нешта падобнае адбылося ў сераду ў Нацыянальным дзяржаўным гуманітарным ліцэі.

Каля двух дзесяткаў амапаўцаў, чатыры падпалкоўнікі і тузін міліцыянтаў захапілі будынак ліцэя і прылеглую тэрыторыю. Фактычным дырэктарам навучальнай установы з 6 жніўня стаў дзядзька ў пагонах. І не мае значэння, якое ў яго прозвішча: падпалкоўнік Вераб'ёў ці Мухамедаў. Цяпер ён, а не Уладзімір Колас галоўная асоба ў будынку, што па вуліцы Кірава.

Ці ёсць надзея, што розум пераможа дзікунства? Ці ёсць шанц знайсці кампраміс з уладай? Шукаць праўду ў кабінетах гарадскіх чыноўнікаў бессэнсоўна. Той, хто не ўплывае на прыняцце рашэння, не здольны яго мяняць. Лёс ліцэя быў прадвызначаны. Да геніяльная ідэя закрыцця ўнікальнай навучальнай установы належыць асабіста Аляксандру Лукашэнку, аб чым беларускі кіраўнік цынічна прызнаўся, прызначаючы на пасаду новага міністра адукацыі.

Для Лукашэнкі ліцэй не што іншае, як "гнездо, свитое оппозицией". Навучальная ўстанова катэгарычна не ўпісвалася ў існуючую сістэму. Увесь менеджмент беларускай улады зводзіцца да поўнага, татальнага кантролю над працэсам. Лукашэнка хоча кантраляваць усё. Грошы беларускага падаткаплацельшчыка, прэсу, гінекалогію, сяўбу, прыём экзаменаў, змест падручнікаў. Калі гэтага не атрымліваецца, то рэалізоўваецца палітыка бульдозера. А цяпер уявіце стан Рыгоравіча. Усяго за квартал ад "Чырвонага дома" -- выспа вальнадумства, дзе песцяць не Паўлікаў Марозавых, а Кастусёў Каліноўскіх. Амаль 200 маладых людзей. і гэта за кошт дзяржавы. А дзяржава гэта ж ён. Звар'яцець можна.

Рэжыму не патрэбна школа, якая выхоўвае грамадзяніна, асобу. Ёсць попыт на стары савецкі канвеер па вытворчасці "саўка", двухногай шэрай істоты. Лепш пустазелле, але не дай бог белыя і чырвоныя кветкі.

І яшчэ адзін штрых да сілавой аперацыі па зачыстцы тэрыторыі ліцэя ад дзяцей, іх бацькоў, проста неабыякавых людзей. Свае дзеянні сілавікі абгрунтавалі тым, што быццам бы людзі перашкаджалі ладзіць рамонт будынка ліцэя. Але гэта фармальны бок справы, бо ўся праца будаўнікоў звялася да дзесяціхвіліннай устаноўкі рыштаванняў.

Шэры камуфляжны ланцуг АМАПу, нібыта змяюка, абвіў выкладчыкаў, навучэнцаў і іх бацькоў, якія, узяўшыся за рукі, селі на зямлю. Бясспрэчна, што фізічная перавага была на баку амапаўцаў. Але ў вачах 14-гадовых дзяўчынак ні страху, ні роспачы. Супрацьстаянне духу і кулака. Звычайная з'ява часоў праўлення ППРБ. Натуральна, што эмоцыям было цесна ў гэтых абдымках. Адзін з кіраўнікоў амапаўцаў кінуў праз зубы: "Вы в большинстве ненормальные".

Для афіцэра ненармальна, што бацькі і дзеці хочуць людзьмі звацца, што змагаюцца за свае правы. А што ж тады нармальна, таварыш старшы лейтэнант? Нармальна, калі затрыманага па распараджэнні старшыні КДБ і з санкцыі намесніка Генеральнага пракурора, кіраўніка спецпадраздзялення Паўлічэнку выпускаюць па асабістым указанні таго, хто называе сябе гарантам Канстытуцыі. Больш таго, гэтага чалавека, якога КДБ і пракуратура падазравалі ў арганізацыі выкраданняў і забойстваў людзей, рэкламуюць на Беларускім тэлебачанні як нацыянальнага героя.

Нармальна, калі самага знакамітага беларуса Васіля Быкава цкавалі і гналі з Бацькаўшчыны. Нармальна, калі закрываюць газеты за тое, што яны пішуць праўду пра ценявы бюджэт ці судовыя расправы над іншадумцамі.

Падзеі вакол коласаўскага ліцэя перасталі быць справай выкладчыкаў, навучэнцаў і іх бацькоў. Настала чарга здаваць экзамен грамадскасці. І няхай адзнаку выстаўляць дзеці.

^^

ЗВАРОТ да суродзічаў...

Дарагія суродзічы!

Нацыянальны дзяржаўны гуманітарны ліцэй імя Якуба Коласа - адзіная ў нашай краіне сярэдняя навучальная ўстанова ліцэйска-гімназіяльнага тыпу, дзе ўсё выкладаньне вялося па-беларуску, на падставе арыгінальных аўтарскіх праграмаў, на грунце сапраўднага дэмакратызму й глыбокае павагі да асобы навучэнца.

Створаны ў 1990 годзе як недзяржаўная навучальная ўстанова, Гуманітарны ліцэй сабраў дзеля выкладаньня ці не найлепшыя інтэлектуальныя сілы. У 1991 годзе, калі ў краіне пачаліся зьмены да лепшага, Ліцэй стаў дзяржаўным і заняў будынак у цэнтры гораду на вул. Кірава, 21. Калектыў Ліцэю на чале зь пэдагогам і рэжысэрам Уладзімерам Коласам - гэта мастацкі перакладнік і мэтадыст Лявон Баршчэўскі, прафэсар-літаратуразнаўца Міхась Тычына, перакладнік Сьвятога Пісьма й "Фаўста" Васіль Сёмуха, аўтар падручнікаў гісторыі Павал Лойка, кіраўнічка нацыянальных камандаў на сусьветныя алімпіяды школьнікаў у геаграфіі Ірына Сідарэнка ды шмат іншых выдатных спэцыялістаў. У выніку практычна ўсе выпускнікі ліцэю штогод паступалі ў беларускія й замежныя ўнівэрсытэты, рэгулярна перамагалі на беларускіх і сусьветных алімпіядах школьнікаў у розных дысцыплінах, ліцэй прыняты ў партнэрскую сетку United World Colleges.

Здавалася б, дзяржава павінна ўсяляк падтрымліваць школу, якая гадуе сапраўдных патрыётаў у духу свабоды й глыбокае павагі да ведаў. Але цяперашняе кіраўніцтва краіны, якое баіцца й ненавідзіць высокаадукаваных і свабодных людзей, вырашыла расправіцца з гэтым агмянём беларушчыны.

25 чэрвеня сёлета Савет Міністраў выдаў пастанову № 850 "Аб ліквідацыі Нацыянальнага дзяржаўнага гуманітарнага ліцэю імя Якуба Коласа". У ёй не называюцца прычыны ліквідацыі. Пастанова парушае дзейнае заканадаўства аб правах бацькоў і дзяцей выбіраць мову навучання і навучальную ўстанову, а менавіта арт. 49, 50 Канстытуцыі і 51 Закону "Аб адукацыі ў Рэспубліцы Беларусь", якія гарантуюць даступнасьць і бясплатнасьць агульнай сярэдняй адукацыі, даюць права выбару установы адукацыі й мовы навучання для нашых дзяцей. Яна парушае арт. 13 Міжнароднага пакту "Аб эканамічных, сацыяльных і культурных правах" ААН, арт. 2,3 і 30 Канвэнцыі ААН "Аб правах дзіцяці". Паводле Канвэнцыі ААН "Аб барацьбе з дыскрымінацыяй у галіне адукацыі" ад 14.12.1960 беспадстаўную, нічым не абгрунтаваную ліквідацыю Ліцэю мы расцэньваем як дыскрымінацыю па моўнай і нацыянальнай прыкметах у галіне адукацыі.

Увесь гэты час бацькі, выкладчыкі, ліцэісты вялі нястомную барацьбу за свае правы. Яны стаялі ў пікетах, выходзілі на шэсьці, зьбіралі подпісы, падавалі заявы ў суды й пракуратуру. Улады некалькі разоў ужывалі сілу супраць дарослых і дзяцей - абаронцаў ліцэю.

Разам з тым на працягу ліпеня Менскае гарадзкое ўпраўленьне адукацыі абяцала бацькам ліцэістаў і выкладчыкам, што замест Нацыянальнага дзяржаўнага гуманітарнага ліцэю імя Якуба Коласа будзе створаны нейкі "Менскі гарадзкі гуманітарны ліцэй", у якім і змогуць надалей вучыцца па-беларуску дзеці й працаваць выкладчыкі. Насамрэч гэтыя абяцанкі былі звычайнаю хлусьнёю. Гарадзкія адукацыйныя чыноўнікі спрабавалі ціснуць на бацькоў, каб тыя пагадзіліся аддаць сваіх дзяцей у іншыя школы, сярод якіх няма ніводнае сапраўды беларускамоўнае. Пэдагогам жа заяўлена, што ніводзін зь іх ня будзе ўзяты на працу ў гарадзкія навучальныя ўстановы. Будынак зьлік-відаванага ліцэю заняты міліцыяй, якая сілай выкінула зь яго бацькоў і ліцэістаў.

Пад перамовамі й спадзевамі падведзеная рыса 13 жніўня. У гэты дзень пісьмова запрошаныя чыноўнікамі на чарговую гутарку бацькі зь дзецьмі-ліцэістамі накіраваліся ў гарадзкое ўпраўленьне адукацыі. Але там іх сустрэлі людзі ў цывільным, якія назваліся работнікамі міліцыі й сілай не пусьцілі ліцэйскую дэлегацыю ў будынак. Гэтыя "ахоўнікі парадку" паднялі руку нават на дзяцей. Жорстка зьбітую13-гадовую Кацю Раковіч з траўмай нагі машына "хуткай дапамогі" зьвезла ў Дзіцячы хірургічны цэнтар. Нашыя дзеці становяцца ня толькі маральнымі, але фізічнымі ахвярамі вайны супраць беларускае школы!

Але мы ня маем права здавацца. Сёньня барацьба за Ліцэй - гэта барацьба за Беларусь, за яе будучыню. Мы, пэдагогі, бацькі навучэнцаў і ліцэісты, маем намер 1 верасьня прыйсьці да будынку нашага Ліцэю й пачаць вучобу на нашай мове й паводле нашых праграмаў - хай сабе нават на вуліцы. Мы навучым нашых дзяцей у любых умовах, але сёньня мы ня ведаем нават, якім чынам яны атрымаюць атэстаты аб сярэдняй адукацыі стандартнага ўзору. Таму, працягваючы заняткі, мы будзем намагацца зарэгістраваць недзяржаўны Гуманітарны ліцэй (што ў нашай краіне вельмі нялёгка).

Дарагія суродзічы, НАМ ПАТРЭБНАЯ ВАШАЯ НЕАДКЛАДНАЯ ДАПАМОГА!

Па-першае, просім Вас зьвярнуцца да парлямэнтаў і ўрадаў Вашых краінаў з просьбай чыніць ціск на кіраўніцтва Беларусі й патрабаваць спыніць нахабнае парушэньне правоў чалавека, якім ёсьць ліквідацыя Ліцэю.

Па-другое, просім тых з Вас, хто зьвязаны з унівэрсытэцкай адукацыяй, высьветліць магчымасьці здабыцьця мэтавых стыпэндыяў для навучаньня выпускнікоў нашага Ліцэю ў іншаземных унівэрсытэтах. Такая пэрспэктыва сама па сабе ёсьць моцнаю маральнаю падтрымкаю для Ліцэю.

Па-трэцяе, для арганізацыі альтэрнатыўнага навучальнага працэсу патрэбныя матэрыяльныя рэсурсы (дошкі ды іншыя навучальныя прылады; падручнікі, слоўнікі, энцыкляпэдыі, папера; кампутары ды іншая тэхніка; урэшце, памяшканьні). Любая дапамога тут будзе дарэчы.

Змаганьне працягваецца. Разам мы пераможам!

Грамадзкі камітэт абароны Беларускага ліцэю.

****

Пабежную інфармацыю пра становішча вакол Ліцэю Вы можаце атрымаць на старонцы Сеціва http://licej.org Кантактуйце з намі на адрас licej@licej.org, на факс +375 17 2205941, на тэлефоны +375 17 2242738 (Уладзімер Колас), +375 29 6703085 (Рэгіна Зімніцкая).

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

Андрэй Катлярчук

Чаму беларусы не апанавалі літоўскай спадчыны

ARCHE

Timothy Snyder. The Reconstruction of Nations. Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus 1569—1999. — Yale University, 2003. — 367 p.

Сёлета ў ЗША выйшла манаграфія выкладчыка польскай і ўсходнеэўрапейскай гісторыі Ельскага ўнівэрсытэту Цімаці Снайдэра "Адбудова нацый. Польшча, Украіна, Летува, Беларусь". Нягледзячы на сваю маладосьць (год нараджэньня — 1962), Цімаці Снайдэр досыць вядомы дасьледнік гісторыі нашай часткі Эўропы. Ягоная першая праца "Nationalism, marxism, and modern Central Europe: a biography of Kazimierz Kelles-Krauz, 1872—1905" (1997, Украінскі дасьледчы інстытут Гарвардзкага ўнівэрсытэту) атрымала прэмію Оскара Халецкага, што прысуджаецца за найлепшыя дасьледаваньні ўсходнеэўрапейскай гісторыі.

Другая работа Снайдэра мае ўсе шанцы стаць навуковым бэстсэлерам. Не шукаючы простых адказаў на складаныя пытаньні, аўтар паспрабаваў паглядзець на драматычныя, часам брутальныя факты гісторыі нацыянальных рухаў народаў былой Рэчы Паспалітай з пункту гледжаньня нэўтральнага навукоўца, не заангажаванага ў нацыяналістычную летувіскую ці беларускую, польскую ці ўкраінскую гістарыяграфію. Кніга чытаецца як прафэсійны й адначасова дэтэктыўна цікавы твор. Складаецца яна з трох частак, прысьвечаных адпаведна Вялікаму Княству Літоўскаму (Летуве й Беларусі), Украіне й Польшчы.

У гэтым артыкуле гаворка пойдзе толькі пра беларуска-летувіскую частку працы (сс. 13—102). Ужо ейная назва "Спрэчкі за летувіска-беларускую Айчыну" робіць сэнсацыю, бо амаль упершыню (калі не лічыць англамоўных працаў нашых эмігрантаў) у сучасны заходні дыскурс гісторыі Літвы ўводзіцца, як паўнапраўная ўдзельніца, Беларусь. Падразьдзел мае наступны зьмест:

— Вялікае Княства Літоўскае (1569—1863);
— Літва! Мая айчына (1863—1914);
— Першая сусьветная вайна і пытаньне Вільні (1914—1939);
— Другая сусьветная вайна і пытаньне Вільнюсу;
— Эпілёг: савецкі летувіскі Вільнюс (1945—1991).

Пачынаецца тэкст з славутых радкоў Адама Міцкевіча "Літва! Мая Айчына, ты як здароўе...", ад якіх адштурхоўваюцца аўтарскія развагі пра лёс ВКЛ. Ужо першы сказ задае плянку дыскусіі: *"Калісьці Вялікае Княства Літоўскае дамінавала на ўсходзе Эўропы. З 1991 году Літоўская Рэспубліка — гэта маленькая краіна на ўзьбярэжжы Балтыйскага мора. Вільня, былая сталіца ВКЛ, сёньня сталіца сучаснай Рэспублікі. Паўтысячагодзьдзя перад 1991 годам летувіская мова не была ані моваю віленскіх уладаў, ані моваю віленскіх вуліц. Да другой сусьветнай вайны гутарковай мовай трэцяй часткі віленскіх дамоў была жыдоўская; мовою вуліц, касьцёлаў і школ была польская; моваю наваколься была беларуская. У 1939 амаль ніхто ў Вільні не гаварыў па-летувіску"* (с. 15).

Аўтар задаецца пытаньнем: як адбыліся гэткія вялізныя перамены, як сталася, што сёньня ВКЛ асацыюецца на Захадзе выключна з сучаснай Летувой? Каб адказаць на гэтае пытаньне, ён пачынае з тлумачэньня, што Вялікае Княства Літоўскае й Рускае заўсёды было дзяржаваю дзьвюх элітаў, балцкай і ўсходнеславянскай. Пра гэта сьведчыць тытулятура гаспадароў ВКЛ як "вялікіх князёў літоўскіх і рускіх". Пад літоўскімі (Litvanorum) і русінскімі (Ruthenirum) меліся на ўвазе перадусім палітычныя эліты, баяры, а не шматэтнічныя месты ці вёска. Кажучы пра колькасную перавагу ўсходнеславянскай эліты, Снайдэр зазначае, што нават перад Крэўскай уніяй 1385 году ў рэлігійным і моўным сэнсах Літва была больш праваслаўнай, славянскай, чымся паганскай балцкай дзяржавай. Цэнтар праваслаўя перамясьціўся з Кіева ў Вільню (с. 17). Менавіта таму Ягайла вагаўся паміж праваслаўем і каталіцтвам. Ёсьць зьвесткі, што ў 1382 годзе Ягайла меўся ажаніцца з дачкой Дзьмітрыя Данскога ды прыняць праваслаўе. Ад такога пляну ён адмовіўся зь дзьвюх прычынаў. Першае — праваслаўе не абараніла б Літвы ад Ордэну. Па-другое, гэты крок азначаў бы канчатковае дамінаваньне славянскай эліты ў ВКЛ, што магло выклікаць грамадзянскую вайну (с. 18). Тым ня менш, пасьля пэрсанальнай уніі Літвы й Польшчы ўрад карыстаўся трыма мовамі: супольнай лацінскай, польскай у Польшчы ды, згодна з вызначэньнем Снайдэра, блізкай да беларускай "афіцыйнай славянскаю мовай" (Chancellery Slavonic) у ВКЛ. Апошні вялікі князь, які ведаў балцкую мову, Казімер, памёр у год, калі Калюмб адкрыў Амэрыку (с. 32). У дачыненьнях з элітай ВКЛ Казімер, апошні балцкамоўны гаспадар літоўскі, карыстаўся старабеларускай мовай. Гэтая мова стала мовай права і адміністрацыі. Гэта значыць, выбар прыйшоўся на мову, зразумелую ўсёй палітычнай нацыі Літвы. У часы гаспадарства Казімера ў Рэчы Паспалітай былі надрукаваныя першыя кнігі, але не па-летувіску, а на польскай ды царкоўнаславянскіх мовах. Першадрукар Літвы Францішак Скарына друкаваў кніжкі беларускім варыянтам царкоўнаславянскай мовы. Літаратура ВКЛ таксама да XVI стагодзьдзя стваралася выключна на "рускай" мове. Гэтая мова была гутарковаю мовай шляхты й жыдоў ВКЛ, моваю Статутаў ВКЛ і моваю палітычнага жыцьця дзяржавы. Яна адрозьнівалася ад расейскай актавай мовы Маскоўшчыны, "маскоўскай" з пункту гледжаньня ліцьвінаў. Маскоўская эліта называла дзяржаўную мову ВКЛ "літоўскай" альбо "беларускай" ды перакладала беларускія тэксты (с. 19).

Такім чынам, згодна з высновамі Снайдэра, у палітычных структурах ВКЛ дамінавала ўсходнеславянская (протабеларуская) этнічная група, што ў пэрспэктыве стварала добрыя шанцы для беларускага нацыяналізму адаптаваць спадчыну ВКЛ у Новы час. Але гэтага не адбылося.

Пасьля Люблінскай уніі 1569 году руская эліта ВКЛ, паводле Снайдэра, хутка паланізавалася (с. 20—25). З таго часу шляхціц ВКЛ натуральна мог быць "ліцьвінам" па паходжаньні, "палякам" па палітычнай сьведамасьці й "русінам" па канфэсіі (с. 24). Менавіта ў такім асяродзьдзі праз тры гады па сконе Рэчы Паспалітай нарадзіўся самы славуты ў сьвеце ліцьвін Адам Міцкевіч. Снайдэр заўважае, што толькі паўсталы ў другой палове XIX стагодзьдзя нацыяналізм стварыў парадокс, калі адзін паэт пачаў лічыцца геніем трох розных народаў. Палякі зрабілі Міцкевіча сымбалем Польшчы. Летувісы трансфармавалі Міцкевіча ў нацыянальнага паэта Літвы. Між тым, на думку Снайдэра, Міцкевіч, які меў праваслаўныя і жыдоўскія карані, паводле сучаснай дэфініцыі *"ня быў ні польскім, ні летувіскім, але беларускім паэтам"* (с. 29). Ён нарадзіўся і стварыў свайго "Пана Тадэвуша" на ўсходнеславянскай зямлі ВКЛ, сярод сялянаў, якіх сёньня ўвесь сьвет ведае як беларусаў (с. 29). Згодна з сучаснай лёгікай Міцкевіч ёсьць прадстаўніком дамінуючай этнічнай групы былога ВКЛ — беларусаў, а ня польскамоўнай шляхты ці балцкай меншасьці, таму ён беларускі паэт. Менавіта так вырашаюцца гэтыя пытаньні ў сучасным сьвеце. Але гэта цяпер. Снайдэр падкрэсьлівае, што для часоў Міцкевіча быць ліцьвінам значыла натуральна ўспрымаць як цэлае часткі адной мясцовай традыцыі — польскую, беларускую й летувіскую. Напрыклад, паўстанец 1863 году Якуб Гейштар (1827—1897), што лічыў сябе палякам, заснаваў прыватную летувіскую школу для сялянаў. Ён ня бачыў у гэтым ніякай супярэчнасьці. Кастусь Каліноўскі і Антанас Мацкявічус, якія ў сучаснай Беларусі й Летуве лічацца бацькамі адпаведна беларускага і летувіскага нацыяналізму, карысталіся польскай мовай і бачылі будучыню толькі ў адбудове фэдэрацыі ВКЛ і Польшчы (с. 30). Роднай мовай аднаго з самых вядомых у сьвеце летувісаў Мікалаюса Чурлёніса была польская, летувіскай мове ён навучыўся ў сталым веку ад сваёй жонкі (с. 100). Толькі працэс крышталізацыі польскага, беларускага й летувіскага рухаў паставіў перад мясцовай элітай пры канцы XIX — на пачатку XX стагодзьдзяў праблему выбару й самаідэнтыфікацыі. Агульнавядомы прыклад братоў Іваноўскіх, адзін зь якіх стаўся лідэрам беларускіх нацыяналістаў, другі — летувіскім прафэсарам, урэшце, трэці — польскім палітыкам. Снайдэр дадае іншы прыклад — ліцьвінскую шляхецкую сям'ю Нарутовічаў. Адзін сын, Габрыэль, стаўся першым прэзыдэнтам Польшчы, другі, Станіслявас, — сябрам "Тарыбы", першага кіраўнічага органу незалежнай Літвы (с. 70).

У другой частцы, *"Літва, мая Айчына (1863—1914)"*, Снайдэр аналізуе тое, якім чынам спадчыну ВКЛ адаптавалі сучасныя летувіскі, беларускі рухі, польскія краёўцы ды расейскія палітычныя колы. Першым разглядаецца летувіскі нацыянальны рух. Снайдэр піша, што росквіту летувіскага руху па 1863 годзе паспрыяла палітыка расейскіх уладаў. Пасьля паўстаньня 1863 году расейская аналітыкі вырашылі ў супрацьвагу моцнаму польскаму руху падтрымаць летувіскі нацыяналізм. У выніку дзяржаўная расейская вышэйшая вучэльня ў летувіскім Марыямпалі стала кузьняй летувіскай эліты. Мову балцкіх сялянаў царская ўлады зрабілі ў гэтай вышэйшай вучэльні мовай навучаньня.

Летувіская гістарычная і мастацкая літаратура ідэалізавалі ВКЛ да 1569 году і трактавалі яго гісторыю пасьля Люблінскай уніі з выразным антыпольскім ухілам. Для летувісаў гэтая унія сталася сымбалем нацыянальнай катастрофы накшталт бітвы ля Белай Гары для чэхаў. Выпускнікамі вучэльні ў Марыямпалі былі "бацькі" летувіскага руху канца XIX — пачатку XX стагодзьдзя Ёнас Басанавічус (пазьней выпускнік Маскоўскага ўнівэрсытэту) ды Вінцас Кудзірка (с. 36—38). Абодва дзеячы ігнаравалі складаную ў сэнсе этнічнай дэфініцыі гісторыю ВКЛ ранейшага Новагу часу і канцэнтраваліся на, як здавалася, зразумелым і слаўным балцкім Сярэднявеччы (с. 39). Заўважым, што летувіская гістарыяграфія дагэтуль хварэе на гэтыя хібы. У выніку летувісы з згоды расейскіх уладаў выбудавалі міт ВКЛ як этнічна "літоўскай" дзяржавы. Гэты міт зрабіўся фундамэнтам, на якім летувіскія дзеячы пачалі адбудову новай летувіскамоўнай Літвы. Каб аддаліць летувіскі альфабэт ад польскага, за аснову правапісу быў узяты чэскі варыянт.

На працягу трох стагодзьдзяў шляхта ВКЛ існавала ў сьвеце польскай мовы і культуры. Таму ліцьвіны — шляхта польскай культуры — досыць варожа паставіліся да плебэйскага летувіскага руху, на чале якога стаялі ксяндзы сялянскага паходжаньня ды дзеці свабоднага заможнага сялянства, хутаранаў (у сэрцы летувіскага руху, на Сувальшчыне, прыгон быў скасаваны на пачатку XIX стагодзьдзя). Іншым было стаўленьне да беларускага руху. Тая самая польскамоўная шляхта брала масавы ўдзел у стварэньні беларускага руху, разглядаючы яго як частку агульнапольскага. Тутэйшыя польскамоўныя магнаты-"краёўцы" падтрымлівалі беларускіх актывістаў. У сваю чаргу, беларускія дзеячы мелі сымпатыі да ідэі адбудовы Польска-Літоўскай фэдэрацыі.

Як падкрэсьлівае Снайдэр, "бацька" новай польскай Рэспублікі Юзаф Пілсудзкі нарадзіўся ў шляхецкай (дадамо: і лютэранскай) сям'і на тэрыторыі былога ВКЛ, быў і лічыў сябе ліцьвінам, гаворачы па-польску ўдома, па-беларуску на двары й па-расейску ў сібірскай ссылцы (с. 41). Ліцьвінам быў "бацька" Сярэдняй Літвы генэрал Люцыян Жалігоўскі — зь летувіскага пункту гледжаньня "акупант". Жалігоўскі таксама ўмеў гаварыць па-польску, па-беларуску ды па-расейску, бо меў жонку-расейку й быў афіцэрам царскага войска (с. 64). Як Пілсудзкі, так і Жалігоўскі не гаварылі па-летувіску, ня ведалі летувіскай ці жмудзкай культуры, але іх родным домам была Літва. Будучыню адноўленага ВКЛ яны бачылі толькі ў фэдэрацыі мультыкультурнай Літвы з Польшчай.

Адначасова зь летувіскім рухам зарадзіўся нацыяналізм беларускі. Снайдэр падкрэсьлівае, што, як дамінуючая этнічная група на землях былога ВКЛ, беларусы мелі ўсе шанцы перамагчы ў барацьбе за літоўскую спадчыну (с. 42). Ён дадае, што "этнічная група" беларускамоўных сялянаў колішняй Літвы была ў дзесяць разоў большай за яе балцкамоўных суседзяў. Першыя беларускія пісьменьнікі-ліцьвіны Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч і Ян Чачот пачалі працу ў слушным кірунку. Дунін-Марцінкевіч пераклаў і надрукаваў па-беларуску культавую кнігу ліцьвінаў — "Пана Тадэвуша" (тое самае зрабілі летувісы). Чачот стварыў нізку рамантычных баладаў з гісторыі ВКЛ, сабраў ды надрукаваў багаты беларускі фальклёр, працаваў над граматыкай мовы. Кампліманты на адрас гаворкі беларусаў выказаў ягоны сябра Адам Міцкевіч. Такім чынам, першыя актывісты хацелі адаптаваць спадчыну ВКЛ пад патрэбы новага беларускага руху. Ліцьвінам, шляхціцам паводле паходжаньня, быў "бацька" беларускай гістарыяграфіі, найбуйнейшы знаўца ВКЛ прафэсар Мітрафан Доўнар-Запольскі. З падвіленскай каталіцкай ліцьвінскай сям'і паходзіў "бацька" беларускай граматыкі Браніслаў Тарашкевіч (с. 66). З карэнных віленчукоў быў "бацька" беларускай драматургіі Францішак Аляхновіч. Тым ня менш, летувіскі нацыянальны рух здолеўператварыць сялянскую масу ў нацыю, а беларускі — не.

Нягледзячы на поўнае гістарычнае права, сучасныя беларускія дзеячы гэтак і ня здолелі адаптаваць літоўскай спадчыны і такім чынам крышталізаваць этнічную беларускамоўную большасьць Літвы ў сучасную нацыю. Чаму так адбылося? Адказ аўтара на гэтае пытаньне, на маю думку, ёсьць найцікавейшым месцам кніжкі (сс. 44—49). Першае — гэта сацыяльнае паходжаньне "абуджальнікаў нацыі". Тут летувісы мелі значную перавагу над беларусамі. Першае пакаленьне летувіскай інтэлігенцыі складалі дзеці заможных сялянаў — настаўнікі і ксяндзы. Гэтай сацыяльнай групе вельмі лёгка было пабудаваць з нуля новую монаэтнічнаю інтэрпрэтацыю гісторыі Літвы, у якой беларусам і палякам месца не было, заняць выразна антыпольскую пазыцыю. Першае пакаленьне беларускіх дзеячоў складалася з шляхціцаў і шляхцянак — простых нашчадкаў гістарычнай Літвы. Яны былі часткаю гэтай векавечнай шматкультурнай (беларуска-польска-летувіска-жамойцка-жыдоўска-татарскай) традыцыі, што не дазволіла ім вызначыць асобны беларускі

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

шлях. Ідэя монаэтнічнай беларускай Літвы іх ня вабіла, бо была для іх відавочнаю хлусьнёй (с. 46).

Важным чыньнікам стаўся моўны фактар. Беларуская мова як славянская даволі блізкая да польскай і расейскай. Таму нават трохі адукаваны беларус заўсёды мог задаволіцца польскім ці расейскім тэкстам. Гэта моцна звужала рынак беларускага друку. Летувіская мова, наадварот, вельмі розьніцца ад славянскіх. Такім чынам, філялягічны факт вырашыў лёс нацыі. Да таго ж, пасьля паўстаньня 1863 году царскі ўрад заахвочваў летувіскую асьвету і друк (хай сабе й кірылічны), тады як беларуская мова ў той самы час апынулася пад забаронай.

Калі летувісы мелі нацыянальны касьцёл, касьцельны друк і адукацыю, беларусы па зьнішчэньні ў 1839 годзе ўніяцкай царквы згубілі сваю канфэсійную нішу. Снайдэр адзначае, што гэтую, на пачатку ХІХ стагодзьдзя ўжо моцна спаланізаваную царкву ня трэба ідэалізаваць. Тым ня менш, ува ўмовах існаваньня паміж расейскім і польскім уплывамі менавіта ўніяцкая царква фармальна мусіла выканаць ролю фундамэнту нацыятварэньня.

Нарэшце, калі ў летувісаў была база для разгортваньня свайго руху — пруская "малая Летува", дзе ў спрыяльных для разьвіцьця ўласнай культуры ўмовах пражывала каля 100000 балтаў, усе беларусы цалкам апынуліся ў межах Расейскай імпэрыі. Гэта пазбавіла іх вялікіх магчымасьцяў кантакту з Эўропай, падтрымкі з боку заўсёды больш нацыяналістычнай заходняй дыяспары, распаўсюджваньня ведаў пра свае нацыянальныя патрэбы ў сьвеце, зацікаўленасьці ў разыгранцы беларускай карты з боку іншых дзяржаваў. Дададмо, што менавіта нямецкі (прускі) фактар быў вырашальны ў справе дасягненьня Летувой незалежнасьці ў 1918 годзе, вырваў краіну з сфэры расейскага ўплыву.

Вось жа, такія фактары, як сацыяльнае паходжаньне нацыянальных дзеячоў, характар мовы й геаграфічная лякалізацыя, вызначылі, на думку Снайдэра, посьпех летувіскага й няўдачу беларускага старту (с. 47).

Апошні артыкул другой часткі прысьвечаны спробе расейскіх палітыкаў таксама адаптаваць спадчыну ВКЛ. Гуляючы на гістарычнай ролі "рускай" праваслаўнай шляхты ВКЛ, расейскія палітыкі пачалі адбудову міту пра Літву як "другую Заходнюю Русь" ці "Белую Расею". Цікава, што Снайдэр адзначае: галоўным праваднікох гэтай ідэі была ліцьвінская шляхта праваслаўнага паходжаньня, якая праз "рэправаслаўізацыю" нібыта павярталася да сваіх каранёў. Ліцьвінамі былі найбуйнейшыя пасьля Мураўёва-Вешальніка русіфікатары краю — віленскі генэрал-губэрнатар князь Пётра Сьвятаполк-Мірскі і варшаўскі генэрал-губэрнатар генэрал Язэп Гурко. Пагодзімся з аўтарам. Сапраўды, далёкі продак губэрнатара Пятра Мірскага стражнік літоўскі Рыгор Мірскі быў адным з апошніх праваслаўных магнатаў Літвы, заўзятым сэпаратыстам, адным з арганізатараў антыпольскай Кейданскай уніі ВКЛ з Швэцыяй 1655 году. Ягоны нашчадак Пётра Мірскі, праваслаўны ліцьвін і адначасова расейскі губэрнатар, лепей за расейцаў ведаў гісторыю й становішча краю. Ён даводзіў расейскаму ўраду, што беларусы-каталікі ня ёсьць палякамі, што трэба дазволіць летувісам друк лацінкай. Гэта ня значыць, што Мірскі падтрымліваў беларускі ці летувіскі рух, зусім не. Для яго гэта была барацьба перадусім з палянафільскай элітай. Ён проста ня бачыў самастойнае будучыні Літвы па-за межамі расейскага (альбо, як ягоныя браты-шляхта, "краёўцы", — польскага) кантэксту. Верыў ён у слушнасьць расейскацэнтрычнага шляху ці не — мы ня ведаем. Але права на гэта меў, бо Вільня і Літва былі і ягоным родным домам (сс. 50—51).

Частка трэцяя прысьвечаная барацьбе за Вільню паміж польскай, летувіскай і беларускай элітамі ў 1914—1939 гадох. Аўтар даводзіць, што на золку ХХ стагодзьдзя беларускі рух упершыню зрабіўся сур'ёзнай альтэрнатывай імпэрскай ідэі "Заходняй Русі" і важным чыньнікам тутэйшай палітыкі. Цэнтрам руху на пачатку ХХ стагодзьдзя была абраная колішняя сталіца Вільня, тамака друкаваліся газэта «Наша Ніва» й кніжкі, беларускія актывісты стварылі моцную пагрозу пэрспэктывам летувіскага руху, які таксама атабарыўся ў Вільні. Вакол гораду, які належаў Расейскай імпэрыі, але быў галоўным чынам польскамоўным, пражывалі беларусы, што складалі палову насельніцтва Віленскага краю — больш, чым палякі, летувісы, жыды й расейцы разам узятыя. Вільня заставалася таксама цэнтрам польскага "краёвага" руху ды таксама руху жыдоў-"літвакоў".

Летувіскі рух дзейнічаў згодна з уласнай стратэгіяй на сэпаратызм. Беларусы ўзаемадзейнічалі з палякамі, маючы на мэце адбудову шматкультурнага ВКЛ. Асноўнае насельніцтва гарадоў Літвы — жыды — часткова падтрымлівалі расейскую культуру, часткова — польскі рух. Прыхільнікаў саюзу зь летувісамі сярод жыдоў не было, бо кіраўнікі руху ня бачылі добрых для жыдоў пэрспэктываў у ідэі монаэтнічнай Літвы-Летувы.

Першая сусьветная вайна дэтанавала ўсе рухі. Разумеючы важнасьць чыньніку Вільні, летувіскі ўрад 1918 году менавіта тут, у славянска-жыдоўскім горадзе, абвесьціў сваю новую этнічную дзяржаўнасьць. У сваю чаргу, менскі ўрад БНР вызначыў Вільню неад'емнаю часткай незалежнай Беларусі, паўсталай у межах беларускага этнасу. Зварот Юзафа Пілсудзкага "Да жыхароў былога ВКЛ" знайшоў прыхільнікаў толькі сярод тутэйшых палякаў і беларусаў ды часткі жыдоў. Другі па сіле летувіскі палітычны рух рашуча адмовіўся ад абмеркаваньня гэтае тэмы. У выніку мясцовыя польскамоўныя ліцьвіны "польска-беларускай дывізіі" на чале з генэралам Жаліґоўскім увайшлі ў Вільню ды абвесьцілі стварэньне Сярэдняй Літвы, гэта значыць — Літвы паміж Літвой Жмудзкай і Літвой Беларускай. Яны былі сынамі гэтай зямлі і мелі на яе гістарычнае права. Сярэдняя Літва неўзабаве стала часткай Польскай дзяржавы.

Асобныя старонкі працы прысьвечаныя Беларускай ССР. Снайдэр піша, што, як калісьці летувісаў, у 1920-я гады Масква падтрымлівала беларускі рух у процівагу Польшчы. Важную ролю ў гэтым працэсе грала польская Заходняя Беларусь, брутальны вынік дамовы, падпісанай у Рызе. Менавіта тады настроі беларускіх дзеячоў з палянафільскіх памяняліся на антыпольскія.

Значны кавалак чацьвертай часткі прысьвечаны перадачы Вільні савецкім урадам буржуазнай Летуве ўвосень 1939 году (сс. 79—84). Варта зазначыць, што аўтар цудоўна ведае беларускі аспэкт гэтай мала дасьледаванай праблемы. Снайдэр піша, што напачатку савецкая прапаганда гуляла беларускай картай. На Віленшчыне пачаў выходзіць беларускі савецкі друк, ачуняла віленская беларуская "буржуазная" інтэлігенцыя. Савецкія газэты зьмяшчалі матэрыялы пра гістарычнае права беларусаў на Вільню, пра беларускі характар гістарычнай Літвы. Але пры канцы верасьня 1939 году Сталін перадумаў ды перадаў Вільню, што мусіла стацца сталіцай адзінай савецкай Беларусі, капіталістычнай Летуве. Беларушчына была вынішчаная разам зь дзеячамі віленскага нацыянальнага руху.

Трэба зьвярнуць увагу на высновы аўтара пра наступствы гэтага сталінскага кроку для лёсу беларусаў. Падзеі верасьня канчаткова вызначылі лёс беларусаў Віленшчыны, паставілі крыж на пэрспэктыве, што яны зробяцца часткай беларускай нацыі. Згодна зь лёгікай савецкай прапаганды, з гэтага часу Летува, а не Беларусь лічылася нашчадкам ВКЛ. Супадзеньне новай этнічнай назвы краіны і адвечнага палітоніму Літва толькі палегчыла гэты шлях. Усё разам азначала спыненьне гістарычных дасьледаваньняў ВКЛ у Беларусі, а значыць, поўнае забыцьцё пяцісотгадовай гісторыі і хваробу на амнэзію цэлага народу (с. 81). Вынікам другой сусьветнай вайны сталася татальная колькасная ды якасная зьмена насельніцтва Вільні. Жыды былі зьнішчаныя нацыстамі з дапамогай летувіскіх калябрантаў (сс. 84—87). Польская эліта і месьцічы былі прымусова дэпартаваныя ў Польшчу. Разам з палякамі выехала шмат адукаваных беларусаў. Адвечная шматкультурная сталіца Літвы згубіла свой твар, сталася *"местам безь імя"* — гатовым да любых этнічных экспэрымэнтаў (с. 89).

Апошняя частка першага падраздзелу працы найбольш вострая. Хіба ўпершыню ў заходняй гістарыяграфіі аналізуецца палітыка "літуанізацыі" Вільні ў паваенны час. Снайдэр адзначае, што летувіская прыказка "Vilnius mūsų, Lietuva Rusų" (Вільня летувіская, а Летува расейская) аказалася толькі прыказкай. Насамрэч Летува стала савецкай. Улічваючы моц нацыяналістычнай інтэлігенцыі і наяўнасьць мясцовых камуністаў, савецкі ўрад выкарыстаў у адносінах да Летувы мадэль усходнеэўрапейскага нацыянал-камунізму. Узамен за ляяльнасьць Масква дала карт-блянш на "літуанізацыю" Вільні. Калі Талін ці Рыгу хутка апанавала расейскамоўная працоўная сіла, Вільню павольна засяляла жамойцкая вёска. Коштам закрыцьця адзінага летувіскага ўнівэрсытэту ў Коўне летувісы адчынілі новы Вільнюскі ўнівэрсытэт (стары Віленскі ўнівэрсытэт выехаў у Польшчу). З установы шматкультурнай Вільнюскі ўнівэрсытэт пераўтварыўся ў кузьню кадраў для савецкай летувіскай эліты. Парадокс, але ў межах інтэрнацыянальнага СССР толькі ў Летувіскай ССР з дазволу Масквы побач з камуністычнай існавала нацыяналістычная ідэалёгія, заснаваная на гістарычных мітах, — рэч абсалютна немагчымая ў іншых рэспубліках. На падставе розных крыніцаў, у тым ліку статыстычных зьвестак, аўтар тлумачыць вытокі гэтага парадоксу, разьбірае крокі і мэтады літуанізацыі, абгрунтоўвае карысьць гэтага кампраміснага шляху для савецкага ўраду, мясцовых нацыяналістаў і камуністаў.

Што датычыцца недахопаў і памылак работы, дык яны, як і ў кожнай навуковай працы, ёсьць, але іх адносна няшмат. Перш за ўсё, крытычную ўвагу зьвяртае на сябе стратэгічны тэзыс аўтара пра імклівую культурную і палітычную самапаланізацыю шляхты ВКЛ адразу пасьля Люблінскай уніі 1569 году. Створанае клясычнай польскай гістарыяграфіяй, такое бачаньне не вытрымлівае крытыкі. Прыгадаем добра вядомы тэзыс, перадусім з працаў сучасных польскіх гісторыкаў (Генрык Люлевіч, Анджэй Рахуба, Генрык Віснэр, Зьбігнеў Войцік) пра сэпаратызм ліцьвінаў, які не згасаў да падзелаў Рэчы Паспалітай. Прыгадаем колькі фактаў, якія супярэчаць тэзе пра хуткую паланізацыю ліцьвінаў. Калі галоўнаму выдаўцу беларускамоўнага статуту ВКЛ 1588 году Ляву Сапегу прапанавалі падрыхтаваць таксама польскае выданьне, ён адказаў, што зрабіць пераклад будзе складана, бо яго веды польскай мовы не "грунтоўныя"[1]. Гэтак адказаў адзін з найадукаванейшых ліцьвінаў-русінаў ВКЛ. Што казаць пра звычайную дробную шляхту Пінскага ці Мсьціслаўскага паветаў, якая нават у XVIII стагодзьдзі штодзённа карысталася дыялектамі беларускай мовы. Вядома, што яшчэ пры канцы XVIII стагодзьдзя беларуская мова выконвала камунікацыйныя функцыі ў шляхецкім асяродзьдзі нават заходніх, "польскіх" паветаў ВКЛ. Як пісаў у 1820-х гадах Ян Чачот, старыя паны Навагрудзкага павету, "каторы зь іх яшчэ жывы", гавораць паміж сабой ня польскаю, але беларускаю мовай. Такім чынам, сьведчаньне Міцкевічавага сябра не супадае з тэзай Снайдэра, што вялікі польскі паэт нарадзіўся на зямлі беларускамоўных сялянаў і польскай шляхты Навагрудзкага павету. Паэт нарадзіўся ў асяродзьдзі "старых паноў" — беларускамоўнай у штодзённым жыцьці навагрудзкай шляхты канца XVIII — пачатку ХІХ стагодзьдзя. Менавіта пакаленьне Адама Міцкевіча і Яна Чачота было першым пакаленьнем цалкам польскамоўнай шляхты Літвы, якая карысталася беларускай (ці летувіскай) моваю толькі ў гутарках зь сялянамі. Пра гэта пісаў польскі дасьледнік Рышард Радзік, высновы якога адназначныя: татальная й канчатковая паланізацыя літоўскай шляхты адбылася па падзелах Рэчы Паспалітай, як культурная рэакцыя на палітычнае змаганьне з Расейскай імпэрыяй .

Вядома, што ў першай палове XVII стагодзьдзя магнацкія некаталіцкія роды ВКЛ, перадусім Радзівілы, Агінскія, Статкевічы, Мірскія, усё яшчэ кантралявалі значную частку ўлады і мелі моцны ўплыў на шляхту. Менавіта гэтая сацыяльная група падтрымлівала беларускі (праваслаўны) і летувіскі (кальвінскі) друк і культуру. На сярэдзіну XVII стагодзьдзя пратэстантамі былі гетман вялікі ВКЛ Януш Радзівіл, князь слуцкі, канюшы літоўскі Багуслаў Радзівіл, кашталян полацкі Томаш Касакоўскі, кашталян віцебскі Ян Сасноўскі ды іншыя ўплывовыя лідэры "літоўскай" нацыі. Праваслаўнымі былі ваявода менскі Аляксандар Агінскі, цівун троцкі Самуэль Агінскі, кашталян мсьціслаўскі Багдан Статкевіч, кашталян навагрудзкі Самуэль Статкевіч, стражнік ВКЛ Рыгор Мірскі . Іх паланізацыя ішла павальней, бо яны не былі каталікамі. Каля кожнага магната гуртавалася шляхецкая кліентура, якая мела няпольскую сьвядомасьць. Прыгадаем тут вядомую антыпольскую паводле зьместу "Прамову Мялешкі", створаную ў шляхецкім праваслаўным асяродзьдзі па-беларуску ў першай палове XVII стагодзьдзя. Дарэчы, паводле маіх падлікаў, у гэты час каля трэцяй часткі дакумэнтаў Мэтрыкі ВКЛ пісалася кірыліцай, па-беларуску. Першая палова XVII стагодзьдзя — час росквіту старабеларускага друку й літаратуры, галоўным спажыўцом якой была шляхта. Зьмены ў сьвядомасьці літоўскай шляхты адбыліся ў выніку войнаў сярэдзіны XVII стагодзьдзя. Пратэстантаў на чале з кланам слуцка-біржанскіх Радзівілаў зьвінавалі ў здрадзе на карысьць Швэцыі, праваслаўных на чале з Агінскімі і Статкевічамі — у калябарацыі з маскалямі. У выніку некаталіцкая шляхта была выціснутая з уладных структураў каталіцкімі магнацкімі кланамі Пацаў, нясьвіскіх Радзівілаў, Сапегаў. Апошні сэнатар Рэчы Паспалітай, які ня быў каталіком, Аляксандар Агінскі, памёр у 1667 годзе. Вынікам стала амаль татальнае добраахвотна-прымусовае навяртаньне дысыдэнцкай шляхты ВКЛ у каталіцтва , занепад старабеларускага друку, мовы й культуры. Менавіта тады, у другой палове XVII стагодзьдзя, і адбыліся значныя зьмены ў мэнтальнасьці літоўскай шляхты ад ліцвацэнтрызму да польскага рэгіяналізму, формулай якога стала: "gente Lithuanus (Ruthenus), natione Polonus".

Выклікае сумнеў спроба аўтара аддзяліць мову справаводзтва ВКЛ ад гутарковай мовы ліцьвінаў і "рускай" мовы старабеларускай літаратуры (сс. 18—20). Першую мову аўтар называе, у поўнай адпаведнасьці зь летувіскай гістарыяграфіяй, "афіцыйнай славянскай мовай" (Chancellery Slavonic). Другую Снайдэр называе "рускай мовай" ВКЛ (Ruthenian). Між тым летувіская паводле паходжаньня дэфініцыя "афіцыйная славянская мова" — гэта недасканалая, далёкая ад крыніцаў мадэрнізацыя, адзіная мэта якой — зарэтушаваць ролю беларускага этнасу ў гісторыі ВКЛ. У статутах ВКЛ, як і іншых актах, гэтая мова называецца стваральнікамі тэкстаў і яе носьбітамі "рускай" на ўзор мовы літаратуры ВКЛ і прыватнага ліставаньня шляхты. Сёньня сярод філёлягаў гэтую мову прынята называць старабеларускай, бо створаная яна была на падставе беларускіх дыялектаў. Натуральна, у старой пісьмовай мове нашай шляхты ў параўнаньні з вуснай шмат лацінізмаў, іншых запазычаньняў. Як любая штучная мова, створаная адукаванай элітай, менавіта ў гэтым яна адрозьнівалася ад народных дыялектаў і штодзённай гутарковай мовы шляхты і месьцічаў. З прычыны прыпыненьня сталай пісьмовай традыцыі ў XVIII стагодзьдзі сучасная беларуская літаратурная мова ў ХІХ стагодзьдзі стваралася цалкам на падставе народных дыялектаў. Таму сучасная літаратурная мова дастаткова адрозьніваецца ад мовы старабеларускай, але не

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

настолькі, каб філёлягу пачаць сумнявацца ў іх генэтычнай роднасьці[5]. Можна казаць, што старабеларуская мова адрозьніваецца ад сучаснай беларускай мовы, як старапольская мова адрозьніваецца ад сучаснай польскай мовы. Гэты відавочны факт прывёў да таго, што некаторыя летувіскія гісторыкі пачалі замест дэфініцыі "афіцыйная славянская мова" карыстацца навуковым паняцьцем "старабеларуская, альбо русінская мова" (напрыклад, Станіславас Лазутка).

Адной з аўтарскіх праблемаў сталі недастатковыя веды летувіскай гістарыяграфіі. Як прызнаўся аўтар, летувіская мова — адзіная з шэрагу неабходных дзеля такога дасьледаваньня, якою Снайдэр валодае слаба (с. X). У выніку ў кнізе кепска прадстаўленая Летувіская Ковенская рэспубліка 1918—1940 гадоў, яе палітыка ў адносінах да Вільні. Няма зьмястоўнай інфармацыі пра летувіскі культурны рух у Вільні 1905—1939 гадоў, які не саступаў па значнасьці беларускаму. Няма інфармацыі пра кантакты і супрацоўніцтва летувіскіх нацыяналістаў зь беларускімі дзеячамі (урадам Ластоўскага). Бяз гэтага кантэксту зьмест другой і трэцяй частак першага падразьдзелу здаецца няпоўным.

Паказальна, што высокі ўзровень ведаў дазволіў Снайдэру праігнараваць "жамойцкую" тэорыю папулярнага беларускага гістарычнага міту ВКЛ. Сапраўды, яна не вытрымлівае (дарэчы, як і летувіскі міт ВКЛ) крытыкі. Дастаткова зірнуць на мапу ВКЛ, каб убачыць, што найбуйнейшае балцкае места ВКЛ Коўна знаходзілася ў Літве, а не ў Жамойці. Што, акрамя Жамойці, ліцьвіны-балты жылі ў шэрагу "літоўскіх" паветаў ВКЛ, такіх, як Упіцкі, Вількамірскі, Ковенскі, часткова ў Троцкім і Віленскім. Гэтыя абшары гістарычнай Літвы былі заселеныя балтамоўнай шляхтай і сялянамі. Дастаткова пагартаць каталёгі крыніцаў ВКЛ, каб даведацца, што ў Літве XVII стагодзьдзя выдаваліся кніжкі на "літоўскай" балцкай мове і што менавіта гэтак ("літоўскаю") гэтую мову называла эліта балцкіх паветаў Літвы.

Іншая справа, што шляхта славянскай часткі Літвы таксама лічыла сябе ліцьвінамі (напрыклад, славуты беларускі пісьменьнік Хведар Еўлашэўскі, наваградзкі пратэстант, сын праваслаўнага ўладыкі Пінскага), а беларускую мову звала часам "літоўскай"[6]. Такім чынам, панятак "Літва" не супадаў зь беларускай ці летувіскай этнічнай групай ВКЛ, а панятак "ліцьвін"/"літоўскі", будучы палітонімам, выкарыстоўваўся абедзьвюма этнічна рознымі групамі шляхты. Факт існаваньня ў Літве раньняга Новага часу дзьвюх "літоўскіх" моваў (славянскай і балцкай паводле паходжаньня) зафіксавалі падарожнікі ў ВКЛ, напрыклад маскоўскі амбасадар Фёдар Куракін ды славацкі лютэранскі пастар Даніэль Крман. Іншая справа, што продкі балтамоўных ліцьвінаў складаюць меншасьць сучаснай летувіскай нацыі, створанай на жамойцкай этнічнай аснове пры манапольнай адаптацыі апошнімі супольнай культурнай спадчыны Літвы, у якой няма месца для беларусаў.

З важных англамоўных працаў апошняга часу аўтар абмінуў выдатную манаграфію фінскага гісторыка Ёханэса Рэмі пра "польскі" студэнцкі рух у Расейскай імпэрыі 1832—1863 гадоў, які, як высьветліў аўтар, фактычна быў польска-беларуска-летувіска-ўкраінскі[7]. Нагадаем таксама важны для вывучэньня ролі ўніяцкай царквы для беларускага руху XIX стагодзьдзя артыкул амэрыканскага гісторыка Джэймза Фліна. Чамусьці аўтарам забытая клясычная праца пра нацыятварэньне на ўсходзе Эўропы чэскага гісторыка Міраслава Гроха, якая вытрымала два ангельскія перавыданьні[8]. Між тым Міраслаў Грох робіць шэраг важных высноваў у пытаньні сацыяльнага паходжаньня дзеячоў летувіскага руху XIX стагодзьдзя. Паводле падлікаў Гроха, толькі 4% летувіскіх дзеячоў паходзілі з шляхты (с. 89). Складзеная Грохам мапа месцаў нараджэньня дзеячоў руху (с. 93) даводзіць, што ніводзін зь летувіскіх дзеячоў XIX стагодзьдзя не нарадзіўся ў Вільні ці на Віленшчыне. Праца чэскага гісторыка выклікала крытыку летувіскіх гісторыкаў.

На жаль, па ўсіх вышэйзгаданых праблемах Беларусь дагэтуль ня мае сур'езн дасьледаваньняў. Большасьць беларускіх гісторыкаў "застылі" на ўзроўні мэтада праблемаў нацыянальнай гістарыяграфіі пачатку XX стагодзьдзя. Напрыклад, г вялікай ролі Вільні для беларускага нацыяналізму дасьледаваньняў сярэднявеч Вільні, сьвету віленскіх беларускіх месьцічаў раньняга Новага часу, старабеларус культуры Вільні, сацыяльнай структуры беларускага віленскага руху, дзеяч віленчукоў няма. Веды беларускай гісторыі Вільні надалей застаюцца на ўзро папулярных дэкляарацый нашаніўскага пэрыяду. Тая самая праблема існуе гістарыяграфіі ВКЛ, БНР і БССР 1920-х гадоў — трох кітоў дзяржаўнасьці Белар падмурку гістарычнага права беларусаў на ўласную дзяржаву й паважны пасад у ся эўрапейскіх народаў. Пакуль у краіне абараняюцца дзясяткі тэматычна неактуальных тэматыцы гістарычных дысэртацый, частка інтэлектуалаў Эўропы і Расеі ўва Рэспубліку Беларусь за выпадковае, недарэчнае й штучнае ўтварэньне, а беларуск нацыю — як негістарычнае насельніцтва на землях Літвы. Праца амэрыканск навукоўца Цімаці Снайдэра адна зь першых, якая дапамагае разбурыць гэты вел адмоўны для нас стэрэатып на Захадзе.

Наяўнасьць агромністых лякунаў у беларускай гістарыяграфіі ўскладніла працу амэрыканскага гісторыка. Тым ня менш, аўтар змог пераадолець "супраціў" матэрыялу. Карціна беларускага руху XIX стагодзьдзя выпісаная дакладна і арыгінальна. Заўважым амаль поўную адсутнасьць у працы Снайдэра фактычных памылак што да беларускай гісторыі — зьява рэдкая для амэрыканскай гістарыяграфіі. Памылковае толькі цьверджаньне пра паходжаньне Мітрафана Доўнара-Запольскага зь віленскай шляхты (с. 44). Насамрэч гісторык нарадзіўся далёка ад Вільні, у шляхецкай сям'і былога Рэчыцкага павету Менскага ваяводзтва.

Абазнанасьць аўтара ў беларускай гісторыі выклікае пытаньне, якой літаратурай карыстаўся Снайдэр. У бібліяграфіі багата прадстаўленая сучасная польская беларусістыка. Гэты факт сьведчыць пра ключавую ролю сучасных польскіх вучоных у "адкрыцьці" гісторыі і культуры Беларусі для Захаду. Шмат спасылак на англамоўныя працы беларускіх эмігрантаў Мікалая Вакара, Івана Любачкі, Яна Запрудніка, Вітаўта і Зоры Кіпель, Яна Садоўскага, а таксама ізраільскага навукоўца Мошэ Альтбаўэра, амэрыканца Джона Стэнлі, знанага ангельскага беларусіста Арнольда МакМіліна. Знаёмыя амэрыканскаму гісторыку й беларускія публікацыі першакрыніцаў: пераклад Бібліі і прадмовы Скарыны, Статуты ВКЛ 1529 і 1588 гадоў, творы беларускай літаратуры XIX стагодзьдзя, пераклад Браніслава Тарашкевіча "Пана Тадэвуша". Зь беларускіх часопісаў паважнае месца займае "Беларускі гістарычны агляд" з артыкуламі Соф'і Кузьняевай, Аляксандра Смаленчука ды іншых аўтараў. Сярод беларускіх манаграфій — працы Мітрафана Доўнара-Запольскага, Аляксандра Цьвікевіча, Антона Луцкевіча, Галіны Дзербінай. Аўтар карыстаўся таксама работамі Адама Мальдзіса, Міхаіла Біча, Уладзімера Ладысева, Пятра Брыгадзіна. Гэта сьведчыць, што сёньня нават геаграфічна далёкі ад Беларусі навуковец пры жаданьні можа знайсьці ўсю неабходную базавую інфармацыю пра гісторыю нашай Радзімы. У падзяках вучоным, якія дапамаглі Снайдэру парадамі пры падрыхтоўцы працы, ён згадвае добрым словам вядомых у сьвеце беларусістаў Адама Мальдзіса й Яна Запрудніка.

Кніга Цімаці Снайдэра не стварае чарговых мітаў, такіх папулярных сёньня сярод вялікай часткі беларускіх — як пралукашэнкаўскіх, так і нацыянальных — гісторыкаў. Што да мэтадалягічнага ўзроўню працы, дык яна можа быць узорам для беларускіх дасьледнікаў. Варта перакласьці ды выдаць гэтую кнігу па-беларуску.

"З Богам кантрактаў не заключаюць"

На пачатку года ўбачыў свет эпічны твор Васіля ЯКАВЕНКІ "Надлом". Ён выйшаў у прэстыжнай серыі "Беларускі гістарычны раман" і выдадзены пісьменніцкім выдавецтвам "Літфонд".

Падзея, адразу скажам, няштатная: па-першае, апошнім часам беларускія выдавецтвы не часта радуюць чытачоў новымі кнігамі, а па-другое, Васіль Якавенка добра вядомы нам як публіцыст, які шмат увагі надаваў вострым сацыяльным і экалагічным праблемам.

Прапануем увазе чытачоў гутарку журналіста Аляксандра Дабрынеўскага з аўтарам рамана.

- Спадар Васіль, на прэзентацыі кнігі "Надлом" у Белпедуніверсітэце імя Максіма Танка ваша творчая праца атрымала ацэнку, пра якую Вы, мусіць, і самі не марылі...

- Шчыра кажучы, не чакаў. Працуючы над творам, я адчуваў, што раблю нешта патрэбнае і важнае. Яшчэ адчуваў грунтоўнасць фактуры, усведамляў, наколькі стракаты, глыбока кантрастны і шматпланавы ў мяне матэрыял. Але ж не быў упэўнены, што гэты матэрыял я неяк улагоджу, упіхну, укладу ў рамкі сюжэта, які быў таксама чымсьці няпэўным. Непакоіўся за сюжэт і яшчэ багата за што.

Нарэшце, кніга выйшла. і тут прэзентацыя - вух! Сумненні адпалі. Твор, вы чулі, быў ацэнены - дай Божа так кожнаму! Літаратуразнаўцы аднеслі яго да з'явы ў беларускай гістарычнай і сацыяльна-філасофскай літаратуры. Прынамсі, гэтага тэзіса, выказанага прафесарам Аляксеем Рагулем, ніхто не аспрэчваў, наадварот, мае калегі-пісьменнікі і навукоўцы прыводзілі ўсё новыя і новыя доказы ідэйных і мастацкіх вартасцей твора, а Святлана Явар потым назвала гэту імпрэзу "захапляючым урокам літаратуры".

- Вас цанілі як майстра грунтоўнай, вострай публіцыстыкі - мулкай, колкай для ўлад. Спрабавалі яшчэ свае сілы ў драматургіі... Калі ж Вы, спадар Васіль, адчулі той штуршок або імпульс, які зварухнуў, падняў Вас на гэты эпічны і маштабны твор?

- Сапраўды, пісьменніцкай публіцыстыцы я аддаў жыццё, хоць не лішнім будзе зазначыць, што ўжо першыя мае мастацкія нарысы і апавяданні з натуры, як "Вясёлка на гліне" або "Дарога цераз гаць", былі заўважаны і прызнаны ў літаратурным асяроддзі. Вопытныя пісьменнікі тады глядзелі на мяне з непрыхаванай цікаўнасцю, і я скурай сваёй адчуваў: чакаюць, чакаюць ад мяне чагосьці незвычайнага. Аднак мне ўсё чагосьці неставала, каб рушыць далей, і я з года ў год працягваў уздымаць глебу на сваіх публіцыстычных гонях. Нарэшце, захапіла тэма нашых беларусаў за кардонам, іх сум, іх нэндза ў адарваным ад радзімы асяродку, разам з тым - высокія чалавечыя якасці. Будучы рэдактарам газеты "Набат", я ініцыіраваў нават абмеркаванне няпростых дачыненняў і грамадзянскага даверу да нашай дыяспары за мяжой. На гэту тэму напрыканцы 1992 года мы правялі "круглы стол" з кіраўніцтвам КДБ.

Я доўга насіў у душы цікавасць і неспакой за гэтых людзей. Іх дзесяцігоддзямі не разумелі, ад іх адгароджваліся высокай камуністычнай сцяной. Як парушыць гэту сцяну? У час роздуму тое, што мяне хвалявала, асвяцілася яшчэ глыбей - нібы яркая іскарка запалілася там, за мяжой, у штаце Пенсільванія, пранеслася над акіянам і ўпала недзе ў Еўропе. Акурат на мястэчка Моталь... Запаліла гэту іскру (альбо нават сама адыграла ролю іскры) Марыя Дзямковіч. Яе дзяцінства прайшло ў Моталі. І цяпер яна, ужо загартаваная жыццём жанчына, штораз выказвала жальбу, не саромелася слёз і плакала, толькі не па бацьку, а па свайму дзядулю-маталяніну Пятру Рамановічу (Пісарчуку). Яго зламысная заўчасная смерць не хацела заставацца ў мінулым і не пакідала яе, штораз вярэдзіла душу. Смерць дзядулі Пятра ішла, бадай, побач, больш за тое - цягнула па жыцці яе доўгую чорную баразну.

Я пайшоў па следзе і неўзабаве залез у такую гушчу кіпучую! Самых розных падзей, драм, трагедый, пакручастых лёсаў там было цераз край. Многае бачылася адметным, характэрным для ўсёй краіны, тыповым. Я выбіраў герояў, але прымушаць іх дзейнічаць ужо не трэба было - яны самі дзейнічалі і вялі мяне за сабой. Таму на прэзентацыі кнігі, відаць, і справядліва заўважана, што ў творы не відаць аўтара - ён стаіць недзе за спінаю ў герояў.

- Паводле агульнага прызнання, Ваш твор жорсткі на раскрыццё праўды жыцця. Прычым у рамане раскрыты як савецкі бок, так і супрацьлеглы - варожы. Але ж у саміх характарах, вельмі няпростых, рэзкіх кантрастаў няма, няма падзелу на белае і чорнае. Здаецца, Вы прынцыпова адышлі ад вядомай савецкай традыцыі, ад сацрэалізму. А калі гэта так, ці не варта лічыць, што сваім гістарычным раманам "Надлом" Васіль Якавенка паклаў новы напрамак у айчыннай літаратуры?

- Я не думаў пра гэта, але буду рады, калі ваша здагадка пацвердзіцца. Адно цяпер слова за крытыкамі. Сапраўды, я адышоў ад ранейшай традыцыі і прадэманстраваў у творы грамадзянскі, надкласавы падыход, больш гуманны і самы гуманны, справядлівы ды шчыры ў адносінах да людзей - герояў, якімі населена апавяданне. У мяне, за рэдкім выключэннем, дзейнічаюць рэальныя гістарычныя асобы. Таму і фантазіяваць дужа не выпадала.

- Уражваюць вобразы, якія былі незнаёмыя нам дагэтуль - Даніка Плюнгера, Вільгельма Кубэ... Першы - камандзір партызанскага атрада і як бы савецкі патрыёт, такіх шмат і цяпер. Другі - гаўляйтэр Беларусі... Яны нечаканыя, як падман, як містыфікацыя ці што... Мне здаецца, гэтыя героі ўспрымаліся б больш спакойна, лагічна, прывычна, калі б памяняць іх месцамі, што немагчыма, канешне. Вы згодны? Смеяцеся... Ці не выкліча гэта нараканні чытачоў?

- Нараканні некаторых чытачоў магчымыя. Мяне нават папярэджвалі, маўляў, чакай, браце, выбуху! Аднак у гэтым літаратурным ілюзіёне няма прыхамаці аўтара. Бо ў адным і другім выпадках я карыстаўся дакументамі. Мне пашанцавала як на дакументы, так і на сведчанні людзей. Адно ваша пытанне лішні раз пацвярджае, што я не падзяляў і не падзяляю ў творы людзей на сваіх і чужых. У кожным я імкнуўся бачыць чалавека, які дзейнічаў ці дзейнічае згодна з абставінамі і якасцямі сваёй душы. Адсюль і нечаканыя фарбы, і, так бы мовіць, змяшчэнне эфектаў, нечаканы каларыт, асаблівa для Кубэ. Дадам - сапраўдны чалавечы каларыт! Бо гестапаўцы бачылі ў Кубэ ворага не меншага, чым у партызанах.

- Але ж за ўдачу многія лічаць і традыцыйныя, паўнакроўныя, яркія вобразы - Пятра Рамановіча, яго сына Барыса, жанчын, у тым ліку Марыі, за развіццём і ростам якой Вы прасачылі ад самога яе нараджэння. Уся радзіна Пятра з любоўю выведзена, выпеставана аўтарам у родным для іх сялянскім асяроддзі. Адкуль, уласна, Вы так добра ведаеце побыт вёскі?

- Я скажу, мяне самога нарадзіла вёска. Толькі было гэта не на брэсцкім, а на гомельскім Палессі. У душы, відавочна, я селянін і дагэтуль. Пазней, працуючы геолагам у розных экспедыцыях, таксама нямала пацёрся па вёсках. Затым, стаўшы публіцыстам,

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

даследаваў, што яно, якое творыцца ў парушанай і канаючай сялянскай імперыі. Адным словам, быў падрыхтаваны, каб перадаць свой боль за сялян увогуле, паказаць іх пакуты, радасці. Дэградацыя вёскі цалкам кладзецца на сумленне людзей, нашпігаваных і абмежаваных камуністычнымі ідэямі, прычым як на былых, так і цяперашніх камунякаў. Ці ж не таму "Надлом" - твор "жахліва актуальны", як выказаўся неяк той жа прафесар А.Рагуля?

- Прабачце, але ж актуальнасць "Надлома" не ў адной вясковай тэматыцы. Вы ўпершыню адкрылі пласт патрыятычнага нацыянальнага руху на акупіраванай гітлераўцамі тэрыторыі, паказалі 2-гі Кангрэс беларусаў, што быў скліканы ў Мінску ў 1944 годзе.

- Тэма для нашай спакутаванай зямлі - старая як свет. Найбольш свядомыя беларусы з сівых вякоў дамагаліся сваёй дзяржавы. І, калі шчыра, высілкаў дзеля гэтага імі было прыкладзена нямала. Рызыкавалі, цярпелі няўдачы, ішлі на смерць. Многія... Хоць усё гэта камунікаму пасля здавалася марным. А тады іх імпэт, апроч іх жа саміх, мог ацаніць хіба Кубэ. Як ужо адзначалася (на той жа прэзентацыі), мой твор цалкам прасякнуты ідэяй нацыянальнага самасцвярджэння. Я згодны з гэтым. Ідэя, бадай, неўміручая. І ў гэтым, напэўна, каштоўнасць рамана як для нашай літаратуры, так і для сучаснай гісторыі ды палітыкі, праўда, не столькі афіцыйнай. Наадварот...

- Цікава, чаго ж далей ад Вас чакаць? Што наперадзе?

- Шчыра кажучы, я вярнуўся б яшчэ да рамана "Надлом". Пры ўмове, што знойдзецца магчымасць яго перавыдаць. Сёе-тое ў тэксце хацеў бы дапоўніць, а месцамі прыдаць сказу больш бляску. Гэта - між іншым. А ўвогуле цяпер я ва ўладзе роздуму над новым сваім творам, які тэматычна, мусібыць, унаследуе першы.

Ёсць некалькі сюжэтных ліній, якія, паводле задумы, пераплятуцца ў маіх новых героях. А дзейнічаць яны будуць ужо на гомельскім Палессі, зрэшты, і далей, у сталіцы - Мінску. Час дзеяння - пасляваенныя гады і затым бліжэй сюды - да Чарнобыля і распаду савецкай імперыі. Намер, можа, і нясціплы, толькі ж нічога больш мне не застаецца, як ісці наперад. Пакідаю з сабою і сумненні, паколькі з Богам кантрактаў не заключаюць і не так хутка прычакаць дабра, як ліха. Каб абышло яно і нас і нашу зямлю!.. Зрэшты, нішто не дае такой асалоды, як творчая праца. Не мною ж заўважана: творчы напал - вышэй за жыццё!

Васіль ЯКАВЕНКА: /Н. В./

****

Пашпарт краіны

Алена ДЗЯДЗЮЛЯ

XVI стагоддзе. Канцылярыя Вялікага князя. Тут ствараюцца копіі разнастайных дакументаў, яны збіраюцца ў сшыткі, а апошнія сшываюцца ў кнігі. Вядзецца своеасаблівы летапіс дзяржавы. За XV—XVIII стагоддзі такіх кніг (метрык Вялікага княства Літоўскага) створана 601.

У старажытнасці архівы вяліся і ў іншых дзяржавах, толькі сёння не кожная краіна можа пахваліцца добрай захаванасцю сярэднявечнай спадчыны. Метрыкі ж Вялікага княства Літоўскага, калі ўлічваць, колькі часу мінула з іх стварэння, знаходзяцца ў неблагім стане і ўяўляюць сабой найвялікшую цікавасць для даследчыкаў даўніны. Вывучэнне гэтых кніг дае ўяўленне пра ход гісторыі.

Сёлета ў выдавецтве «Беларуская навука» выйшла «Метрыка Вялікага княства Літоўскага. Кніга 43 (1523—1560)». «Безумоўна, усе кнігі «Метрыкі» каштоўныя, і калі выданнем іх будзе займацца нават цэлы інстытут, а не некалькі энтузіястаў, работы хопіць не на адно пакаленне, — запэўнівае складальнік «Метрыкі», старшы навуковы супрацоўнік аддзела спецыяльных гістарычных навук Інстытута гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, кандыдат гістарычных навук Валерый Мянжынскі. — Таму ў першую чаргу я выбіраў кнігі найбольш старажытныя, улічвалася і колькасць дакументаў, звязаных з Беларуссю, разнастайнасць і цікавасць матэрыялаў. Мае значэнне і якім пісьмом кніга напісана, мне больш падабаецца працаваць з дакументамі на старабеларускай мове, хаця кожная кніга ўтрымлівае дакументы і на польскай, і на лацінскай мовах. Пры выбары кнігі ўлічвалася і тое, ці выдавалі яе суседзі. Дай Бог, хаця б сіламі ўсіх краін надрукаваць «Метрыкі». Дарэчы, у Літве выданне «Метрык» лічыцца справай дзяржаўнай важнасці і гонару. Такія кнігі — крыніцы разнастайнай інфармацыі, яны будуць служыць стагоддзі. Скажам, у 43 кнізе дзяржаўнага архіва Вялікага княства Літоўскага ёсць даныя аб больш чым 300 гістарычных асобах. Напрыклад, утрымліваюцца звесткі, звязаныя з жыццём Астафія Валовіча (які пазней стане канцлерам княства), князямі Гальшанскімі, Слуцкімі, Радзівіламі. Тут сабраныя дакументы, пачынаючы з завяшчанняў да дазволаў на будаўніцтва корчмаў. Гэтае выданне можа быць карысным для гісторыкаў, правазнаўцаў, генеолагаў, асоб, якіх цікавіць старажытная вопратка, нумізматыка, узбраенне, этнографаў, краязнаўцаў. Вывучаючы «Метрыку» можна даведацца, як у старажытнасці называліся пэўныя мясціны. Напрыклад, вёска Гайна раней была мястэчкам Айна, а сучасны Драгічын меў назву Давечаровічы. Укладальнік кнігі спецыяльна працаваў з картамі, рознымі дакументамі, каб даць да кнігі пэўныя даныя і па геаграфічных назвах, і па асобах. Тут могуць чэрпаць сюжэты для сваіх твораў пісьменнікі. Цікавае выданне і для мовазнаўцаў, аўтар імкнуўся перадаць асаблівасці старажытнага пісьма, тэксты апрацаваны ім са скорапісу. Так, у рукапісах некаторыя літаркі пададзены над радком, некаторыя наогул прапушчаны, альбо тады выкарыстоўваліся, а пасля выйшлі з ужытку (у сучасным выданні ўсё гэта падаецца пэўнымі сімваламі).

«На базе такіх крыніц пішуцца артыкулы і манаграфіі, далей гэта трансфармуецца ў гістарычныя канцэпцыі, трапляе ў падручнікі і так веды даходзяць да школьнікаў і студэнтаў. І гэта ёсць наша канчатковая мэта — рэанімацыя гістарычнай памяці і выхаванне гістарычнай свядомасці, — заўважае Валерый Мянжынскі. — І добра, што да такой важнай справы, як выданне «Метрыкі» далучылася выдавецтва «Беларуская навука». У сярэднім у гэтых старажытных кнігах утрымліваецца да 45 працэнтаў беларускага матэрыялу, каля 30 — літоўскага, далей ідуць Украіна і Польшча. Дзе ж, як не на Беларусі, выдаваць «Метрыкі»?!».

Дарэчы, у 2000 годзе выйшла першая, падрыхтаваная беларускім вучоным «Метрыка», кніга 28. Інфармацыя пра яе была змешчана ў Інтэрнэце і набыць выданне пажадала больш за дзесятак замежных універсітэтаў, у тым ліку Оксфард і Кембрыдж. А, між іншым, падрыхтаваны рукапіс чакаў свайго выдаўца тры гады. Толькі ў прыватным выдавецтве «Athenaeum», якое ўзначальвае гісторык Алег Дзярновіч, узяліся за справу, ведаючы, што на прыбытак разлічваць не даводзіцца. Ды і рыхтаваў «Метрыкі» да выдання Валерый Мянжынскі выключна на энтузіясцкіх пачатках. Арыгіналы захоўваюцца ў Расійскім дзяржархіве старажытных актаў у Маскве, і дабрацца да іх даволі складана. Патрэбны шэраг дазволаў, у архіве пасля таго, як пададзены запыт, кніжку трэба чакаць тры дні, пасля, калі чалавек пакарыстаўся пэўным архіўным дакументам, на працягу года ён не можа яго ўзяць яшчэ раз. Затое, калі рукапіс XVI стагоддзя трапляе ў рукі, адчуванне неперадавальнае. Можна разглядзець паперу (на святло на ёй бачныя вадзяныя знакі), чарнілы, вокладку. Зразумела, цалкам рыхтаваць сучаснае выданне па арыгіналу, а значыць, гадамі сядзець у Маскве аўтару было немагчыма, давялося папрацаваць і з мікрастужкамі, і фотакопіямі. Сядзець з лупай і рэканструяваць словы, разбіраць почыркі... І сёння, калі ў нас ужо ёсць сучасныя выданні «Метрык» — своеасаблівага пашпарта краіны — больш народу мае доступ да інфармацыі, якую старанна імкнуліся захаваць нашы продкі. "Звязда"

****

Якая мова была дзяржаўнай у Вялікім Княстве Літоўскім?

Дзяржаўнай мовай у Вялікім Княстве была беларуская, бо беларускі этнічны элемент панаваў у палітычным, эканамічным і культурным жыцці краіны, а нашыя землі складалі аснову яе магутнасці.

Галоўнае сведчанне дзяржаўнасці беларускае мовы -- абслугоўванне ёю патрэбаў дзяржаўнага кіравання. Наша мова мела для гэтага ўсе неабходныя якасці, найперш досыць апрацаваную пісьмова-літаратурную форму. Найбольшай дасканаласці яна дасягнула ў сферы справавой пісьменнасці, самапашыранай, якая якраз і ўжывалася ў дзяржаўным жыцці. На беларускай мове ўбачылі свет ўсе зборы законаў нашай дзяржавы: Вісліцкі статут 1423--1438 гадоў, Статут Казіміра Ягайлавіча 1468 года, Статуты 1529, 1566 і 1588 гадоў, Трыбунал 1586 года, а таксама вялікая колькасць дакументаў Літоўскай Метрыкі, якая налічвае сотні тамоў.

Мова нашых продкаў выконвала дзяржаўную функцыю на ўсёй тэрыторыі гаспадарства, была сродкам зносін паміж людзьмі розных нацыянальнасцяў, што жылі тут. Ужыванне беларускае мовы ў афіцыйным справаводстве было замацаванае заканадаўча: у Статуце Вялікага Княства Літоўскага пра гэта быў спецыяльны артыкул.

Праўда, пачынаючы ад XVII стагоддзя (з прычыны ўзмацнення польскай экспансіі пасля вайны 1654--1667 гадоў і перайманне чужой мовы нашай шляхтай у сітуацыі дзвюхмоўя) беларускую мову памалу пачалі выпіхваць з афіцыйнага ўжытку. Урэшце пастановай Сойму 1696 года статус дзяржаўнай мовы на тэрыторыі Вялікага Княства Літоўскага быў нададзены польскай...

^^

Адкуль пайшло найменне "літва"?

Найменне "літва" вучоныя спрабавалі вытлумачыць з розных моваў -- кельцкіх, германскіх, фіна-вугорскіх, балцкіх. Але гэтыя спробы не далі пэўных вынікаў.

На сёння найбольш пераканаўчая і падмацаваная фактамі версія, прапанаваная беларускімі гісторыкамі Вацлавам Пануцэвічам і Паўлам Урбанам. Паводле іх, літва -- частка магутнага заходнеславянскага племя люцічаў, якое даўней засяляла тэрыторыю на паўночным усходзе сучаснай Нямеччыны паміж рэкамі Одрай і Лабай (цяпер Одэр і Эльба). Пасля доўгага і крывавага змагання за сваю зямлю з нашмат пераважнымі сіламі немцаў частка люцічаў была вынішчаная або анямечаная, а рэшта іх, ратуючыся ад паняволення, яшчэ ў X стагоддзі рушыла на землі іншых славянскіх народаў.

Перасяленне люцічаў на беларускія абшары знайшло адлюстраванне ў скандынаўскіх сагах, нямецкіх народных паданнях і ўсходнеславянскіх летапісах. Паводле меркавання даследнікаў (П.Шафарыка, П.Урбана), назовы "люцічы" і "літва" паходзяць ад уласнага імя князя-родапачынальніка Люта (ад слова "люты"). У шэрагу славянскіх моваў гэтае імя вымаўлялі і пісалі яшчэ і як Літ. Лютвою называлася літва ў дакументальных крыніцах і беларускіх народных гаворках.

Селішчы і рэкі з найменнямі Лютава, Літава, Літва спатыкаліся і спатыкаюцца на ўсім абшары, заселеным некалі славянамі: у Балгарыі і Славаччыне, у Польшчы і Паўночнай Нямеччыне. Але найбольш іх -- на землях Беларусі. Месца, дзе жыло раней племя літва, дакладна вызначыў наш гісторык Мікола Ермаловіч. Ён першы звярнуў увагу на групу паселішчаў з назовамі Літва ў цэнтральна-заходняй частцы Беларусі на прасторы між Навагародкам, Менскам, Слонімам, Крэвам. На гэтай падставе, аналізуючы летапісныя звесткі, ён акрэсліў тут тэрытарыяльнае ядро старажытнай Літвы.

Ад гэтага ядра, з далучэннем новых тэрыторыяў, назоў пашыраўся і ахопліваў усё большую прастору. Узнікла новая палітычная адзінка -- зямля Літоўская, а затым -- Вялікае княства Літоўскае з сталіцаю ў Навагародку.

Літвою называлі наш край (а нас саміх -- ліцьвінамі) усе нашыя суседзі аж да пачатку XX стагоддзя. Гэтыя найменні саступілі сваё месца акрэсленням "Беларусь", "беларусы" толькі пасля прымусовага далучэння нашых земляў да Расейскай імперыі пры канцы XVIII стагоддзя, шмат у чым пад уздзеяннем каланіяльнай палітыкі акупацыйнага рэжыму. Таму ў гістарычным плане назоў "Літва", які спрадвеку азначаў беларускую дзяржаву і наш народ, роўны найменню Беларусь, гэтаксама як "ліцьвін" -- беларус.

Яшчэ дагэтуль Літвою называюць нашу краіну, а ліцьвінамі -- нас жыхары суседніх з намі раёнаў Заходняй Украіны і Усходняй Польшчы. Дый самі беларусы, асабліва на цэнтральна-заходнім абшары (каля Навагрудка, Івацэвічаў, Століна ды ў іншых мясцінах), і цяпер нярэдка называюць сябе ліцьвінамі.

Каб не было блытаніны ва ўжыванні назову Літва, варта сучасную суседнюю з Беларуссю дзяржаву акрэсліваць яе саманазовам Летува, яе жыхароў называць летувісамі, а мову -- летувіскаю.

****

Татарскія могілкі ў Навагрудку

Татары ў Навагрудку ўпершыню ўзгадваюцца ў дакументах за 1488 г. Татарскія сем'і, якія пасяліліся на Навагрудчыне, прадстаўлялі, у асноўным, плямёны джалаір і барын. Яны ў выпадку ваеннай неабходнасці збіраліся ў апалчэнне і складалі асобны ваенны аддзел - Навагрудскі сцяг.

Можна меркаваць, што прыкладна ў пачатку XVI ст. з'явіліся ў Навагрудку і татарскія могілкі. Хутчэй за ўсё, яны размяшчаліся на тым жа месцы, што і сёння, бо татарскія сем'і сяліліся ў гарадах, як правіла асобнымі кварталамі (слабодамі). У Навагрудку - гэта раён сучасных вуліц Спартовая і Інтэрнацыянальная (раней - вул. Татарская).

У другой палове XIX ст. на могілках з'явіліся помнікі, выкананыя не толькі з каменю, але і ў выглядзе абеліскаў. Тэксты на помніках сталі падавацца акрамя традыцыйнага арабскага пісьма яшчэ і на рускай мове. У 1920-1930-х гадах, калі Навагрудчына былы ў складзе Польшчы, на помніках з'явіліся тэксты на польскай мове.

З адкрыццём у сярэдзіне 1950-х гадоў новых агульнагарадскіх могілак, пэўная колькасць татар-мусульман была пахавана на іх. Аднак пахаванні працягваліся і на татарскіх могілках Навагрудка, а таксама на татарскіх могілках каля в. Лоўчыцы, дзе знаходзіцца святая для беларускіх мусульман магіла пастушка Контуся. У пачатку 1990-х гадоў вакол могілак была ўстаноўлена новая металічная агароджа. Агульная плошча татарскіх могілак складае сёння 1,4 га. На іх захавалася каля 1800 надмагільных помнікаў, старэйшы з якіх датуецца пачаткам XIX ст.

****

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

Belarusian Totalitarianism is a Reality

By Andrei Sannikov

International Coordinator of Charter'97 civil initiative,ember of the council of the democratic bloc "Free Belarus"

For a number of years the situation in Belarus has been described by different words that demonstrate the nature of the Belarusian regime. Journalists describe it as "Lukashism", "kolkhoz dictatorship", "last dictatorship in Europe" or even "velvet dictatorship" which is incomprehensible. International organizations in their documents prefer not to define the regime and note "the lack of democratic values", "transitional period of development" sometimes calling the political system in Belarus "a defective democracy" which also has little sense.

Nevertheless the variety of definitions of the Belarusian regime has a common denominator: its non-democratic nature. In political science of the twentieth century non-democratic forms government had two definitions: authoritarianism and totalitarianism. Under the influence of Francis Fukuyama who summarized the political history of the last century political scientists began searching for a definition that could substitute the term "totalitarianism". It is widely believed that the term has gone together with the Soviet system and that liberal democracy has no real opposing system, which makes it possible to speak about the world progress towards democracy with some deviations. It is quite possible although the Belarusian situation seems to prove the opposite.

The initial period of Lukashenko's rule was indeed characterized by weakening of those minimum principles of democracy that emerged in the political life of the country despite the omnipotent nomenclature. However after the unlawful adoption of the new constitution in 1996 the regime developed quite fast and today there are grounds to call it totalitarian. The authoritarian regime in Europe existed in Slovakia till 1998. Comparison of Lukashenko's and Meciar's regimes shows that political system in Belarus is much tougher.

Lukashenko used quite effectively "the gray zone" of the post soviet area that was created after the collapse of the Soviet Union to bring back to Belarus the totalitarian system. He managed on one hand to put Belarus in a "time capsule", on the other – to take into account the new realities, first of all the information revolution, and to adapt appropriately his totalitarian system. It is not possible to say with certainty whether the Belarusian situation is an anachronism or an emerging **neo-totalitarianism** of the twenty first century.

1.

Brief excursion into the history of emergence and development of totalitarian regimes demonstrates the resemblance of Lukashenko's politics in Belarus to those regimes even when roughly compared. Quite often the behavior of the Belarusian leader seem comical but it doesn't affect the essence of the developments in Belarus.

Totalitarianism as a rule begins with a declaration of a policy aimed at abolition of inequality through the solution of social and economic problems in a special way known only to the leader. In the beginning of the last century totalitarianism was built on the basis of communist ideology. Today authoritarian or emerging totalitarian regimes build their doctrines on denial of both capitalism and socialism. In our case it's a Belarusian model of "market socialism", i.e. the special way, which is common to totalitarian systems. The people are told that the model includes "what was good in the USSR and what is good in the West", however only the authorities have the right to decide what is good. Thus this concept serves as a controlling and ideological tool.

Initially totalitarian leaders do not declare that their goal is to build a totalitarian system. Mussolini who liked the term that was used by his opposition (G.Amedola and P.Gobetti) was probably the only exception. Usually the goal that is declared is to ensure prosperity for all through justice which is performed by the leader. Lukashenko owes his support at the first presidential election, most democratic of all elections held so far in Belarus, to the so-called "fight with corruption" that was to lead to prosperity. The support of the society was used to create the regime of personal power, i.e. authoritarian one, that was a basis for establishing a totalitarian system. All this happened quite fast in Belarus within a short historical period since the well-established methods of totalitarian regimes, both of soviet and fascist types, were used.

The grounds for creation or recreation of a totalitarian system in Belarus were laid as a result of the 1996 referendum which was used by Lukashenko to impose the new constitution that gave him an unlimited power. In 1999 the authoritarian power in Belarus has crossed the moral barrier that kept it from further degeneration. That year has become the most tragic one for the Belarusian democracy: the mysterious death of Guennadi Karpenko, the uncontested leader of the opposition, the disappearances of Yuri Zaharenko and Victor Gonchar, the leading opposition politicians, as well as Anatoly Krassovsky, the businessman who supported the democratic forces meant that the power had begun physical elimination of its opponents. The final stage of building a totalitarian system has started after the 2001 presidential election, when Lukashenko, having secured yet another five years in power for himself began thinking of an unlimited extension of his presidential term. For this he needed a totalitarian system since the authoritarian model has exhausted itself and couldn't cover up the failures, especially in economy.

When analyzed from the point of the form of government the Belarusian situation reveals practically all recognized features totalitarianism except a single mass party (this feature was pointed out in the works of C.Fridrich and Z.Brzezinski). However there is certain logic in this, which is present not only in Belarus but also in Ukraine and Russia where the leadership prefer to stay non-partisan. To a large extent it could be explained by quite a strong rejection of the former soviet mono-party system at the time when this leadership was coming to power. In Belarus Lukashenko did it somewhat differently. He practically declared himself a successor of the former communist leadership of the USSR, he uses the CPSU methods but he didn't create his own party even though he could have controlled it completely. To some extent this model is more effective since it does not require any formal procedures for decision-making. One person and his loyal group, which controls the executive power in the country, decide everything. Besides, in Belarus at the time when the first president was elected there existed minimal political pluralism and several parties. In order to avoid competition and to diminish the role of the parties Lukashenko declared himself "elected by all people" and excluded the parties from real political life. The totalitarian scheme was turned upside down – non-partisan group took the place of a mass party and the role of unreliable non-party members was ascribed to the parties.

2.

The definition of totalitarianism given by Juan Linz, one the most reputable authors in this area, is more appropriate for the Belarusian situation. He speaks of centralization and creation of monistic power structure in which the ruling group is not responsible before the elected body and cannot be deprived of the power by institutional means.

It was J.Linz who suggested that party form of power is not necessarily required for a totalitarian rule. All other features of totalitarianism are present in the Belarusian regime. First of all it's a permanent objective of **totally control** the society, all forms of social life. In Belarus this process is of absolute nature. Lukashenko takes practically all decisions in politics and economy personally. He also decides which areas of cultural life should have priority. Besides public control the Belarusian regime uses the well-known methods of secretly following the citizens. The cases of unauthorized tapping of personal phones, discovery of bugs in apartments and offices of political organizations are well known.

The next feature of totalitarianism is the **absence of the division of power**. The unlawful introduction in 1996 of the new constitution eliminated the independence of the legislature and the judiciary and made the president of Belarus virtually the owner of the country. In today's Belarus Lukashenko and his group in the administration and security council staff control all the power in the country. The rule of law does not exist. The laws are prepared in the administration and serve as tools of totalitarianism. The leader stands above the law and the law is in fact a formalization of repression. The constitution with all its flaws is not enough for the totalitarian system and the functioning of the state and social life are regulated by presidential decrees that have the status of instruments of direct action.

One of the most typical features of totalitarianism is **monopoly for mass media, strict censorship and mass propaganda of the "advantages" of the totalitarian system**. Today it is not necessary to control mass media completely. For propagandistic control of the society it is sufficient to exercise monopoly for electronic media and official press. Since the USSR the situation in information area has undergone revolutionary changes. At first it looked that transparency of information will no longer allow to control the production and dissemination of information. It proved to be different. Quite soon it became obvious that there is no need to control all the information. Pictures of "a beautiful western life" that scared the Soviet ideologists proved to be not so dangerous. Moreover, it is western films and TV shows that help to compensate the absence of objective political and economic information. The public opinion in Belarus has gone back to the Soviet stereotype: "their life is different, it's not for us". This phenomenon of **public apathy** is also a feature of a totalitarian society.

As for the non-state political press, in the beginning it was allowed to exist, however under close control of state bodies. Later those papers that to different extents maintained their opposing views came under heavy economic, political and propagandistic pressure. Most of them were closed – "Svaboda", "Naviny", "Day", "Pahohya", "Rabochy", "Belorusskaya delovaya gazeta" and its supplement "Dlya sluzhebnogo polzovaniya" were suspended and so on. Those papers that are left with their limited circulation present no danger to the authorities.

Thus the monopoly for electronic media and printed press with large circulation, strict control over the non-state and proliferation of TV and radio entertainment provides for a necessary control of information. The fact that over the last year and a half the majority of the independent media had to stop circulating also proves that the totalitarian system in Belarus has been established.

Internet is the next in line. Fast growing popularity of internet and critical number of users that can influence the public opinion will inevitably lead to the attempts to block the access to political web-sites for Belarusian users.

Totalitarian system usually is based on a detailed ideology. Belarus lacks what could be called ideology, nevertheless it has "ideological vertical" (the system of control bodies), the posts of political workers are introduced, and there is a course of "Fundamentals of the ideology of the Belarusian state". In fact the ideology is nothing but a compilation of phrases, symbols and slogans of the soviet times, quite often illiterate and irrational, for example Lukashenko's coat of arms and flag that contradict the heraldic rules. At the first stage of authoritarian rule one of the obstacles to the introduction of ideology was the absence of a ruling party, which usually serves as the carrier of ideology. For the totalitarianism it became irrelevant that there was no system of values that could be called a proper ideology or absence of a ruling party as a vehicle for this ideology. It was sufficient to declare that ideology exists and compliance with it will be controlled whereas non-compliance will be punished. It is obvious that the subject, the source and the implementer of "the ideology" is Lukashenko himself, sort of an Aryan, "a new type of man".

Yet another feature of totalitarianism closely connected with ideology is the **selective attitude towards history**. Since the Belarusian model is based on the remnants of the soviet ideology, those periods of history that precede the soviet epoch are neglected with few exceptions. The soviet past on the contrary is declared the only history of the Belarusian state and is proliferated in its most primitive forms: war movies, kolkhozes and the USSR as a whole as an example to be followed and recreated. In Belarus, at the level of mass conscience the soviet history is absorbed easier since the proper history of Belarus has not become a regular subject in schools and universities.

The favorite occupation of a totalitarian power and one of its most visible features is **search for internal and external enemies**. Usually they are dissidents, foreign states, and former leadership. Here Lukashenko also follows the totalitarian rules. Enemy number one is opposition, independent press. External enemies are democratic states, mostly from the West, international organizations, human rights defenders, and foreign media. The difference with Belarusian system is that it does not use national basis as against other known totalitarian systems. That's why in Belarusian situation the enemies are the national intelligentsia, national culture. Any entrepreneur, big or small, whether he is successful or not is also the enemy. When internal business is not enough the enemies are found amongst Russian businessmen. It is necessary to support negative attitude towards prosperity, to prevent the emergence of the middle class.

From time to time when economic failures are impossible to explain by the usual set of enemies Lukashenko finds enemies among his own people: saboteurs, corrupt officials etc. He then organizes public shows blaming the government, the "vertical administration", his aides, firing them and ordering criminal prosecution. A totalitarian system has to keep its fight with enemies at a high level of tension.

A totalitarian regime needs a **system of terror**, mass intimidation, strengthening of repressive function of special services. In Belarus the repression is directed not only at the opposition, but also against businessmen, directors of enterprises. Special targets are politicians, journalists and the youth. The Belarusian regime keeps the society in the state of fear using the fact that soviet type fear is still present in the mass conscience. For example, the authorities seem not to prevent the dissemination of the information on the disappeared politicians; don't stop street actions organized to commemorate these tragic events. The authorities need this information to be disseminated to strengthen the fear in the society.

The totalitarian regime denies the existence of a **recognized or "system" opposition**. Despite the existence in Belarus of opposition groups and parties, that is constitutionally legal, the authorities do not recognize their right for existence or even for alternative point of view. According to totalitarianism any opposition is the enemy of the people and not representatives of a large part of the society. The recognition of the opposition as an equal partner, moreover as a side in negotiations, would mean the recognition of the defeat of the totalitarian regime.

The above features seem to be enough to state that Belarus has all the features of a totalitarian system. Besides the tendencies of the recent years that led to the strengthening of control over the society demonstrate that authoritarian system in Belarus has developed into a totalitarian one.

J.Linz, mentioned above, considers that totalitarian system differs from an authoritarian one by elimination of political plurality and measures to eliminate plurality in the society. Political pluralism in Belarus is practically eliminated since none independent political group participates in the government and cannot influence the process of governing itself.

Among the factors that led to the establishment of totalitarian system, besides the initial Lukashenko's wish to obtain an absolute power, are the following:

Spectacular decrease in Lukashenko's popularity in the society and weakening support in the official circles which required tougher system of power.

The necessity to extend Lukashenko's term in power using unlawful methods that is possible only within a totalitarian system.

The necessity to strengthen control of information to cover the real economic situation.

3.

One country is usually not enough for a totalitarian regime. Totalitarian leaders are seriously infected with messianic ideas. Lukashenko is no exception. Having gotten the power thanks to his populist image he has expanded the sphere of his interests. Not measuring Belarus' international weight and his own ambitions Lukashenko in his statements called to recreate the USSR, to build "a Slavic union" with Russia and Yugoslavia, to establish a strategic axis Beijing-Delhi-Moscow-Minsk-Teheran etc. Those statements were not as harmless as they appeared to be. In all those cases the Belarusian regime contributed to the destabilization of the situation in the neighboring countries and in the region. It continues to openly support the revanchist forces in Russia.

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

Despite signature with Boris Yeltsin of the agreements on the union state Lukashenko publicly blamed policy of the former Russian president and spoke against him personally. Even today, when there is a more sober attitude to the Belarusian leader in Kremlin Lukashenko manages to impose his political intrigue on Russia, doesn't comply with his obligations, disavows the agreements that have been signed. The whole scenario with the so-called "union state" was invented to allow Lukashenko to occupy key positions in Russian politics and wait till he gets a chance to become president of Russia or of a union state. This scenario is still valid.

The ties of the Belarusian regime with other totalitarian or authoritarian regimes are common knowledge.

One of the most dangerous manifestations of a totalitarian system is an obsession to have weapons of mass destruction. It is common for all totalitarian states irrespective of their size, geography and influence. The Belarusian leader regularly speaks of "super weapon" in his public addresses. Several years ago when visiting the center of nuclear research he said that the scientists should carry out all kinds of research, clearly hinting on military technologies. Recently he spoke of special conventional weapon that Belarus possesses. Taking into account the fact that Belarus was part of the Soviet nuclear power that actively developed nuclear, chemical and biological weapons, these statements shouldn't be taken easily.

4.

A totalitarian system as against an authoritarian one intends to control all spheres of public life and succeeds in it. Public and state institutions formally exist but are not able to function independently. The government is an appendix of a ruling group and has no right to take independent decisions.

After the presidential election of 2001 the ruling group in Belarus has taken radical steps to strengthen its control of the society, which makes it possible to argue that the totalitarian system in Belarus has been established.

The system of ideological control designed to ensure loyalty of the population to authorities is almost set

The control of the Federation of Trade Unions – the largest labour organization – was ensured. V.Goncharik, the single candidate of the opposition at 2001 presidential election was changed for a more obedient F.Vitko and then for L.Kozik, the official of the presidential administration, who today initiated an indefinite extension of Lukashenko's term in office. The official trade unions have lost even their seemingly autonomous status.

The mass youth organization – Belarusian Republican Youth Union (BRSM) – was created that is completely controlled by the regime. School and university students are under pressure to join BRSM.

Simultaneously with destruction of the independent press new TV and FM stations designed to intensify propaganda, were created.

There is an ongoing campaign of intimidation against directors; hundreds of criminal cases were instituted against economic managers that proved their ability to be more or less independent in their activities.

There is a true war against entrepreneurs that could form a middle class in Belarus.

·Belarusian language magazines that were the source of not only Belarusian history and culture but of an alternative view on the situation in the country virtually have been destroyed

The amendments to the law on demonstrations were introduced according to which a party could be banned in case of a single violation of this law.

The recognition of the completion of the totalitarianism in Belarus would allow to put the activities of the opposition inside the country and policy of democratic states on Belarus into a new perspective.

Totalitarian system does not allow the existence of democratic institutions, such as parliament, or organized structures of democratic forces. The USSR also had a parliament – the Supreme Soviet – but it didn't play any role in the system of power.

In Belarus formally there are such organized forms of democratic community as parties, NGOs, independent press, parliament. However their functions are either made completely void – the parliament, or there are kept within strict boundaries – independent press, or they are gradually being eliminated – parties.

Partisan organization of the opposition under totalitarian system is hardly possible. Totalitarianism cannot allow the existence of an organized entity of dissidents and to recognize its legality. Unfortunately, the Belarusian experience proves it despite the fact that the parties have constitutional possibility to exist. The authorities do not treat parties as lawful entities. They don't have access to the government, neither to the official mass media; they cannot influence the laws and practice of the government. Having practically no rights the parties have many obligations that they must comply with or face their banning. One of such obligations is quite devious: the parties, when registered or re-registered are obliged to submit to the authorities the lists of their members with detailed data, including place of work, home address, telephones etc. Thus the authorities can control every individual party member.

Fragmentation, emergence of new parties more loyal to the authorities, splitting and division of the parties into different groups are hardly occurring without involvement of special services. This proves also that under a totalitarian system the partisan opposition is easier to control.

The same applies to NGOs, the difference being that unlike parties the registered NGOs have to limit their activities in order not to draw too much attention of the authorities and to preserve some kind of capacity for the future.

The Belarusian situation provides an example of how, alongside with transformation of an authoritarian regime into totalitarian one, legal framework for political parties and the organized structures of the civil society has been destroyed. Since the authoritarian regime striving to project its democratic image couldn't ban the existing parties, NGOs and independent press immediately, they were allowed for some time to exist "as usual". The totalitarian system has less need in such disguise, that's why today the possibilities of the registered structures are limited to a minimum and the authorities have created a system of laws and decrees that would allow closing these organizations at any moment.

It must be stressed that the argument on the impossibility for the registered political and civic structures to exist in no way puts in any doubt the sincerity of the civic position of party or NGO members. On the contrary the sacrifices of the oppositional minded people must be highly respected. The question is how and in what forms real opposition to the regime could be organized that would lead to its change.

It seems that the key principle in a totalitarian system, as well as an authoritarian one, is **resistance**. In other words any opposition activity aimed at changing the regime must take shape of *resistance*. There is an ample experience of *resistance* in the world that must be used in Belarus – from the non-violent resistance (which is quite fully described in the works of Gene Sharp), gandhist activities, to the mass activities of Polish "Solidarity" or Yugoslavian "Otpor", also non-violent but having the element of readiness to resist the use of force by the authorities.

The principle of *resistance* as a basis for opposition activities will help to organize the activities of the registered structures in a different way. The functional task will be clearly defined: organization of actions and campaigns of resistance. Political and civic organizations that have no access to decision making in the country but nevertheless try to enter in some kind of dialogue with the totalitarian power are doomed to be in a weak position of a beggar, will have to compromise ideologically in order to preserve their flimsy lawfulness in the circumstances when there is no rule of law in the country. On the contrary, organization of resistance actions and campaigns helps strengthening and broadening of the opposition base which at the end makes it possible to put forward demands and even ultimatums to the authorities. It is demonstrated by "round table" in Poland, "velvet revolution" in Czechoslovakia, campaigns in Chile and Peru. The wrongly set goal of preserving and increasing the number of members of registered organizations distracts from the real goal of changing the totalitarian power. While the principle of resistance helps to preserve the structures and creates conditions for uniting the efforts of real opposition. The recognition that namely resistance and not the desire to act as a party when there is no such recognized institution under the Belarusian totalitarian system will enable parties to find their *raison d'etre* and will preserve them for the future. The world experience of changing totalitarian systems proves that the driving force for the changes was a center of *resistance* which gave birth to main parties in a country but only after the victory of democracy. The recent Belarusian history demonstrates the effectiveness of resistance and non-effectiveness of a partisan approach. Whenever it was possible to organize a non-partisan resistance (with full participation of the parties), for example the campaign to boycott the parliamentary election in 2000, Freedom Marches (New Wave) of 1999-2000, youth actions in 2001-2002, youth campaign during 2001 presidential campaign, they all were successful. Whenever a party tried to single out itself it led to failures and split the parties. There was a split in Belarusian Popular Front when in 1999 the leader of the Front took a separate position different from other democratic groups; in Belarusian Social Democratic Party when the leadership took a partisan position during 2000 parliamentary election, in other smaller parties.

Today in Belarus none of the existing parties can boast the increase of its membership, whereas resistance activities attract even the activists who no longer take part in party life. Yet another principle seems to be important for the success of the democratic forces: **fighting totalitarianism as a system**. In other words any attempt to change separate elements of the totalitarian regime are doomed to fail. The Belarusian experience proves it. The efforts of the parties and NGOs to change the election code, the law on demonstrations, the laws on mass media, the attempts to seek justice in the dependent judicial system for the sake of which the political and civic organizations were ready to recognize the lawfulness of the unlawful authorities and thus to legitimize the whole system, led only to the worsening of the situation of the democratic forces, more repression from the authorities and splits in the opposition centers. All activities of the democratic forces must be based on the non-recognition of the totalitarian system and organized *resistance* to this system. Only this would lead to the desirable result. On the contrary, efforts to change separate elements of the system might lead to the legitimation of the system as a whole. For example, today the authorities could claim that the opposition recognized the legality of their unlawful activities and the existence of the unconstitutional bodies since some political organizations which stated their non-recognition of 1996 *coup d'etat*, address their documents to these bodies.

5.

Of utmost importance for the understanding of the possibilities of the democratic forces in Belarus is the understanding of the importance of external factor. The nature of totalitarianism, sophisticated methods of remaining in power are so strong that without a serious external pressure the democratic forces inside the country stand practically no chance to change the power. Without referring to the examples of an extreme pressure – Yugoslavia and Iraq – although they also follow the model of democratization, it is sufficient to recall the recent democratic revolutions in Eastern Europe. They all happened because of the external factors. The pressure from the West, primarily from the US, has led to the collapse of the Soviet totalitarian state and the whole totalitarian camp in the Eastern Europe. Boris Yeltsin in the USSR, Vaclav Havel in Czechoslovakia, Lech Valensa in Poland would stand no chance without the influence of the processes that started in the USSR under the western pressure. Neither Hungarian events of 1956, nor the uprisings of students and workers in the 60s and 70s in Poland, nor the Prague Spring of 1968 has led to the fall of totalitarianism because the Soviet system resisted the external influence even using the force.

Belarus hasn't completed its revolution of the early 90s and today has found itself outside the democratic process, which started then. The democratization wave of those times has passed bringing the democratic changes in all neighboring countries. The Belarusian nomenclature has withstood that wave and produced an authoritarian leader who succeeded in building a totalitarian system in Belarus.

Today those circumstances when Belarus was in the center of democratic process are long gone. Despite the commitment of the immediate western neighbors of Belarus to the principles of democracy their interests do not include the assistance to the neighbor who is lagging behind. They are busy strengthening and developing their democracies, joining democratic alliances, participating in the international relations of democratic states. These states can help with their experience, support international position but they by themselves are unable to organize the pressure on the totalitarian system that would lead to its change.

Thus the responsibility for changing the totalitarian system in Belarus lies to a great extent on "the old democracies" of the West if they would be able to understand what is going on in Belarus and would prefer to stand for democracy and not for immediate economic benefits. Inconsistency of the West in defending its own principles in Belarus is a separate issue. Here are but several examples.

There are continuous attempts to persuade the totalitarian regime "to behave properly". Most cynical are the efforts to exchange softening of the punishment for some political prisoners for the recognition of the regime, which will inevitably lead to more prisoners of conscience

Council of Europe seems to be ready to exchange a moratorium on death penalty (and who would control it under the totalitarian system?) or introduction of an ombudsman (fully controlled by the authorities) for the recognition of the totalitarian regime.

Some international documents state that "isolation of Belarus is not in the interest of its people", which seems to be used to justify the expansion of trade and economic ties with the totalitarian regime.

In order to accommodate Russia western democracies sometimes close their eyes on the situation in Belarus Inside Belarus western democracies have accepted the "game of parties" that the totalitarian regime started, and began to take many parties that has no relation with democratic forces as their partners. As the result, the consistently democratic parties, like Belarusian Popular front and United Civil Party, became equal with the parties with unclear position and became minority faction among them. This leads to a delusion of the democratic forces, creates senseless competition between democrats and "loyalists" and distracts attention from the principle goals of respect of human rights: alternative information, right of life, and end of politically motivated persecution.

The totalitarian regime on its part shows no intention to listen to the "soft" advice to change its behavior and demonstrates its readiness to take strong measures against the West. There were practically no consequences for the regime after the shooting down of two American aeronauts in hot air balloons in 1996, kicking out of western ambassadors from their residences in 1998, constant accusation of western diplomats of spying, expelling from Belarus of all western foundations beginning with the Soros Foundation in 1997, squeezing out of the OSCE mission in 2002 (moreover, the OSCE yielded to the totalitarian regime by adopting a practically empty mandate). All this combined with indirect or even direct economic assistance helps strengthening the totalitarian regime in Belarus.

* * *

As mentioned above not all classical features of a totalitarian system are present in Belarusian situation, which doesn't affect its real meaning. The absence of a single mass ruling party doesn't change the nature of the monistic system of power and to some extent makes easier the performance of power functions and allows to ignore completely the existing parties. Relatively easy access to information through Internet or foreign TV channels for economic and technical reasons doesn't mean access to the alternative information. The possibility to leave and to return to the country relatively easily doesn't mean the existence of freedom. First, the political games with Russia make it impossible to close Belarusian-Russian border, which makes it senseless to limit free exit and entry. Second, it seems that free exit doesn't threaten the totalitarian system inside the country and to some extent helps to get rid of the opponents of the regime who emigrate to the west. The fact that Lukashenko unlike the majority of totalitarian rulers denies nationalism is not new. It should be noted that Stalin, a Georgian, also built totalitarian state on the basis of Russian patriotism. Perhaps this new interpretation of the elements of totalitarianism by the Belarusian regime is its contribution to the theory of **neo-totalitarianism.**

It should be noted that political scientists and intellectuals in the West argued all the time whether the Soviet system was a totalitarian one or it opened the way to social equality. Only after the demise of the USSR it was unequivocally recognized that the system was a totalitarian one. In Belarus the totalitarian system is at its initial stage which

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

means that it can be dealt with relatively simple. It also means, however that it could enter the next stage quite quickly: mass terror, state of emergency, military rule in the country. There is a "legal" basis for that, the repression machine is ready. In Belarus today the police and secret services are almost twice as big as the army. All the key positions in power ministries are occupied by former Lukashenko's bodyguards – prosecutor general, minister of interior, secretary of the security council – people most loyal to the leader.

Here usually come conclusions and recommendations, answers to the question "what to do?" However this time they will not follow. First, it would contradict the argument that there is a system of totalitarian power in Belarus, since it's impossible to have open discussion under totalitarianism of how to change the system.

Second, this piece is an invitation to a practical analysis of the situation as a result of which the conclusions become obvious.

Беларускае школьніцтва і выхаванне ў Літве

Вялікую ролю ў нацыянальным адраджэнні беларусаў у пачатку XX стагоддзя адыграла Вільня – калыска беларускай культуры і духоўнасці. Менавіта тут у 1906 годзе нарадзілася першая беларуская газета «Наша доля», а затым – «Наша ніва», якія гуртавалі вакол сябе ўсю свядомую Беларусь. У Вільні сталі ствараццa шматлікія арганізацыі рэлігійнага, навуковага, мастацкага, школьнага накірункаў, пачалі ўзнікаць беларускія школы.

Пачатак сусветнай вайны ў 1914 годзе перапыніў дзейнасць беларускіх адраджэнцаў, але пасля заняцця немцамі ў 1915 годзе Заходняй Беларусі і Вільні беларуская праца пачала ізноў развівацца. Як піша гісторык Я. Найдзюк, «немцы дазвалялі закладаць афіцыйна беларускія школы, аб чым пад расейскаю ўладаю не можна было і думаць, але над беларусамі вісеў яшчэ польскі і расейскі праклён ды прыніжэнне беларускай мовы і культуры, якую звалі мужыцкаю, ды не дапушчалі ў грамадскае, культурнае і палітычнае жыццё».

Беларускіх школ у Заходняй частцы Беларусі за час нямецкай улады ў 1918 годзе было 450. На Віленшчыне было больш як 200 народных школ і настаўніцкая семінарыя ў Барунах.

Згодна з Рыжскім трактатам, да Польшчы была далучана беларуская тэрыторыя (больш за 100 тысяч кв. км.). 3,4 млн. людзей, што тут жылі, беларусамі былі 3,5 млн. чалавек, у большыні сяляне. Становішча беларусаў адразу стала рэзка пагаршацца. Не зважаючы на колькасць беларускага насельніцтва, яго ў Польшчы залічылі да нацыянальных меншасцей. Вядома, што паводле Версальскага трактату (ад 28 чэрвеня 1919 г.) польская дзяржава забяспечвала беларусам свабоды, маёмасці, рэлігійных перакананняў, абрадаў, ужыванне роднай мовы ў судах, навучанне ў роднай мове, арганізацыю прыватных школаў. Усе навучальныя ўстановы мелі аднолькавыя правы карыстацца дапамогай з дзяржаўнага бюджэту. Польская канстытуцыя, прынятая 20 сакавіка 1921 г., пацвярджала гэта самае. Аднак польскія шавіністы рабілі ўсё магчымае для ліквідацыі беларускага духу. Так, урад Грабскага выдаў «моўны закон», які зусім абмежаваў магчымасці адчынення беларускіх школ. Калі беларусы падавалі дэкларацыю на адчыненне школы, то на іх сыпаліся розныя кары: штрафы, арышты, біццё і г. д.

З 350 пачатковых школ ужо ў першы год польскія ўлады зачынілі толькі на Гарадзеншчыне 153 школы і Свіслацкую настаўніцкую семінарыю. А загадам у лістападзе 1921 года было забаронена ўжываць у школах беларускую мову не толькі як мову навучальную, але нават як дапаможную.

На Віленшчыне польскія ўлады зліквідавалі ўсе народныя школы ці перштварылі іх у польскія. На беларускіх землях у 1922 годзе беларускіх дзяржаўных школ засталося толькі 47, наступны навучальны год пачалі ўжо 29 беларускіх школ, а ў 1924/1925 навучальным годзе беларускіх школ не стала. К зліквідаваным настаўніцкім семінарыям у Барунах і Свіслачы далучыліся беларускія гімназіі ў Горадні, Будславе, Гарадку каля Маладзечна, Нясвіжы. Беларускіх настаўнікаў вывезлі быццам для павышэння кваліфікацыі ў Кракаў, потым іх разаслалі на працу ў школы на этнічную тэрыторыю Польшчы, а ў школы на Беларусь прыслалі палякаў, якія не ведалі беларускай мовы. Тых настаўнікаў, хто дамагаўся працы ў беларускіх школах, зусім звальнялі з працы.

Ужо ў 1928 годзе існавалі беларускія гімназіі толькі ў Вільні, Навагрудку, Радашковічах і Клецку, але і над імі вісела ліквідацыя. Гэтыя гімназіі не мелі правоў дзяржаўных польскіх школ, іх выпускнікі не мелі права паступаць у польскія універсітэты без спецыяльных экзаменаў.

На ўсходніх крэсах у 1928 годзе было 25 беларускіх школ і 44 беларуска-польскія. Прайшоў невялікі час і амаль усе школы, а таксама гімназіі ў Клецку, Радашковічах і Навагрудку ды настаўніцкая семінарыя ў Вільні былі гвалтоўна зліквідаваны. Засталася толькі адна Віленская беларуская гімназія, якая ў 1937 годзе перастала быць самастойнай школай, а стала філіяй польскай гімназіі імя Ю.Славацкага.

У 1944 годзе бальшавікі зачынілі беларускую гімназію ў Вільні, гэтым разам была ліквідавана апошняя беларуская школьная ўстанова. На ўсёй прасторы Віленшчыны не засталося ніводнай культурнай або навучальнай установы, дзе беларусы маглі б рэалізаваць свае культурныя ці адукацыйныя патрэбы.

Дзіўна, што такім нацыянальным меншасцям у савецкай Літве, як рускім і палякам, было дазволена мець свае школы і іншыя навучальныя ўстановы, а трэцяя па колькасці нацыянальная меншасць – беларусы – была пазбаўлена гэтага.

У пасляваенны час была вынішчана беларуская інтэлігенцыя Віленшчыны, вынішчана мова, вынішчалася культура. Беларусы ў Літве ўзмоцняна паланізаваліся і русіфікаваліся. Гэтаму спрыяла і палітыка ўрадаў Літвы і Беларусі.

Адраджэнскі рух, які ўзнік на развале камуністычнай імперыі ў канцы 1980-х гадоў, даў надзею і беларусам Літвы. Старая, «недабітая», віленская беларуская інтэлігенцыя пачала гуртавацца і ствараць культурна-нацыянальныя арганізацыі. У хуткім часе, пасля стварэння беларускіх суполак, узнікла пытанне вырашэння адукацыйных спраў. Іменна спадары Лявон Луцкевіч, Леанід Кароль, Хведар Нюнька і іншыя дамагліся стварэння катэдры беларускай мовы на факультэце славістыкі Віленскага педагагічнага універсітэта ў 1991 годзе. З Беларусі былі запрошаны навукоўцы Т.Каротчанка, А.Папова, Ю.Шаўцоў, Л.Плыгаўка, і па ініцыятыве гэтай кафедры пачалося стварэнне беларускіх школ.

Беларуская кафедра пачала працу са стварэння банка дадзеных аб вучнях-беларусах школ Вільні і Віленшчыны, настаўніках-беларусах. Арганізатары выйшлі на настаўнікаў-энтузіястаў, на мясцовыя ўлады, правялі сустрэчы з бацькамі і дзецьмі і дамагліся адкрыцця ўжо ў 1992 годзе пры 13-й сярэдняй школе 1–4 беларускіх класаў, а на Звярынцы ў школе № 17 сталі вучыцца 5–11 класы. Напоўненасць класаў была малая, але сустрэчы і гутаркі з настаўнікамі-беларусамі віленскіх школ далі свае вынікі – класы беларускія сталі папаўняцца.

Паўстала пытанне аб будынку школы. ТБК спрабавалі вярнуць школе былы будынак беларускай гімназіі, які знаходзіцца ў цэнтры горада, у прэстыжным месцы, але мясцовыя ўлады на гэта не пайшлі, не далі яны які-небудзь прыстасаваны будынак у зручным месцы. Справа ў тым, што беларусы пражываюць у Вільні і ваколіцах не кампактна, звычайна ў новых раёнах горада і таму яны губляюць шмат часу, каб давезці дзяцей у школу. Улады аддалі для школы будынак дзіцячага садочка на далёкай ускраіне ў Караліньках побач з тысячамі гаражоў. Будынак садка не быў прыстасаваны да заняткаў.

Вядома, што гістарычная радзіма павінна клапаціцца і падтрымліваць адукацыйныя намаганні дыяспар, павінна быць матэрыяльная дапамога, а таксама духоўная. Павінна ведаць, што нацыянальная адукаваная моладзь будзе ўзаемаабагачаць культуры, пашыраць эканамічныя кантакты, шчыра панясе ў свет веды пра Беларусь, яна будзе карыснай і для краіны пражывання, і для Бацькаўшчыны.

Сённяшні эканамічны, палітычны і культурны стан Беларусі негатыўна адбіваецца і на школьніцтве дыяспар. У адносінах да роднай мовы, нацыянальнай культуры, да ўсяго беларускага, на вялікі жаль, сёння ў Беларусі такое ж стаўленне, якое паспыталі беларусы Літвы за польскім часам, а раней і за расейскім, ды і за камуністычным у пасляваенны перыяд.

У дыяспарах вельмі хутка ідзе працэс асіміляцыі, асабліва ў беларускім асяроддзі. Гэта пацвярджае другое – трэцяе пакаленне беларускіх эмігрантаў. Нізкая нацыянальная самасвядомасць прыводзіць да страты сувязей шмат каго з беларусаў са сваёй радзімай. У такіх беларусаў, якія бачаць адносіны ўрада да сваіх грамадзян і да свайго роднага беларускага, няма жадання вучыць сваіх дзетак на роднай мове, пасылаць іх у беларускую школу. Ніяк нельга параўнаць адносіны Польшчы да палякаў, літвы і літоўцаў да літоўскай дыяспары ў Польшчы і ў Беларусі.

У Вільні беларуская школа (ёй далі імя Францыска Скарыны) працуе ўжо 10 год, яна мае 12 класаў і каля 170 вучняў, зрабіла некалькі выпускаў. Школа беларуская сярэдняя ў Літве адзіная. Адна на 60.000 беларусаў, якія сёння жывуць у Літве. Цікава тое, што ўсе гады існавання гэтай школы самая галоўная праблема для яе – набор вучняў 1 класа. З вялікімі высілкамі набіраецца каля 10 чалавек. Быў зроблен захад на стварэнне базы школы – адкрыццё беларускага дзіцячага садочка. Атрымалі дазвол на адкрыццё (стварэнне) беларускай групкі пры рускамоўным садку. Але ў гэтую групку болей як 7 дзетак не прыйшло. Паміж уладамі Беларусі і Літвы былі падпісаны адукацыйныя пагадненні, якія прадугледжваюць адкрыццё нацыянальных школ, атрыманне вышэйшай адукацыі. Дзякуючы пагадненню беларускія дзеці Літвы атрымліваюць штогод 20 месцаў у вышэйшых навучальных установах Беларусі. Са школы імя Скарыны звычайна працягваюць вучобу ў Беларусі менш паловы дадзенай лічбы, астатніх дабіраюць з іншых літоўскіх школ – толькі б ведалі расейскую мову і нехта са сваякоў меў бы беларуся карані. Жаданне мець дыплом аб вышэйшай адукацыі якраз і падштурхнула вучняў 10–11 класаў іншых школ ісці ў беларускую школу, а потым «зялёнай» дарогай у беларускія універсітэты. Але ці ўзгадуюцца з гэтай моладзі нацыянальнасвядомыя беларусы - вялікае пытанне?

Беларуская школа імя Скарыны мае і сёння нейкую дапамогу ад Беларусі праз беларускую амбасаду, якая праз дырэкцыю назірае за духам школы, літоўскі ж бок (бо школа дзяржаўная) сочыць, як ідзе працэс літуанізацыі і інтэграцыі. Зразумела, што школа павінна паводзіць сябе дыпламатычна. Беларускую мову ў ёй можна пачуць у пачатковых класах, на ўроках беларускай мовы, матэматыкі, спеваў і мастацтва. Літоўская гучыць на ўроках літоўскай мовы (ёй адведзена болей гадзін, чым роднай), геаграфіі, паліталогіі, гісторыі, фізікі, фізкультуры і іншых, а на перапынках і каля школы – расейская. А вось нацыянальную беларускую сімволіку ў школе можна было бачыць да 1994 года, а потым толькі ў дзень 25 сакавіка ў актавай зале. Школа ў Літве (і беларуская таксама) – месца працы, якую тут атрымалі, а працай трэба даражыць.

Пасля заканчэння школы і вышэйшай установы моладзь мае праблемы з уладкаваннем на працу. Некалькі вучняў, якія маюць дыпломы беларускіх ВНУ і літоўскіх, уладкаваліся ў школу імя Скарыны, у беларускія класы Вісагінаса і на беларускую 15-хвілінную праграму радыё і тэлебачання Літвы, ахоўнікамі ў фірмах. Беларускія выхаванцы пакуль што не запатрабаваныя дзяржавай. Усё гэта разам узятае не пашырае беларускае школьніцтва ў Літве. Нават у беларускім асяроддзі Вісагінаса існуе толькі нядзельная беларуская школка і 2–3 класы пры расейскай сярэдняй, а ў такіх «беларускіх» мясцінах, як Друскенікі, Свянцяны, Новая Вільня, няма нават і нядзельных школ.

Палепшыць беларускае школьніцтва ў Літве зможа змяненне культурнай, грамадска-палітычнай і эканамічнай сітуацыі на Бацькаўшчыне. Калі Беларусь пакажа дзяржаўную зацікаўленасць у захаванні роднай мовы, культуры, этнічнай адметнасці, калі гэта будзе падмацоўвацца матэрыяльна і духоўна, то беларускае школьніцтва і адукацыя ў замежжы ўзрасце.

Павел САЎЧАНКА, Вільня, "Новы Час"

****

Гісторыя Беларусі па-нямецку

У Нямеччыне пад рэдакцыяй Р.Ліндднера і Д.Бемрава зьявілася новая кніга пра Беларусь – "Дапаможнік па гісторыі Беларусі" (Handbuch der Geschichte Weissrusslands). Рыхтуючы яго, аўтары ставілі за мэту звярнуць увагу нямецкага чытача на найбольш значныя, на іх думку, перыяды і праблемы, звязаныя з гістарычным развіццём нашага краю. Даследаванне адкрываецца прадмовай, за якой змешчаны раздзел "Гістарыяграфія і геральдыка", дзе аўтары знаёмяць чытачоў з беларускімі крыніцамі і геральдыкай, што зьяўляецца яркім сьведчаннем таго, што Беларусь ужо ў раннім сярэднявеччы мела як свае князты, так і сваё магнацтва і шляхту, князёў і баяр. Наступны раздзел самы вялікі і найбольш грунтоўны – "Храналогія з X да пачатку XX ст.". Тут крок за крокам, пачынаючы ад распаду Кіеўскай Русі праз ВКЛ, Рэч Паспалітую, Паўночна-Заходні край, БССР, Крэсы Усходнія, пасьляваенную БССР і сучасную Рэспубліку Беларусь прасочваецца гістарычны лёс нашага народу. У трэцім раздзеле "Аспекты сацыяльнай і культурнай гісторыі" вылучаны і асьветлены такія з іх, як сацыяльная гісторыя грамадства, эканоміка, гарады, этнічныя і канфесійныя праблемы, Другая сусветная вайна, мова і літаратура. Тут разгледжаны розныя сацыяльныя слаі беларускага сярэдневяковага грамадства: баяры, князі, магнаты, прыгонныя, гараджане. Мове прысвечаны два значныя падраздзелы: "Мова ў Беларусі да канца XIX ст." і "Барацьба за родную мову ў XX ст.".

Нягледзячы на тэматычную разнастайнасць, у апошнім раздзеле нямала белых плямаў. Да іх, у першую чаргу, трэба аднесці недастатковае асвятленне канфесійнага жыцця ў Беларусі, беларускага кнігадрукавання, адсутнасць характарыстыкі такой постаці, як Ф.Скарына, беларускага тэатру, мастацтва, урэшце – фальклору.

Што тычыцца навуковага апарату, то ён зроблены даволі грунтоўна, уключае шырокі спектар дадаткаў, якія ўдала дапаўняюць матэрыялы раздзелаў і даюць мажлівасьць хутка арыентавацца ў даволі аб'ёмным выданні. Выкарыстаныя крыніцы шматлікія і разнастайныя. "ЛіМ"

****

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

З кукішам у кішэні...

Сяргей ЗАКОННІКАЎ

Стаяць за праўду і справядлівасць цяжка?

Так.

Небяспечна?

Канечне ж.

Бесперспектыўна? А вось калі на гэтае пытанне нехта адкажа станоўча, я не пагаджуся, а скажу: відавочны самападман, даражэнькія, і самаапраўданне. Гэта ужо, прабачце, рэцыдыў сталіншчыны.

Вядома, што выхаваныя ў атмасферы страху, пад гнётам крывавай дыктатуры, той злавеснай сістэмы, дзе спалучаліся бравурныя песні і маршы, пераможныя працоўныя рапарты з гулам сталінскіх начных "чорных варанкоў", з катаржнымі буднямі мільёнаў людзей за калючым дротам канцлагераў, з рэвальверным і вінтовачным пошчакам у Курапатах, Цівалях і тысячах іншых месцаў расстрэлаў, многія тутэйшыя змалку і хутка засвойвалі шкурніцкую ісціну, што "адзін у полі - не воін", што "плётканю абух не пераб'еш", што "мы - людзі маленькія, ад нас нічога не залежыць". Такая "цвярозая мудрасць", такія правілы паводзінаў бытуюць у нашым грамадстве і зараз.

Калі паслухаць тое, што гаворыцца сёння на кухнях каля пустых халадзільнікаў, у чэргах па аплаце камунальных паслуг, у аптэках і паліклініках, у прадуктовых крамах, у калідорах ля кабінетаў самых розных чыноўнікаў, на сходах прадпрымальнікаў, то здаецца - гарачынёю справядлівага гневу, абурэння і адчаю можна было б растапіць усе льды Арктыкі і Антарктыкі. Усе разумеюць: "Так жыць нельга!". Але далей кухняў і чэргаў змаганне за справядлівасць, за годнае жыццё не прасоўваецца. Хваляванне людскіх душаў і сэрцаў ідзе "ў свісток", не мае разумнага, стваральнага кірунку. А паралельна з гэтым у грамадстве пад ціскам таталітарных абставін плодзіцца вялікая плойма двурушнікаў, халуёў, прадажнікаў, калабарантаў, сексотаў, стукачоў, паклёпнікаў.

Што і казаць, сітуацыя бязрадасная. І тым не менш кожнае выключэнне з гэтых рабскіх, шкурніцкіх паводзінаў людзей дае ўсім нам вельмі важны ўрок, каб аберагчы грамадства ад суцэльнага цынізму і беспрынцыповасці, каб раскалыхаць беларускае царства абыякавасці, дачасніцтва і самаедства.

Далёка хадзіць не будзем. Звернемся да пасляваеннага часу. 1946 год. Культ крывавага тырана Сталіна, які ўмацаваўся ў трыццатыя гады, узнесены на новую прыступку неймаверна цяжкай, шматмільённа ахвярнай перамогай над фашызмам. Яго імя з ранку да вечара гучыць у радыёэфіры, хваласпевам дыктатару, якімі партрэтамі запоўнены старонкі газет і часопісаў. Здаецца, што можа парушыць гэтую "ідылію"? Хто асмеліцца не згадзіцца, хоць у нечым, з палітыкай, якую праводзіць Сталін і ягоныя падручныя ў агромністай савецкай імперыі, адгароджанай ад усяго свету "жалезнай заслонай"?

Але такая сіла знайшлася. І не дзе-небудзь, а ў Беларусі. Студэнты Глыбоцкага і Пастаўскага педвучылішчаў, юнакі і дзяўчаты, якім было па 16-20 гадоў, не мірацца з цемрашальствам, кідаюць выклік тырану і ўсёй сталінскай сістэме. Яны арганізоўваюць "Саюз беларускіх патрыётаў" і пад Пагоняй і бел-чырвона-белым сцягам даюць прысягу: "Я (называецца імя і прозвішча), уступаючы ў Саюз беларускіх патрыётаў, прысягаю перад Бацькаўшчынай і беларускім народам, што заўсёды буду верны ідэалам свабоды і незалежнасці Беларусі...". Моладзь не ставіла тэрарыстычных мэтаў. Яна выступала супраць русіфікацыі Беларусі, абараняла яе самастойнасць, родную мову, нацыянальныя традыцыі. Але і гэтага было дастаткова, каб рэпрэсіўная машына бязлітасна патрушчыла лёсы маладых людзей. Іх асудзілі на 15-25 гадоў пазбаўлення волі.

У дзеяннях моладзі прысутнічалі наіўнасць і рамантызм. І тым не менш гэта быў гераізм, які яны аплацілі высокай цаною. Тыя з іх, хто выжыў, і сёння не шкадуюць, што рашыліся на такі смелы крок. Вось што гаворыць Васіль МЯДЗЕЛЕЦ: "Мы былі галодныя і халодныя, мы не мелі маладосці - яна была бессаромна распята на калючым дроце. Але ж мы не шкадуем ні аб чым. Бо заставаліся людзьмі і тады, калі большасць спявала хвалу тырану. І тады, калі былі ў няволі. І калі вярталіся з лагераў. Дзе б мы ні знаходзіліся, жылі думамі пра свой народ і сваю Бацькаўшчыну. Так хочацца шчасця роднай Беларусі. Выжывем мы як нацыя толькі тады, калі ўсе аб'яднаемся вакол нацыянальнай ідэі. Іншага шляху проста няма. Не бывае так, каб народ быў вольны, незалежны, калі ён не ўсведамляе сябе народам, нацыяй. Мне хацелася б, каб пра гэта памятала перш за ўсё наша моладзь".

А гэта словы Станіслава Савіка, маладосць якога забрала Калыма: "Гляджу, слухаю, прысеўшы ў вольны час перад тэлевізарам, што адбываецца ў нашай Беларусі. І сум бярэ: калі ж у нас усталюецца нармальнае жыццё? Быццам сам лёс падарыў нам, беларусам, шанц выбіцца на дарогу. Але нас цягне назад, да таго, што было. Нэздатныя думаць самі за сябе, не можам быць гаспадарамі ва ўласным доме. Столькі пакут прынята, столькі ахвяр прынесена дзеля таго, каб Беларусь была вольнай і шчаслівай! Няўжо гэта ўсё дарма?".

Не, не дарма! Гэта адказ нашай моладзі, якая сёння расце на Беларусі, якая не можа прымірыцца з чарговым цемрашальствам, што навісла над намі. Як бы ні хацелі ўлады жорсткімі рэпрэсіямі стрымаць імкненне юнакоў і дзяўчат да свабоднага, цывілізаванага жыцця, гэта ім не ўдасца. Прыклад выпускніцы сталічнай школы №1 Тані Елавой, якая за ўдзел у акцыі пратэсту трапіла з экзаменаў у спецпрыёмнік на Акрэсціна, сведчанне гэтаму. Некаму здаецца, што нічога асаблівага дзяўчына не зрабіла: размаўляе па-беларуску, хоча быць свабодным чалавекам. Але ў сённяшніх умовах і гэта - вялікая мужнасць. І я шчаслівы, што ў нас ёсць і яшчэ падрастаюць сотні тысяч такіх слаўных маладых людзей, як Таня. Светлая будучыня Беларусі непазбежна будзе ў іхніх руках, стане іхнім радасным лёсам! Я ведаю многіх таленавітых, разумных, ды палахлівых людзей, якія так і перабылі ўсё сваё жыццё з кукішам у кішэні, якія спальвалі сэрца і душу, не прымаючы, асуджаючы, ненавідзячы гвалт, што чыніцца над Беларуссю і над імі самімі, але сядзелі, як мышы пад венікам, асцярожнічалі, маўчалі. Толькі тады, калі яны адчувалі за спіною дыханне смерці, дыханне вечнасці, - пачыналі гаварыць смела, раскавана, шчыра і безаглядна. І галоўным у іхніх споведзях заўсёды было шкадаванне, што жыццё прайшло марна: у нястачы і беспрытульніцтве, у двурушніцтве, прыстасавальніцтве і хлусні...

Дык як жа трэба жыць, як адстойваць сваю нацыянальную і проста чалавечую годнасць, сваё права на прыстойнае жыццё: з кукішам у кішэні або з адкрытым забралам?

Самы выдатны прыклад і адказ дае ўсім нам Васіль Быкаў - апостал праўды і мужнасці. З дзён вайны і да самага апошняга дня з адкрытым забралам ён ішоў за справядлівасць, за незалежную, дэмакратычную Беларусь, за годнае жыццё свайго народа.

На кнізе "Доўгая дарога дадому" Васіль Уладзіміравіч напісаў па вяртанні з Прагі такі радок: "Дарагому Сяржу Законнікаву, да якога здаўна прыкіпела сэрца, - гэтая споведзь душы". І я да скону буду помніць усё, аб чым гаворыцца ў кнізе, у ягоных лістах да мяне, аб чым гаманілі пры сустрэчах.

У адным інтэрв'ю на пытанне: "Які лёс, на вашу думку, асабліва варты жалю і наракання?" - Васіль Быкаў адказаў: "Любоў да дзяржавы, якая яго ненавідзела". Які цяжкі радок! Колькі ў ім спрэсавана ўсяго!

Чалавек, які адстойвае свае погляды, сваю беларускасць, сваю Айчыну, заўсёды на роднай зямлі быў белай варонаю. Дзікунства. Але, на жаль, гэта рэаліі нашага жыцця. Вось і нядаўна я пачуў ад, прабачце, суайчынніка такія перлы: "Ничего из вашей Беларуси не выйдет. Мы все равно загоним ее в Россию. Давно пора уничтожить этот дурацкий язык и всех вас - националистов". Знішчальны адпор гэты "стратэг" ад мяне атрымаў, але ж колькі такіх ваяўнічых цемрашалаў блытаецца па нашай зямлі...

Дзікая сіла не сунімаецца. Шмат выпрабаванняў яшчэ чакае нас. Тым не менш, па прыкладзе свайго старэйшага сябра, чыё светлае імя заўсёды абараняў і буду абараняць ад нападкаў любых прайдзісветаў, я іду па жыцці таксама з адкрытым забралам. І ніколі не шкадую. Хоць гэта труціць кроў, спальвае нервы, прыносіць безліч непатрэбных клопатаў, але дазваляе адчуваць сябе не палахлівым рабом, а чалавекам.

Сутнасць годнага, прыстойнага чалавечага жыцця, як мне ўяўляецца, заключана ў адной толькі кароткай фразе, якая жыве ў душы, але не прамаўляецца без самай пільнай патрэбы. "Гонар маю!" - усім сваім мужным жыццём і геніяльнай, непераўзыдзенай творчасцю сказаў Васіль Быкаў і адышоў у вечнасць. Дай Бог і нам прамовіць з чыстым сумленнем пры развітанні з белым светам гэтыя словы!

^^^^^^^^^^^^^^^^^^^^^^^^^^^^^^^^^^^^^

Біл Глоўберг

Беларуская царква закрылася

У нядзелю раніцай сьвяшчэньнік, паходжаньнем з Ірляндыі, у апошні раз чытаў малітвы і зьвяртаўся на ангельскай і царкоўнаславянскай мовах да невялічкага гурту прыхаджанаў, большасьць з якіх прывезьлі сваю веру ў Чыкага з далёкай Беларусі.

Вось так разам яны закрылі грэка-каталіцкую царкву Хрыста Збаўцы, адзіны прыход у Злучаных Штатах, што абслугоўваў тут беларускіх уніятаў-каталікоў. Потым яны пакінулі гэты будынак – 3107 West Fullerton, які цяпер стаў царквой Сьвятых Пятра і Паўла для грэка-каталікоў з Румыніі. «Вы атрымалі падарунак, – сказаў ім айцец Джон Макдонэл. – Ідзіце далей і не спыняйцеся. Царква Хрыста Збаўцы была створана для беларускай іміграцкай суполкі. Цяпер яна перадаецца новай камюніты сёньняшніх эмігрантаў».

Гэты прыход і гэтая царква ёсьць ня толькі часткаю жыцьця вернікаў, яна – старонка гісторыі Чыкага, гісторыі імігрантаў пасьляваеннай хвалі і іх нязгаснай веры. Царква, якая пачала сваю дзейнасьць у 50-я гады, была сьвятым мейсцам літургіі для вернікаў візантыйскага абраду, домам, дзе імігранты любілі зьбірацца. Айцец Джон Макдонэл сказаў нам, што колькасьць беларускіх грэка-каталікоў ніколі не была вялікай, нават у Еўропе. Адна з прычынаў гэтага – шматпакутны лёс Беларусі пад імпэрскай расейскай уладай ды потым пад Саветамі. Ды і сёньня там для такіх вернікаў ня вельмі спрыяльныя ўмовы.

Царква Хрыста Збаўцы знаходзіцца ў вельмі зручным раёне, дзе традыцыйна блізка жывуць тыя, хто прыехаў у Амэрыку з Польшчы, Літвы, Расіі, Беларусі. Сама Беларусь знаходзілася заўсёды пад моцным уплывам каталіцызму з Захаду і праваслаўя з Усходу. «У самой Беларусі большасьць вернікаў – праваслаўныя, – гаворыць айцец Макдонэл. – А многія каталікі там – пераважна этнічныя палякі».

Паколькі у былым Савецкім Саюзе рэлігійныя свабоды жорстка прыцiскаліся, імігранты з Беларусі, што прыехалі ў Чыкага пасьля Другой сусьветнай вайны, прагнулі як хутчэй стварыць свае цэрквы адпаведна сваёй веры і традыцыям. У 50-я гады беларускія грэка-каталікі пачалі рэгулярна зьбірацца разам, сустракаючыся спачатку ў Josephinum High School. Потым перабудавалі будынак пажарнай службы, асьвяцілі яго і перабраліся ў гэтую царкву.

«Тут мы разам зьбіраліся, – расказвае Вера Рамук, якая правяла два гады ў лагеры для ўцекачоў, перш чым у 1949 годзе прыехаць у штат Ілінойс, спачатку ў Пеорыю, а потым у Чыкага. – Тут мы імкнуліся захаваць сваю духоўнасьць і культуру. Нашы звычаі, нашы традыцыі.»

Царква расквітнела, калі ў ёй служыў біскуп Уладзімір Тарасэвіч, беларус па паходжаньню, які трапіў у Чыкага падлеткам у 1939 годзе. Праз чатыры гады ён далучыўся да суполкі бенедыктынцаў, а пазьней, у 1958 годзе стаў пастарам царквы Хрыста Збаўцы. Гэта быў вельмі адукаваны чалавек, ён гаварыў на 11 мовах, у тым ліку на хібру і латыні.

Каб згуртаваць і тых прыхаджанаў, якія не разумелі беларускай мовы, у царкве з пачатку 60-х гадоў пачаліся літургіі і на мове ангельскай. Царква тады была ў вельмі добрым стане, як сьведчаць Вера Рамук і яе муж доктар Вітаўт Рамук. У лепшыя часы больш за 80 сем'яў падтрымлівалі сталыя сувязі з царквой. А потым справы парафіі сталі ісьці крыху горш. У апошнія часы ледзь каля 20 прыхаджанаў зьбіраліся на нядзельныя службы. З 1995 году вернікі з Румыніі таксама карысталіся гэтым памяшканьнем.

«Людзі пераехалі ў іншыя штаты, многія паўміралі ў апошнія гады, некаторыя сядзяць дома хворыя альбо знаходзяцца ў дамах састарэлых», – гаворыць Вера Рамук. Але ёсьць і самаадданыя сябры, якія ўсё жыцьцё верныя менавіта гэтай царкве. Хелен і Фрэнк Газало, жыхары чыкагскага прыгараду Скокі, якім цяпер па 72 гады, былі абвенчаны ў гэтай царкве ў 1964 годзе і дагэтуль рэгулярна ходзяць у яе, яны «зачараваныя прыгажосьцю літургіі», як кажа Фрэнк Газало.

Сэрцам адданы гэтай царкве і яе сьвяшчэньнік, айцец Джон Макдонэл, якога прывёў сюды менавіта біскуп Уладзімер Тарасэвіч. Джон Макдонэл мае пэўнае сваяцтва з расейскамоўнымі людзьмі, ён добра дэклямуе малітвы і чытае адмысловыя казаньні на царкоўнаславянскай мове, якую ўжываюць беларускія грэка-каталікі ў рэлігійных тэкстах. Ён вельмі добра адчувае сэнс і паэзію гэтых тэкстаў, а таксама розьніцу паміж рыма-каталіцкім і уніяцкім, грэка-каталіцкім абрадамі.

«Вельмі шкада, што закрылася беларуская царква, – гаворыць айцец Макдонэл. – Адно суцяшэньне: мы перадаем яе іншаму згуртаваньню сучасных эмігрантаў».

(«Chicago Tribune», 20 ліпеня 2003 г.)

Пераклаў Ванкарэм Нікіфаровіч.

Ад перакладчыка. Казаць пра гэта сумна ды і пісаць пра гэта без болю ў сэрцы немагчыма. Закрылася ня толькі беларуская царква Хрыста Збаўцы. Закрыўся пасутнасьці і вельмі важны рэлігійны і культуровы цэнтр пры ёй. Ён быў вельмі патрэбным асяродкам духоўнага жыцьця беларускай іміграцыі ў Чыкага, які гуртаваў, аб'ядноўваў, прыцягваў усіх, хто захаваў Беларусь у сэрцы… Прыгадваю цікавейшыя сустрэчы з гасьцямі з радзімы, імпрэзы, выставы мастакоў, што тут адбываліся, усе сьвяткаваньні ўгодкаў абвяшчэньня нашай незалежнасьці, якой, па-сутнасьці і дагэтуль няма… Не верыцца, што ўсяго гэтага болей ня будзе.

Я зьвяртаюся да ўсіх беларусаў у Амэрыцы, асабліва да моладзі. Давайце будзем крыху бліжэй адзін да аднаго, нягледзячы на канфесійныя і іншыя размежаваньні. Асабліва цяпер. Прыгадаем, што ў старадаўнім беларускім слове УНІЯ ёсьць вялікі, ня толькі рэлігійны сэнс – сэнс яднаньня, сэнс адзінства. А яно так неабходна сёньня ўсім беларусам і на бацькаўшчыне, і ў дыяспары.

Адзіныя, аб'яднаныя, мы зможам голасна сказаць: «Жыве Беларусь!», і нас пачуе ўвесь сьвет.

В.Н.

****

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018

Узнагарода суайчыньніку ў Польшчы

Днямі споўнілася 80 гадоў аднаму з заснавальнікаў Беларускага грамадска-культурнага таварыства ў Польшчы (БГКТ), аднаму з ініцыятараў стварэння музея беларускай культуры ў горадзе Гайнаўка -- **Кастусю Майсені.**

З нагоды юбілею ў Гайнаўцы адбылася ўрачыстасць, у якой удзельнічалі прадстаўнікі мясцовых уладаў, Падляскага ваяводства і Гайнаўскага павета. Таксама прысутнічалі прадстаўнікі і беларускай нацыянальнай меншасці ў Польшчы, мясцовыя дзеячы культуры, моладзь.

Прысутныя,, адзначалі вялікую ролю юбіляра ў фармаванні і развіцці беларускага грамадскага руху ў Польшчы. Падкрэслівалі яго значны асабісты ўклад у стварэнне і будаўніцтва музея і цэнтра беларускай культуры на Беласточчыне.

Павіншаваць К. Майсеню прыехалі пасол Беларусі ў Польшчы Павел Латушка і Генеральны консул Беларусі ў Беластоку Леанід Каравайка. Пасол зачытаў пастанову ўрада Беларусі аб узнагароджанні К. Майсені Ганаровай граматай? Савета Міністраў Беларусі за шматгадовую дзейнасць па захаванню і развіццю беларускай культуры на Беласточчыне, вялікі асабісты ўклад ва ўмацаванне беларуска-польскіх культурных сувязяў...

Выдавец "Беларускага Дайджэсту" з сям'ёй віншуе Спадара Кастуся Майсеню з 80-годзьдзем і жадае яму добрага здароўя ды ўсяго найлепшага ў жыцьці...

Паломніцтвы на Грабарку

Прыблізна адна тысяча праваслаўных паломнікаў вырушыла зь Беластоку ў 18 Агульнапольскім пешым паломніцтве на сьвятую Гару Грабарку.

Паломнікі, пераважна моладзь зь Беластоцка-Гданскай епархіі, але й таксам зь Беларусі й Калінінградзкай вобласьці... Там прымуць удзел у двухдзённых урачыстасьціях Гасподняга Зьмяненьня- Спаса. Традыцыйна на чале паломнікаў ідуць мужчыны, якія нясуць некалькімэтровы драўляны крыж. Меншыя крыжы нясуць таксама паасобныя паломнікі, каб у розных задумах паставіць іх на сьвятой гары.

Традыцыя паломніцтваў на Грабарку распачалася ў 18 стагоддзі, калі на Падляшшы панавала зараза. Хворыя прыбыўшы на гару Грабарку цудоўна вылячыліся. З таго часу на сьвятой гары пачалі ставіць драўляныя крыжы, якія зьяўляюцца падзякай за атрыманую ласку, альбо просьбай да Бога. На Грабарку адпраўляюцца паломніцтвы таксама зь іншых праваслаўных прыходаў. Упершыню ў гісторыі вырушыла група паломнікаў з Варшавы.

****

Колькасць насельніцтва Беларусі за шэсць месяцаў знізілася на 27 тысяч чалавек

БЕЛТА

За шэсць месяцаў гэтага года ў Беларусі нарадзілася 43.383 дзіцяці. Гэта на 350 дзяцей больш, чым за адпаведны мінулагодні перыяд. Колькасць памёршых за студзень—чэрвень у параўнанні з аналагічным перыядам мінулага года знізілася на 3 працэнты — 73.484 чалавекі. Як паведамілі карэспандэнту БЕЛТА ў Міністэрстве статыстыкі і аналізу, у першым паўгоддзі колькасць насельніцтва краіны зменшылася на 27 тысяч чалавек і склала на 1 ліпеня 9 мільёнаў 871,6 тысячы. Самы высокі паказчык натуральнага змяншэння насельніцтва зарэгістраваны ў Віцебскай вобласці - 8,9 чалавек на 1000 жыхароў. А самы нізкі — у Мінску. Ён складае 0,7 чалавек на 1000 жыхароў.

****

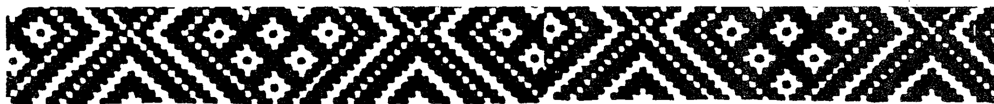
Выказалі спачуванні сабе на бяду...

Смерць народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава нікога не прымусіла застацца ўбаку. Многія мастаўчане праз мясцовы друк выказалі свае спачуванні родным і блізкім з прычыны смерці пісьменніка.

Спачуванні выказвалі як простыя грамадзяне, так і калектывы школ, дзіцячых садкоў, бібліятэк, грамадскія арганізацыі і іншыя. Тэксты былі змешчаны ў мясцовай незалежнай газеце "Тэлескоп". Не засталіся ўбаку і людзі, якія займаюць дзяржаўныя пасады. Аднак, адразу пасля выхаду газеты пачаліся разборкі: пошукі ініцыятараў спачуванняў на смерць Васіля Быкава. Кіраўнікоў арганізацый і ўстаноў запатрабавалі напісаць тлумачальныя запіскі.

Асаблівае рвенне ў пошуках спачувальнікаў праявілі загадчык аддзела адукацыі райвыканкама Мікалай Ярмак, загадчык аддзела культуры Уладзімір Свістуноў. Ініцыятарам падобных разборак стала намеснік старшыні райвыканкама Таісія Мурына.

У Мастах яшчэ гнездзяцца сталінскія халуі...

Беларуская праваслаўная царква сьв. Еўфрасіньні Полацкай

у Саўт Рывэр, Ню Джэрзі

ветліва запрашае Вас, Вашу сям'ю і Вашых знаёмых на сьвяткаваньне беларускіх традыцыяў. У гэтым годзе Парахвіяльны К-т ладзіць 5-ты

"Беларускі Фэстываль — 2003"

у суботу 6-га верасьня, 2003 г.

Пачатак: 11 раніцы да 8 вечара.

Прыходзьце па смачныя стравы. Будуць гучэць беларускія фальклёрныя мэлёдыі і прадавацца сувэніры.

Фэстываль адбудзецца ня гледзячы на пагоду — "Ці сонца, ці дождж!"

Пабачымся на Фэстывалі!

БЕЛАРУСКІЯ І РАСЕЙСКІЯ ПІСЬМЕНЬНІКІ ЗАКЛІКАЛІ РАСЕЮ СПЫНІЦЬ РУСІФІКАЦЫЮ ІХ КРАІНАЎ

Беларускія і ўкраінскія пісьменьнікі зьвярнуліся з сумесным зваротам да расейскіх уладаў з заклікам спыніць русіфікацыю ў Беларусі й Украіне. Ліст у падтрымку гэтай ініцыятывы накіравала й дэпутацкая група "Рэспубліка".

Супольны зварот беларускіх і ўкраінскіх пісьменьнікаў накіраваны на адрас Уладзімера Пуціна, у Дзяржаўную Думу, ва ўрад і дзеячам навукі й культуры Расеі. "У выніку адкрытай палітыкі русіфікацыі цяперашніх уладаў, запазычанай у чыноўнікаў царскай Расеі і Савецкага Саюзу, мноства дзяцей беларусаў пазбаўлены магчымасьці вучыцца на сваёй мове. Толькі за апошні год ў краіне зачыненыя 152 беларускія школы," – гаворыцца ў звароце.

Беларускія й украінскія пісьменьнікі заклікаюць прадстаўнікоў творчай і навуковай інтэлігенцыі Расеі ўзьняць свой голас ў падтрымку моваў і культураў народаў Украіны і Беларусі, а таксама выступіць супраць спробаў гвалтоўнай русіфікацыі насельніцтва ў суседніх краінах.

****

^^

Факультэт беларускай мовы — у Іркуцкім лінгвістычным універсітэце

Марат ГАРАВЫ

У наступным годзе ў Іркуцкім лінгвістычным універсітэце (Расія) плануецца адкрыць факультэт беларускай мовы і літаратуры. Пра гэта паведаміў старшыня Іркуцкага таварыства беларускай культуры імя Яна Чэрскага, выкладчык гісторыі Алег Рудакоў.

Паводле яго слоў, цяпер распрацоўваецца праграма навучання для студэнтаў, якія пасля заканчэння ВНУ поруч з адной з асноўных замежных будуць выкладаць беларускую мову і літаратуру ў рэгіёнах Іркуцкай вобласці. «Бо ў нас вельмі шмат вёсак, заснаваных перасяленцамі з Беларусі. І зараз, згодна з дзеючым заканадаўствам Расійскай Федэрацыі, у школьныя праграмы можа быць уключана вывучэнне роднай мовы. Аднак гэтае пытанне немагчыма вырашыць без спецыялістаў», — сказаў А. Рудакоў.

Вялікую цікавасць у маладых беларусаў вобласці выклікаюць таксама міжнацыянальныя дыскатэкі, дзе ў асноўным гучыць сучасная беларуская музыка, прадстаўленая гуртамі «Палац», «NRM» і «Крама». «Пад сучасную музыку моладзь вучыцца выконваць свае старажытныя народныя танцы», — сказаў А. Рудакоў.

Акрамя таго, паведаміў ён, на адной з мясцовых FM-станцый з лютага 2004 года плануецца адкрыць праграму «30 хвілін беларускага року», каб знаёміць слухачоў з беларускай альтэрнатыўнай музыкай.

Згодна са звесткамі апошняга перапісу насельніцтва Расіі, з Іркуцкай вобласці на 5 мільёнаў насельніцтва прыпадае 50 тысяч беларусаў.

****

Нацыя сьпіваецца?

Мікола ДЗЯБЁЛА /З-да/

За апошнія 10 гадоў колькасць афіцыйна зарэгістраваных алкаголікаў у Беларусі павялічылася з 30 да 140 тысяч чалавек

Міністэрства ўнутраных спраў Беларусі б'е трывогу. Алкагалізацыя насельніцтва нашай краіны ідзе такімі імклівымі тэмпамі, што не толькі істотна пагаршае крымінагенную сітуацыю, але і нясе ўсё больш рэальную пагрозу існаванню самой нацыі. Як адзначыў падчас калегіі МУС намеснік міністра ўнутраных спраў Аляксандр ШЧУРКО, сярод людзей, якія злоўжываюць алкаголем, смяротнасць у 2 разы большая, чым у непітушчых. Сярэдняя працягласць жыцця алкаголіка на 20 гадоў меншая, чым у чалавека, які не ўжывае спіртнога. Нярэдка здараюцца выпадкі атручэння рознымі сурагатамі. Летась у выніку алкагольнага атручэння ў нашай краіне памерла больш за 2 тысячы чалавек, прыкладна столькі ж людзей у нецвярозым стане скончылі жыццё самагубствам. І гэта далёка не поўны спіс страт, якія нясе беларуская дзяржава ад шкоднага ўплыву «зялёнага змея».

Мноства адурманеных алкаголем людзей гіне ў выніку дарожна-транспартных здарэнняў (у мінулым годзе зафіксавана 786 такіх ДТЗ), няшчасных выпадкаў (летась загінулі амаль 4,5 тысячы чалавек), падчас сямейна-бытавых канфліктаў (за 2002 год учынены 873 злачынствы, у тым ліку 144 забойствы). Увогуле п'янства аказвае вельмі моцны ўплыў на крымінагенную сітуацыю ў Беларусі. Паводле інфармацыі генерала Шчурко, летась у стане алкагольнага ап'янення было ўчынена прыкладна 70 працэнтаў усіх цяжкіх і асабліва цяжкіх злачынстваў і кожны другі разбойны напад.

Трывожная тэндэнцыя захоўваецца, на жаль, і сёлета. У гэтым годзе колькасць забойстваў і замахаў на забойства, учыненых у нецвярозым стане, павялічылася ўжо на 20 працэнтаў, згвалтаванняў — на 10, грабяжоў — больш як на 30 працэнтаў, разбояў — на 40 працэнтаў. І цалкам верагодна, што гэтая трывожная тэндэцыя захавеацца надалей. Бо да спіртных напояў усё часцей прызвычайваюцца непаўналетнія. За першыя два месяца гэтага года больш як палова падлеткаў, якія парушылі закон, знаходзіліся на момант учынення злачынства ў нецвярозым стане. Сацыяльную базу для папаўнення войска непаўналетніх злачынцаў ствараюць і бацькі-алкаголікі. Зараз на ўліку ў інспекцыях па справах непаўналетніх больш за 7 тысяч сем'яў, у якіх бацькі злоўжываюць спіртнымі напоямі. Усяго ж, як было адзначана на калегіі, у Беларусі афіцыйна зарэгістравана 140 тысяч хворых на алкагалізм. Яшчэ 10 гадоў таму назад такіх асоб было 30 тысяч.

Сярод прычын імклівай алкагалізацыі насельніцтва былі названыя і пагаршэнне сацыяльна-эканамічнай сітуацыі, і адсутнасць спрыяльных умоў для культурнага адпачынку, і слабая антыалкагольная прапаганда. Безумоўна, вырашыць гэтыя праблемы сіламі аднаго Міністэрства ўнутраных спраў немагчыма, хоць МУС у рамках сваёй кампетэнцыі робіць даволі шмат, каб папярэдзіць п'янства і алкагалізм. Спыніць імклівае наступленне «зялёнага змея» можна толькі намаганнямі ўсяго грамадства.

****

© PDF: Kamunikat.org 2018 © Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2018